Bendeniz ve Marco Polo

PAUL GRIFFITHS



İngilizceden çeviren:
Güzin Özkan

AYRINTI

PAUL GRIFFITHS

Paul Griffiths 1947'de Galler, Bridgend'ta doğdu. Oxford Üniversitesinde biyokimya öğrenimi gördü. 1973'te *The New Grove*'un yayın kuruluna katıldı. Aynı dönemde *The Times* ve *The Financial Times* gibi Londra gazetelerine müzik yazıları yazmaya başladı. 1982'de *The Times*'ın müzik eleştirmeni oldu. 1992'de *The New Yorker*'a geçti. Halen Oxford yakınlarında bir köyde yaşamakta ve New York'a gidip gelerek *The New Yorker*'daki müzik eleştirmenliği görevini sürdürmektedir. Evlidir ve iki oğlu vardır.

Griffiths'in müzikle ilgili birçok araştırması bulunmaktadır: *A Concise History of Modern Music* (Modern Müziğin Kısa Bir Tarihi; 1978 ve 1994, beş dile çevrilmiştir), *Modern Music and After* (Modern Müzik ve Sonrası; 1995, Oxford University Press, Oxford ve George Braziller, New York), ayrıca Boulez, Cage, Messiaen, Ligeti, Maxwell Davies, Bartok, Stravinsky ve yaylılar dörtlüsü üzerine sekiz inceleme kitabı.

Griffiths'in kurgusal çalışmaları arasında iki roman yer alır: *Myself and Marco Polo* (Bendeniz ve Marco Polo; 1989'da yayınlanmış, 1990'da Commonwealth Writers Ödülünü kazanmıştır) ve *The Lay of Sir Tristram* (Sir Tristram'ın Şarkısı; 1991). Griffiths opera metinleri de yazmıştır: *The Jewel Box* (Mücevher Kutusu; Mozart'ın besteleriyle) 1991'den beri, *Marco Polo* ise (Tan Dun'un besteleriyle) 1996'dan beri dünyanın çeşitli yerlerinde sahnelenmektedir. Griffiths halen *Caruso* ve *Orpheus Britannicus* adlı müzikal gösteri projeleri üzerinde çalışmaktadır.

Ayrıntı: 221
Edebiyat dizisi: 77

Bendeniz ve Marco Polo
Paul Griffiths

İngilizceden çeviren
Güzin Özkan

Kitabın özgün adı
Myself and Marco Polo

Picador/1989
basımından çevrilmiştir

© Kesim Ajans

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Sibel Türkmenoğlu

Basıma hazırlık
Renk Yapımevi Tel: (0 212) 516 94 15

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. Tel: (0 212) 212 03 39-40

Birinci basım *1998*

ISBN 975-539-179-7

AYRINTI YAYINLARI
Piyer Loti Cad. 17/2 34400 Çemberlitaş-İstanbul Tel: (0 212) 518 76 19 Fax: (0 212) 516 45 77

Paul Griffiths

Bendeniz ve Marco Polo



Rachel'a ve Guangzhou'daki dostuma

I. Meşhur seyyahla tanıştığım bölüm

Bilmenizi isterim: Bu benim alanım değil. Denizi kastediyorum. Biz Pisalılar daha ziyade toprağa yatkınızdır. Elinizdeki kitap da öyle, diğerleri gibi. Fakat hikaye, şu haliyle, o haliyle, denizde başladı. Ben de oradan başlamalıyım.

Bir ses karşılık veriyor, onca sesin ilki, size göre ikincisi de olabilir: "Venedik deniz*dir*, ara ara toprak vardır üzerinde. Anlatacaklarınıza fazla dalmadan önce ayaklarınızı ıslatsanız fena olmaz efendim." Beni himaye eden kişi, yazmayı planladığım Venedik romanının talibi ve şu işin dolaylı tertipçisi. Hemen ortaya çıkması iyi, hemen ortadan kaybolması daha da iyi, beni süslü kalyonuna atıp 1298 yılının 6 Eylül günü Curzola'daki deniz savaşına (ger-

çeklik, her zaman gerçeklik), oradan da buraya sürükledikten sonra.

Açıklayayım. Geceleyin rıhtımdan alınıp götürüldüm, omzumda bir el, kolumda bir halat, kılık kıyafetleri insanda fidye beklentisi yaratan bazı Venedik soylularıyla beraber. Herhalde patronumun içi kürklü pelerinine bakarak dahil etmişlerdi beni bu kumpanyaya. Sesimde gizlenmesi imkansız şekilde birikmiş olan Pisa tortusunun şahsımı kayırmalarını sağlayacağını ummuyordum elbette. Cenova'da Pisalı olmak bir bakıma Venedikli olmaktan da kötüdür, bilmem belirtmeme gerek var mı? Nitekim o gece ötekilerle aynı kuru ilgisizliğe maruz kaldım. Duvarlarına karanlığı büsbütün yoğunlaştıran aralıklarla meşaleler dizilmiş, rutubetli, basık, düz tavanlı bir dehlizler labirentine girdik. Su kenarında bir yerdi burası muhtemelen. Mağara, mahzen ya da depo. Hangisi, söyleyemezdim. Gerçi şimdi mahzen diye tahmin ediyorum. Çünkü gündüzleri içeride sadece ölgün bir gri ışık oluyor dış dünyaya ait, ses olmuyor.

İlk gece fikir yürütecek halde değildim. Ne olup bittiğini anlamadan şu odaya sokuldum yaka paça. Kapı dışarıdan demir ve tahta gürültüleriyle kapandı. Odada benden başka biri daha vardı: Dikilen bir suret, arkasındaki rafa konmuş olan mumun ışığı vücudunu sarı bir parıltıyla kuşatıp her şeyini gölgede bıraktığı için esrarengiz. Olduğu yerde döndü. Yüzünü seçemiyordum. Bir tek kemerli burnunu ayırdedebilmiştim yan durduğu sırada. Ama sağ elinde bir sopa demeti bulunduğundan emindim: Elli tane çomak. Sonraki haftalarda sık sık görecektim onu bu çomaklarla oynarken, hatta şu anda bile görüyorum (inşallah burada gelecek de geçmiş gibi haftalardan ibaret olur, aylara ya da yıllara taşmaz). Ve garip laflar ettiğine tanık olacaktım. Benden tarafa dönerken, "Her işin başı yüce başarı," diye mırıldanmıştı. ("Başı" kelimesinin "b"sinde dudaklarının bitiştiğini kaydetmiştim profilden.) Fakat karşımda yerini alır almaz sesini değiştirmişti: Sanki artık topluma hitap ediyordu.

"Hazin bir tanışma akşamı. Benim adım..." Doğru tahmin ettiniz: Herkesin alkışladığı seyyah, hani şu "Il millione", Venedik'te hep koruyucularıyla burun buruna gelip yüzünü hayalimde canlandırmakla yetindiğim adam, şehrine zümrütler ve Suriye işi şık ta-

baklar ve sarı ipekler getirmiş tacir, dünyanın yarısını dolaşmış gezgin, Ceneviz kireç taşından avuç içi kadar yerde benimle birlikte esir. Cebrail olduğunu iddia etseydi böyle şaşırmazdım. Zor durumda kalmasın diye tepkimi frenlemeye çalıştım, becerebildim mi bilmiyorum. Ben de adımı söyledim hemen, daha doğrusu tekrarladım, çünkü aslında tanışıyorduk: Çok başka şartlarda, Marco Polo ismi henüz efsane olmamışken, Akkâ'da karşılaşmıştık. Yirmiyedi yıl önceydi. Polo'lar, yolculuk arifesinde, kardinallerin üç senelik tartışmasının üstüne kimse ummazken Papa Hazretleri X. Gregorius ünvanına kavuşmuş olan sebatkar Tedaldo Visconti tarafından takdis edilmekteydiler. Ben bu tarihi tablonun seyircisiydim sadece, fakat üçüyle de el sıkışmıştım, derilere bürünmüş iki seyyah ve daha onsekiz yaşında olan çırakları Marco'yla. Böyle fırsatlar hayatta bir kere yakalanır sanırdım. İki kere de yakalanabiliyormuş demek, ölü olmadığıma göre.

O eski tesadüfi buluşmanın hatırlanmasını beklediğim hissine kapıldıysanız yanıldınız. Esasında şimdi bile açabilirim konuyu, ama ne gerek var? Hafızasına güvenmiyorum, bir. Onun kendince tatminkar bir açıklama bulmaya çabalarken geveleyeceği lafları dinleyebileceğimi zannetmiyorum, iki (özne ben olacağım çünkü, takdir edersiniz). Her neyse, boynuma sarılıp "Rustichello, kadim dostum!" diye bağırmadı. Hayır, hiç öyle bir şey olmadı. Oturduk, o kadar, çıplak tahta masanın çevresi bizzat bu eylem için hazırlanmış gibi, sandalyeler çekilirken zemin taşlarına sürtüp takırdayan meşe ayakların böldüğü sessizliği devam ettirerek. Bir süre sonra Sinyor Polo, elleri masanın üstünde kısmen birbirine kenetli, başını kaldırıp gözlerime baktı ve sordu: "Ne anlatayım?" Kısa ve öz. Hıristiyan topraklarında geçirdiği son üç yılda, tuhaf şehirler ve sapkın gelenekler, vahşi Türkler ve zevküsafa düşkünü Hintliler, hanlar ve huriler, savaşlar ve zanaatler, dağlarda dalga dalga uzanan duvarlar hakkında masallar uydurması, karşısındakinin duymayı arzu ettiği şeyleri duymayı arzu ettiği sürece gerçek kılması gerektiğine inanmıştı sanki.

(Ya yanlış hatırlıyorsam? Epey zaman oldu, bu işin neden ve nasıl başladığına dair ayrıntıları toparlarken zorlanıyorum, yeri gelmişken belirteyim. Uzun notlar, kısa notlar, şemalar, hikayeler, tanımlar, soru işaretleri arasında boğulabilirim. Hepsini bir-

leştireceğim, ama ne şekilde? Düşündükçe uykularım kaçıyor. Bazı noktalar atlanabilir pekala.)

II. Konu bulduğum bölüm

Harikalardan dem vurmam galiba hataydı, yaptığım ilk hata. Sinyor Polo ağır ağır öne eğildi, kollarını bana doğru kaydırdı, bir elini öbür eliyle sımsıkı sardı. Gerginliği yüzüne de yansımıştı.

"Kırkbeş yaşındayım," dedi. "Yirmidört yıl Asya'da dolaştım. Avrupa bana yabancı. Açıklayamadığım olayları anlamam bekleniyor burada. Harikaları kavramalıymışım. Beyaz undan imal edilmiş ince çöreği Tanrı'nın bedeni haline getiriyorlar, çörekte bir değişiklik olmuyor. Senatörler, kaça alındıklarını kendi ticari evrakımdan bildiğim o şık kürklerin ve pamukluların içinde, memnun mesut, İsa'nın altın altarlardan okunan yoksulluk senasına kulak veriyorlar. San Marco kemerlerinin altında çocuklar dileniyor, koruyucuları da mozaiklerden seyrediyor. Kanalda bir garibanın cesedi sürükleniyor yüzükoyun, piskopos kayığının peşisıra, bok gibi, suya bata çıka. Tek meşru Katolik ve Apostolik Kilise itişip kakışan veletlere yuva olmuş, Kutsal Roma İmparatorluğu da çiçeği burnunda Germen prenslere mükafat. İşte sizin harikalarınız efendim, destanınıza uygun temalar."

Her yetişkin böyle suçlamalar yöneltebilirdi çevresine. Dindar bir edayla, "Tanrı'nın sırlarına akıl erdiremeyiz," dedim. "Hele benim yazacağım nesir, hiç erdiremez."

"Ya nazım? İkisinin birleşimi? O yeter mi sizin..." Son kelimeleri açılan kapının gıcırtısına karışıp yokoldu. Biri girmişti içeriye.

Gelen sivri burunlu, ince yüzlü bir hizmetliydi. Kafasında kırmızı beresi, bir çanak kuru ekmek ve bir testi sintine suyu bırakıp gitti, başka bir şey düşünüyormuş ya da başka bir dünyaya aitmişçesine, hiç konuşmadan. Yavaş yavaş benimseyecektik bu dalgın ziyaretçiyi. Kader ortağım yaptığımız tartışmanın izlerini silmek ister gibi içini çekti. Belki de hücreye azık yollamaları (önümüze konanlar azığa pek benzemiyordu ama) moralini bozmuştu: Buradan kolay kurtulamayacağımız aşikardı.

"Kusura bakmayın," dedi. "Bitmeyen bir gün bugün. Altüst olmuş durumdayım. Özbek eşkıyanın, Tatar savaşçıların, Cavalı kafatası avcılarının, Seylanlı korsanların şerrinden korunup," (iletişimimizde sıralamalar önemli rol oynuyor) "Cenevizlere, kendimle bir tuttuğum insanlara esir düştüm. Doğuda geçirdiğim çeyrek asır şurada geçirdiğim bir saat kadar etkilememiştir ruhumu."

"Size nefes aldırmadım, değil mi? Yarın kaldığımız yerden devam ederiz."

Öyle oldu. Cenevizlerin ot minderlerinde uyuyup (ben deliksiz uyudum) uyandık. Yiyecekten birkaç lokma daha yedik, içecekten birkaç yudum daha içtik. Suskunduk, ama gülümsüyorduk, oniki saatlik esaretin yarattığı dayanışma hissiyle. Seyahatlerde de aynı bağ kurulmaz mıydı? Köşedeki demir kovanın üzerine çömeldik sırayla, kova tangırdadı durdu, etrafa yayılan kokuyu algılamıyormuş gibi davrandık. Galiba ikimiz de, ilerletme fırsatını kaçırdığımız o kısa ama umut verici muhabbete (bence durum buydu) geri dönmenin yolunu arıyorduk. Masaya oturduk yine. Bekledik. Önce o konuşacaktı.

"Yeni kahramanınız benim demek, Rustichello."

İhtimam gerekiyordu. "Dün akşam da ifade etmiştim: Sizin dünya hakkındaki eşsiz bilginizle kütüphane bile açılabilir. Sesi sedası çıkmayan şu zorba Cenevizlere haber yollayıp buraya kağıt kalem getirtebilirsek ben katipliğinizi yaparım, hem de büyük bir memnuniyetle." (Katiplik kelimesini beğendim.) "Kendimizi oyalamamız lazım zaten." (Oyalamak fiilini de.)

"Ne tip bir kitap tasarlıyorsunuz?"

Cevabım hazırdı: "*Siz* ne tip arzu ederseniz o tip. Dili uzak denizlerin ve sıradağların emniyetli geçitlerinden süzülecek bir seyahatname mi? Cengiz Han ve Tatar egemenliği üzerine bir tarih metni mi? Böyle bir kitabın soluk soluğa okunacağı malum, bozguncular al pelerinlerini daha dün burnumuzun dibindeki Macar düzlüklerine kadar savurmuşken." (Cümlelerimi süsleyerek aktarmam normal karşılanmalı.) "Derlenmiş hikayeler mi, toplanmış efsaneler mi? Yabancı ülke ve kavimleri tanıtacak bir atlas mı, doğanın acayipliklerini anlatacak bir ansiklopedi mi? Yoksa uzakdoğu ticaretiyle ilgili bir kılavuz mu? İçinde malların, imalathanelerin, rotaların, pazarların dört başı mamur bir dökümü sunulur, kimyonun en keskinini veya porselenin en kârlısını veya kırmızı Ermeni kilimlerinin en ince dokunmuşunu arayan tacirin yararına." (Haklısınız, kendimi kaptırdım, konu fazla dallanıp budaklandı. Aklıma gelenleri Sinyor Polo'suz da yazardım, ama yazmadım, daha doğrusu yazmayacağım.)

"Ben cahil bir adamım: Kitaplarla kurduğum ilişki, tıpkı memleketim Venedik'in saraylarıyla kurduğum ilişki gibi, dış yüzeyleri incelemekten ibaret." Arkasına yaslandı. Yine dalıp gidecekti, hissediyordum, ikimiz de engel olamayacaktık (hemen belirteyim, böyle kopukluklara karşı başta kışkırtıcılık olmak üzere bir sürü etkili silah geliştirdim o zamandan bu zamana, kendimle iftihar ediyorum). "Belki öğrenmek istersiniz: Geziye üç kitap götürmüştük topu topu. Bir Yeni Ahit, bir Seçilmiş Mezmurlar, bir de İlmihal. Günlük ibadet için, Çin'deki vaftiz için ve ölen olursa cenaze için. Yapılacak her şeyi ezbere bildiğimden kapaklarını dahi kaldırmadım onların. Doğuya ait tarih metinlerini, hayvan masallarını, astronomi rehberlerini, takvimleri ve kutsal kitapları okumam da mümkün olmadı. Birçok dile – Tatarca'ya, Farsça'ya, Türkçe'ye, Çince'ye – vakıftım, fakat alfabeleri sökemedim." Önüne baktı. Neydi gözlerinin dokunup da kucaklayamadığı hayal? "Yani tam sökemedim." Bakışlarımız karşılaştı tekrar. "Uzun lafın kısası, ben kitap gibi düşünemem: Yaşadıklarımı sayfa sayfa çeviremem, hayatımı muntazam bir varak yığınına benzetemem." (Bu itirazların eğlenmek ya da eğlendirmek amacıyla tasarlanmış ironiler olabileceği nereden aklıma gelirdi? Cehalet Kütüphanesi, Abeslik Tiyat-

rosu, Bilgi Gardiyanları, Tanrı Oyunu ve Bölücü hikayelerini dinlememiştim daha.)

"Siz sadece konuşursunuz öyleyse," dedim. "Gerisi kolay zaten." (Kendime o kadar güveniyor muydum?) Kalkıp kapıyı yokladım derhal. Elimi çabuk tutmalıydım: Akşamki uyuşuk düşmanlık sökün edebilir, yeni kuşkular doğabilirdi. Halkayı kavrayıp şaklattım demire, art arda, var gücümle. Issız koridordan bir atlı araba alayı geçiyormuş gibi oldu. Bağırdım.

"Hey! Kağıt, kalem, mürekkep!"

IV. Kitabın başladığı bölüm

Akkâ'da şafağın çuhaçiçeği sarısıyla erik moru karışımı alacasında Yunan bandıralı bir posta vapuru bulduk. Onunla gidebilirdik Ayas'a. Binip kısa bir teftiş turu attık. Barınacağımız mekanın görünümü pek iç açıcı değildi: Kader, evlatlarına yatak olarak yağlı bir çukurun dibinde gri ranzalar sunmaktan gocunmamıştı. Ama bizim sızlanarak kaybedecek vaktimiz yoktu, hele böyle incir çekirdeğini doldurmayacak bir mesele için. Zorluklara alışmalıydık ayrıca: Uzun bir yolculuğa çıkıyorduk. Aslında babamla Maff Amcam tecrübeliydiler. Önceki Pekin seyahatinde ileriye dönük bağlantılar da kurmuşlardı. Fakat bu seferki rota farklıydı. Hem Orta Asya'da siyasi keşmekeşten ötürü küçük şehirlerin küçük iktidarları bile durmadan el değiştirirken onca zaman sonra aynı konumlarda aynı kişilere rastlayacağımızı kim garanti edebilirdi? Bizim Çin topraklarına ayak basmamız babamların Pekin'den ayrılışının onuncu senesinde ancak mümkün olacaktı zaten. Kısacası acele etmeliydik. Yunanlı'yla anlaştık.

Ayas'tan Shanghai'a kadar deniz görmeyecektik. Nihai seyrimizdi bu. Babamla amcam nöbetleşe uyuduklarından herhalde, kayda değer bir şey olmadı. Yunanlı dostumuz gür sakalıyla sevimli sevimli sırıtarak karşımızda otururken eminim boğazlarımızı kesip bedenlerimizi yerin yedi kat dibine, ruhlarımızı unutulmuşlar

diyarına, altınlarımızı da cebine intikal ettirmeyi düşlemekteydi. Filistin-Suriye kıyılarının birkaç mil açığından ilerliyorduk. Bu rotaya dik olarak katedeceğimiz devasa Asya kıtası sağımızda ince bir çizgiydi, hem müjde hem tehdit gibi. Umman ise bildiğimiz umman.

Sonunda Akdeniz'in üçkağıt masası, ortadoğunun lağım çukuru Ayas'a vardık. Civarın bütün karanlık tipleri – Yahudi tefeciler, Türk kerhaneciler, Cenovalı tacirler, Mısırlı oğlancılar, Suriyeli katiller, dolandırıcı Ermeni köylüleri – oradaydı. Her cemiyeti en aşağılık fertleri temsil ediyordu. Teknemiz limana girer girmez iskelede bir kalabalık birikti, sanki karıncalar şeker kokusu almıştı. Kafamda bir şimşek çaktı: Akkâ Avrupa şehirlerine benziyordu, sokaklarının bunaltıcı sıcağına rağmen sakin ve soyluydu, sınır kasabası olduğu da söylenemezdi artık, okulları ve kiliseleri ve hastaneleriyle yavaş yavaş metropole dönüşüyordu, oysa Ayas Asya'nın ta kendisiydi.

Babamla Maff Amcam, etrafımızdaki kaynaşmayı, üzerimize dikilmiş gözleri, taşıdığı kağıtlara bakalım diye elbiselerimizi çekiştiren adamın başında dalgalanan kırmızı kareli örtüyü, elindeki portakal tepsisini arsız bir sükunetle burnumuza sokmaya çalışan çocuğun suratını, sağa sola sallanırken gölgeleri birbirine karışan kolları hiç yadırgamadılar. Ve hâlâ dişlerini göstermekte olan kaptanın avcuna ortadoğulular pek sevdikleri gümüş Nikaragua sikkelerinden sayıp beni (ve keşişleri?) o cendereden kurtardılar. Münasebetsizler güruhunu ikiye bölerek sağlam adımlarla ilerledik, suları yaran Musa gibi. Sonra aniden durduk. Amcam tanıdık bir yüz görmüştü.

"Ahmed İbni Bizna!" Adaba uygun şekilde sarılıştılar. Kalabalık hemen dağıldı: Oralara alışkın Levantenler olduğumuz, kimsenin numarasını yutmayacağımız anlaşılmıştı. Amcam ahbabının omzunu bırakmıyor, gözlerini onun ufak parlak gözlerinden ayırmıyordu. Arap ise nemli bakışlarıyla ifade etmekteydi hissiyatını.

"Ahmed, gençlik dostum, İsa'ya bin şükür ki Allah sizi esirgemiş!" İki tarafa da paye veren bu ağdalı selamlaşmanın faydasını zamanla öğrenecektim. İbni Bizna babamları Çin dönüşü evinde misafir etmiş ve en güvenilir Akkâ teknesine bindirmiş olan adamdı. Yine böyle bir yardımı dokunur mu acaba, diye geçiriyorduk i-

çimizden haliyle. Küçük bir kafileydik, yalnız seyahat etmemiz mümkün değildi. Musul'a veya Bağdat'a giden sağlam bir kervana katılmamız gerekiyordu. Şansımız varsa doğrudan İsfahan'a da ulaşabilirdik, ki o mesafe bile devede kulaktı aslında, kıtanın öbür ucunu hedeflediğimiz düşünülürse. Fakat hemen konuya girmek kabalık olurdu. Sıra buyurun buyurmayalım faslındaydı: Davet uzun uzun söze dökülecek, şaşkın şaşkın dinlenecek, terbiyeli terbiyeli geri çevrilecek, nazik nazik tekrarlanacak ve keyifli keyifli kabul edilecekti.

İbni Bizna'nın bize herhangi bir yardımda bulunup bulunamayacağı meselesi, ancak akşam, onun evinin avlusunda, suları şıkırdayan taş havuzlar ve eğri büğrü otlar ve kireç badanalı sütunlar arasında ballı kuzu yenirken konuşulabildi. Lafı İbni Bizna açtı doğal olarak.

"Zatıalilerinizin onca yolu Ayas'ın tozuna bulanmak için katetmedikleri muhakkak." Buna soru demek zordu. Babamla amcam, cevaben, eski bir tanıdıkla karşılaşma saadetinin insana her şeyi unutturduğundan dem vurdular, güneşin parıltısı yıldızlarınkini söndürür benzetmesi eşliğinde. Böyle bir sohbetin altından kalkabilmeleri ilginçti doğrusu. Kişiliklerinin bilmediğim bir yönü ortaya çıkmıştı. Ve ben inatla, o kahrolası hırgürün göbeğinde ne aradığımızı söyleyecekleri anın gelmesini bekliyordum. Zira bir ifadenin üç kat aşağısında çeşitli tereddütlerin ve dokundurmaların faaliyet gösterebileceği fikrine yabancıydım. Kıbrıs'tan ötede ticaretin üslubu buydu. En doğuda, daha da kaçamaklı, daha da imalı yürüyordu pazarlıklar, sonradan öğrenecektim. Avrupa'da kenarlarına gerçekler ve net açıklamalar dizilmiş ferah bir yolda gidiyordunuz. Ayas'ta dolambaçlı sokaklara sapıyordunuz. Çin'de ise kaybolmaya yüz tutmuş patikalarda sezgilerinizle ilerliyordunuz, ne işaret ne bir şey, sadece belirsizlik, yoksa biz oraya varıncaya kadar geçen on yıl mı o hale getirmişti yolları?

Neyse, konuyu dağıtmayalım. Yemek başladığı şekilde devam etmekteydi. İbni Bizna'nın çocukları ara ara avluya girip yeni lezzetler sunuyorlardı damaklara: Zerdeçal sosunda yüzen yemyeşil sebzeler, üzerleri susamlı şişkin şişkin ekmekler, tabak tabak kuru ceviz ve incir ve kayısı, akdarı çöreği, portakal suyu, kırmızı gül yaprağı salatası ve kuzukulağına kırılmış yumurta. Muhabbet de

aynı minvalde sürmekteydi. Ana yemek ballı kuzu, ana tema seyahatti. Fakat et, masanın tam ortasında, yüksekte, gül ağacından bir tepsinin içinde göz kamaştırırken, bizim gezi ihtiyaçlarımız örtülerin altında duruyordu. Oynanan oyunda herkes eşit derecede başarılıydı, artık şaşırmıyordum buna. Kural yan temalar bulmaktı: Gizlenen şeyi açık açık inkar etmeyen, ona ne fazla yakın ne fazla uzak düşen temalar. Asıl meseleye dokunma denemesi yapmak ukalalık oluyordu, uçmaya kalkışmak ise ev sahibine saygısızlık, can alıcı kelimeleri sırası geldiğinde onun telaffuz edeceği bilinirken üstelik. Ve sonunda, oyuna ayrılan süre dolmuşçasına, aniden söyleniverdi beklenen cümle.

"Şu biçare Ayas taciri asil efendilerine yardım etme kabilinden bir şerefe ikinci kere nail olabilirse şayet, ölünceye kadar mesut ve bahtiyar kalır." Alçak sesle, bir solukta konuşmuştu. Gözleri kuzuya dikiliydi. Törenin resmiyetsizliğe imkan tanıyan kısmı başlamış oluyordu böylece. Sütun diplerinde oyalanan kızlarla oğlanlar çıt çıkarmadan eve çekilip bizi yalnız bıraktılar. Amcam dudaklarına götürmüş olduğu gümüş fincanı tabağa koydu, rutubetli taş yığını kulak gibi çınladı.

"Ahmed, kardeşim, tekrar görüşmek umuduyla veda etmiştik size, hatırlıyor musunuz?"

"Hatırlamaz olur muyum?"

"Ondan aylar önce üçbin mil geride ulu hana da aynı umutla veda etmiştik, malum."

"Tabii ya. Ne çabuk kavuştuk sizlere, en azından ben, saadetim büyük."

"Pek de çabuk olmadı dostum. İki küsur sene sürdü mübarek bürokrasi engelini aşmamız. Nihayet toprağınızdayız işte. Bu sefer ters yöne uğurlayacaksınız bizi."

"İlk adımınızı ümitli, sağlıklı ve güvenli atmanız için elimden geleni yapacağım. Herhalde bir kervana katılmanız lazım. Tercihiniz Bağdat mı, İsfahan mı? Hürmüz'den gemiye mi bineceksiniz, karadan mı gideceksiniz?"

"Belli bir planımız yok." Amcam gergin olduğunu hissettirmişti, daha da beteri, bir şey sakladığı kuşkusunu uyandırmıştı. Öksürdü. Fırça kaşları yay şeklini aldılar, sanki ait oldukları bedenden kopup canlanmış, karşılarında duyulan hayreti kendi başlarına kay-

detmişlerdi. Mesele amcamın, seyahat programını ne ölçüde esnek tuttuğunu, iş fırsatlarını nasıl değerlendireceğini rakibine açık etmek istememesiydi. Hedefimiz Pekin'di ve yolu biliyordu. Ama gezici tacir, adı üstünde, geze geze ilerlerdi. "Hele bir Bağdat'a ulaşalım da."

Bağdat! İşittiğim ses zihnimi şark hayalleriyle doldurmaya yetmişti. "B", kocaman bir ak kubbeydi, ortasındaki kulecikle memeyi andırıyordu, dört minareyle çevriliydi, dördü de beyazdı minarelerin, çiğ beyaz, ara ara önlerinde çerçi maltızlarının toz renkli dumanı dalgalanıyordu yalnız. "A", şehrin doğu kapısındaki palmiye ağaçlı avlunun kemeriydi, Semerkant'tan dönen deve katarları toprak sıvalı yüksek surlardan içeriye girerken o kemerin altından geçiyorlardı, sandık ve hurma yaprağı gölgeleri oynaşıyordu develerin sırtlarında. "Ğ", her köşesi kilim döşeli bir salonun kasvetiydi, şiltelere uzanmış üryan kadınlar avuçlarındaki incileri pıt pıt yere bırakırlarken harem ağaları salona bakır tepsilerle şekerleme getiriyorlardı. Sonrası, kısmen, burun deliklerimde ayrışan hindistancevizi ve mürrüsafi ve kişniş kokuları, kısmen, dilim dilim bir koridorun masmavi çinilerden seması, kısmen de, esrarengiz bir elin nemli sıcak temasıydı.

"Siz de talihliymişsiniz, ben de talihliymişim," dedi Ahmed. "Dostlarıma hemen bir hizmet sunabiliyorum ufak da olsa. İkinci oğlum işi icabı üç güne kadar Buhara'ya gidiyor." Ve bizim kafilenin Emraz İbni Ahmed'in kervanına katılmayı kabul etmesinin kendisi için mükafatların en büyüğü olacağını belirtti. Israrlıydı. Amcam o gücenmesin diye pek direnç gösteremese de, minnettarlığını ifade etme serbestliğinden yararlanarak üstünlük sağladı.

Sohbet eski resmi havasına bürünmüştü bile. Biz derdimizi anlatmıştık, İbni Bizna çare bulmuştu, gerisi tumturaklı cila faslıydı. Kızlarla oğlanlar, gülsuyu, kaynatılmış bez ve tuzlu şamfıstığı gibi, o civara özgü Farslaşmış Arap gecelerinin bitiminde kullanılan bilumum teçhizatla yeniden ortaya çıktılar. Dağıtımı yaptıktan sonra da bir duvar dibine çekilip fısıldaşmaya koyuldular. Yüzlerini görebiliyordum. Sırdaşlıkları, amcamla İbni Bizna'nın gür seslerinin arka planında çağıldayan serin bir şelaleydi. Kulak kabarttım, ama daha ilk dakikada yabancı olmanın hüznü sardı yüreğimi. Yaşıtlarım şuracıkta yarenlik ediyorlardı ve ben kös kös oturuyordum, sırf dillerini bilmediğimden.

Bir de o olmasaydı! Dizlerinin üstünde dahi kendini yüceltebilen o latif yaratık! Bakışları bakışlarımı arıyordu, hararetle karşılık veriyordum, göz göze geliyorduk, kafasını çeviriyor ve dudaklarını oynatıyordu, aklını başına toplama tebessümü olarak da bana uyarı olarak da algılayabileceğim bir şekilde. Kavun sarısı ipekler giymiş (amaç galiba çocuklara İbni Bizna'nın sattığı malları sergiletmekti), siyah saçlarını turkuaz, inci, lapis lazuli ve kırmızı cam tanecikleriyle süslemişti. Yoksa o kıpır kıpır pembe dudaklarını ve hain yeşil gözlerini de taşlar mı renklendiriyordu?

V. Seyyahın müdahale ettiği bölüm

"Hayır." Kısa, basit, olumsuz, hissiz bir ifade. Kağıt tomarını masaya bıraktı. Daha kaç sayfa doldurabilmiştik ki?

"Neye hayır?"

"Olmayacak. Böyle değildi."

"Başka nasıl olsun ki?"

"Bunların hepsi uydurma. Ben böyle anlatmadım."

Sustu ve öne eğildi, yanılmıyorsam hafifçe inledi de.

"Tacir ve seyyah olarak cahilin tekiyim, tamam, fakat doğruyla yalanı ayırabilirim. Bir şey şuysa eğer, şudur deriz, budur dersek yalan olur. Ve muhakkak meydana çıkar." (Dinlediklerimi çarpıtarak aktarıyor olamam. Hoş, sizin ilginizi çekebilmek de yeter bana.)

"Okuyucuların hakikat peşinde koştuklarını mı sanıyorsunuz? Makullük arar onlar."

Bir sessizlik oldu: Bu makul mü peki?

"Ben çalışmamıza dönüyorum, müsaadenizle." Kağıtları sıraya sokmuştum bile.

"Çalışmamıza?"

"Kitaba."

"Kitap sizin."

"Hayır, kendisinin."

Kulak verin. Üç yeşim oymacısının da zihninde aynı düşünce vardı: Benim fikirlerimi Burma taşının hükümdarımıza sunulmuş parçasında cisimleştirmek. Üçü de iddialıydı. Hakan maket incelemekten nefes alamaz olmuştu, grifonlar ve iç içe ağ küreler ve pagodalar ve koelakantlar ve karmakarışık labirentler yağıyordu sarayına, kimi balmumundan kimi kilden. Projelerin hiçbirinde karar kılamayınca geçmişi hatırladı: Yeşimin yekpareliğine yönelen tehdit hakikate değil fazilete eriyordu. Sonunda oymacının kurayla seçilmesi gerektiğine hükmetti. Kısa çöpü bulan, taşı işleyecek, diğerleri de onun ürününü güzelleştireceklerdi. Planı, birinci ustanın eserine ikincisi, ikinci ustanın eserine de üçüncüsü yeteneğini katarsa mükemmel bir sentez elde edilir, mantığına dayanıyordu. Fakat tasarladıklarını açıklayıp açıklamama konusunda tereddütlüydü. Her şeyin şansa bağlı olduğunu söyleyip susabilirdi. En iyisi dahileri şaşırtmaktı. Eğlenecekti biraz.

İlk oymacı kurayla belirlendi ve taş kütleyi sırtlanıp atelyesinin yolunu tuttu. Otuz gün sonra da ufak bir törenle hakana, yarattığı masal ağacını takdim etti. Ağaç, nilüferler ve havuz balıklarıyla süslü bir tümseğe kök salmıştı. Kabuğu girintili çıkıntılı, yaprakları damarlıydı. Dalları armuda benzeyen yüz yemiş ve incecik köprülerin ucunda zarafetle kanat çırpan yirmi değişik kuş barındırmaktaydı. Hükümdar büyülenmişti, maiyetindekiler de öyle. Kimse bundan öte bir güzellik tasavvur edemiyordu. Ama yaşının büyüklüğü nedeniyle ikinci olan kadın oymacı, ağacı sırtlanıp atelyesinin yolunu tuttu yine de.

Otuz gün sonra saray erkanı tekrar toplandı, üzerine güller serpiştirilmiş uçuk kahverengi ipek örtünün kalkmasını bekledi. Heykelden çıngırtılar geliyordu. Bazıları doğru tahmin yürüttü: Ağacın yemişleri minik çanlara dönüştürülmüşlerdi ve şahane bir ahenksizlikle, durmadan çalıyorlardı. Yukarıdaki odalarda atılan bir adım, kenarda gezinen bir mandarinin kaftanıyla estirdiği rüzgar, anında harekete geçiriyordu onları. Herkes zirveye ulaşıldığı konusunda hemfikirdi. Ama yaşının küçüklüğü nedeniyle üçüncü olan erkek oymacı, ağacı sırtlanıp atelyesinin yolunu tuttu yine de.

Otuz gün sonra saray erkanı tekrar toplandı, eser tekrar sergilendi, fakat bir yenilik farkedilmedi. Genç usta heykeli bahçeye taşıttı, hükümdar ve maiyetindekiler de peşinden gittiler. İşte o zaman yeşim ağaçtan bir ıslık yükseldi. Armutların heyecan dolu sedalarına karşı sürekli dalgalanan bir terennümdü bu. Bazıları doğru tahmin yürüttü (daha önceki buluşmada doğru tahmin yürütenler de onlardı): Her kuşun gövdesi farklı şekilde delinerek, minyatür borulardan oluşan bir orkestra elde edilmişti. Böylece, muhteşem ağacın muhteşem nefesli çalgılar senfonisi dinlendi bahçede, huşu içinde, uzun uzun. Ve ipek eldivenli kibar eller beğenilerini belirttiler uzun uzun. Bu seferki mutlak güzelliğin ta kendisiydi. Ama ilk oymacı dedi ki, ikinci ve üçüncü oymacılar işlenmiş bir taşı işlediler, bense doğadan yola çıktım. Hakan hak verdi, o da kullandı.

Otuz gün sonra saray erkanı tekrar toplandı. Gelgelelim mutat tören alametlerinin hiçbiri görülmüyordu etrafta: Ne o kahverengi ipek örtü, ne güller, ne siluet, ne ses. Fısıldaşmalar başladı. Bazıları doğru tahmin yürüttü (daha önceki buluşmalarda doğru tahmin yürütenler de onlardı). Kahinler işaretleşip kafalarını sallayınca uşaklar oymacının atelyesine gönderildi. Uşaklar geri dönüp kafalarını sallayınca da hükümdar olaydan haberdar edildi. Ve sus pus atelyeye gidildi. Usta içeride, yerde, günışığını hilekar gözler gibi donuk donuk yansıtan taş parçacıklarının ortasında yatıyordu. Elinde yeşil bir hançer vardı, ağacın gövdesinden, hançerde de bir kızıllık, kanından. Kimi başlar yana çevrildiyse de, ağıt yakan olmadı: Güzellik saplantısının cezasıydı bu. Herkes derin düşüncelere daldı. İkinci şansını talep eden kadın oymacı bozdu sessizliği. Cesurdu ve eşitlik istiyordu. Hakan hak verdi, o da kullandı.

Otuz gün sonra saray erkanı tekrar toplandı. Müthiş bir kasvet hissediliyordu salonda. Omuzlar çökük, bakışlar döşemeye çiviliydi. Kimse heykel aramıyordu, kimse huzursuzlanmıyordu. Mümkün olsa ilelebet bekler, beşinci girişimin akıbetini hayat boyu öğrenmezlerdi. Bu sefer bütün sezgiler isabet kaydetti. Daha önceki buluşmalarda doğru tahmin yürütenler ayrıntıları da bildi. Kahinler işaretleşip kafalarını sallayınca hizmetkarlar oymacının atelyesine gönderildi. Hizmetkarlar geri dönüp kafalarını sallayınca

da hükümdar olaydan haberdar edildi. Ve sus pus atelyeye gidildi. Kadın içeride, yerde, günışığını hilekar gözler gibi donuk donuk yansıtan taş parçacıklarının ortasında yatıyordu. Eli boştu. Kan kusmuştu. Kimi başlar yana çevrildi. Hekimler cesedin ağzındaki yeşim tıkacı çıkarıp incelediler. Hançerin sapı garip harflerle süslenip yutulmuştu. Ağıt yakan olmadı: Güzellik saplantısının cezasıydı bu. Herkes derin düşüncelere daldı. İkinci şansını talep eden genç oymacı bozdu sessizliği. Lafı uzatmadılar. Hakan hak verdi, o da kullandı.

Otuz gün sonra saray erkanı tekrar toplandı, bir daha toplanmayacağının bilincinde de olsa, tarifsiz bir sıkıntıyla. Omuzlar tamamen çökük, bakışlar tamamen döşemeye çiviliydi. Kimse heykel aramıyordu, kimse huzursuzlanmıyordu. Mümkün olsa ilelebet bekler, altıncı girişimin akıbetini hayat boyu öğrenmezlerdi. Gelgelelim bu sefer hiçbir sezgi isabet kaydedemedi. Daha önceki buluşmalarda doğru tahmin yürütenler yanlış tahmin yürüttüklerini bildiler sadece. Onlar işaretleşip kafalarını sallayınca uşaklar oymacının atelyesine gönderildi. Uşaklar gördüklerine inanamadı, efendiler duyduklarına. Hükümdar olaydan haberdar edildi. Ve paldır küldür atelyeye gidildi. Delikanlı içeride, yerde, günışığını hilekar gözler gibi donuk donuk yansıtan taş parçacıklarının ortasında yatıyordu. Parçacıklar iyice ufalanmıştı. Ama aralarında onun küçük güzel topuyla sırıta sırıta vurabileceği büyüklükte olanlar vardı hâlâ.

VII. Kitabın devam ettiği bölüm

Renklendiriyorsa da renklendiriyordu, umurumda değildi. Bakışlarımız kah oynaştı, kah dalgınlaştı, ta ki ben, kendimi sürekli çimdiklememe rağmen, Avrupa'dan ayrıldığımız günden beri hissetmediğim bir rehavetle oracıkta uykuya teslim oluncaya kadar. Ahmed'in sofrasında içilebilecek en sert içki hindistancevizi şerbeti ya da portakal çiçeği suyu olduğuna göre, tokluktu bu reha-

vetin sorumlusu. Ne zamandır çavdar ekmeğiyle bayat biraya talim ettiğimden bütün gece tıkınmıştım tabii. Sonra da horuldayıp durdum herhalde. Odaya sürüklenerek götürülmüşüm, hayal meyal bile hatırlamıyorum.

Sabah kalktığımızda güneşin ışıkları beyaz duvarın yukarı kısımlarındaki dikey pencere yarığından sızmaktaydı, yani çok uyumuştuk. Amcam vaktimizi çarçur ediyoruz diye yakındı, babam duymazlıktan geldi. Böyle meşakkatli bir yolculuğa ikinci kere neden katlandıklarını anlamaya başlamıştım. Servet edinmek olamazdı amaçları: Kuzinimin tek alışverişte harcadığını dahi karşılamayacak meblağlar uğruna koca Asya'yı arşınlamaları manasızdı. Sanırım ikisinin de asıl derdi sıradan insanların taşıdıkları yükümlülüklerden kurtulmaktı. Büyük projelerin adamı olan Maff Amcamın düsturunda hiçbir şey normal değildi, babamınkinde ise aksilikleri abartmamak gerekiyordu. Kısacası o gün, tacirleri, bankaları, simsarları, acentaları dolaşacaktık.

Ayas ile Mardin arasında konaklayabileceğimiz yer yoktu, ne şehir ne köy, Mardin de kabaca Musul'a kadar olan yolun yarısı demekti, birkaç yüz mil uzaklıktaydı. Dolayısıyla epey zaman medeniyetle ilişkimiz olmayacaktı, teçhizatımız ona göre ayarlanmalıydı. Daha da önemlisi, Polo kredisinin geçtiği topraklar Ayas'ta bitiyordu. Yakında bütün ihtiyaçlarımızın bedelini nakitle, altınla, malla ödememiz söz konusu olacaktı. Ayrıca doğuda tıbbi malzeme bulup bulamayacağımız meçhuldü, İran'da mide-bağırsak bozulmalarıyla, Pamir yaylasında ayak burkulmalarıyla uğraşacağımızı hesaplayarak tedbirimizi almalıydık. Seyahatin tamamı önceden kurgulanmalıydı, bilinçli hareket etmeliydik. Amcam boşuna titizlenmiyordu.

İbni Bizna'larda ikinci akşam da aynı şekilde ağırlandık. Bakışlarımla Oynaşan Bakışlar gene ihya etti beni. Ama sonra o seferberlik yaşandı. Meşalelerin aydınlattığı avluya şimşek gibi dalan beyaz pantalonlu bir oğlan, incirlerini yiyip tatlı çaylarını yudumlayarak huzurlu huzurlu iş konuşmakta olan babamları getirdiği haberle allak bullak etti: Mısır ordusu sınırı aşıp şehrin varoşlarına dayanmıştı. İstila an meselesiydi.

Herkes bağırış çağırış ayaklandı. Allahtan Ahmed otoriter adamdı: Kervan, derhal, karanlığın koruması altında, düşmana en u-

zak nokta olan kuzey kapısından yola çıkacaktı. Emraz şürekasını toplamaya gitti. Ve babamla amcama hazır olup olmadığımız soruldu kibarca. Neyse ki o gün bütün işleri halletmiştik, iki saat içinde şahsi eşyalarımızı da bohçalayabilirsek takdirle uğurlanacaktık. Odaya koştuk, genç pederlerimiz Nicholas ile William da geldiler, o ana kadar varlıklarını hissettirmemişlerdi kimseye.

VIII. Duraksadığım bölüm

Mecburen hissettirmemişlerdi, sorun yaratmayalım diye. Eğer bu doğu seferi dini bir anlam taşıyorsa, niye Polo'lar Çin imparatoruna ısmarladığı inayet mesajını gönderebilecek bir papanın seçilmesini beklemediler? Taşımıyorsa, niye iki sene oyalandılar? Taşıyorsa, niye ilk seyahatlerinin başında Akkâ'da sadece elçi Tedaldo tarafından takdis edildiler? Taşımıyorsa, niye ilk seyahatlerinin sonunda sırf onun yeni papa sıfatıyla sunacağı onay için Akkâ'ya uğradılar? Taşıyorsa, niye Nicholas ile William Ayas'ta sırra kadem basınca Akkâ'ya dönüp başka rahip bulmadılar? Taşımıyorsa, niye kıtayı gene gene katettiler? Taşıyorsa, niye yollarını imparatorun canını sıkma pahasına ta Pekin'e kadar uzattılar?

Saik aramak duygusallık mı? Marco Polo'nun esas amacı şu sayfalarda okunmak mıydı?

Acıkmıştık (iki esaret gecesi yetmişti birinci çoğul şahıs zamirini benimsememize). Sinyor Polo çomaklarıyla oynadı, oynadı ve "Gıdamız kıt, başarımız bol olsun!" dedi.

Öyle bir gündü ki, doğduğunu söylemek işin kolayına kaçmak olurdu, hani semanın ağarışı çiçeğin açışına benzer, asla tamam diyemezsiniz, doğuştaki sıçramayı göremezsiniz, o tip bir gün işte. Şafak ne başlar, ne biter. Ama öğleyi, akşamı, geceyi, öbür şafağı kapsadığı da duyulmamıştır. Hep yeniyi temsil eder. Düşündüm: Bizim gezimiz de şafak gibiydi, hareket noktamız Layas da olabilirdi, Akkâ da, Venedik de, yaşadığımız şey süreklilikti. Gökyüzüne baktım, sarı ve erguvani gri uzun narin parmaklar havayı paylaşmıştı, fakat sınırlar ayırdedilemiyordu, birtakım kıvırcıklar vardı, sonra tekrar baktım, parmaklar kaybolmuştu, ufuk çizgisinin az üstünde mandalina renkli bir hat uzanıyordu: Sema, anlık, aldatıcı şekillerin zeminiydi.

Kervanı, karanlıkta, şehrin kuzey kapısında bulmuştuk: Fener ışığında sarı sarı soluyan insan ve hayvan siluetleri, altı tane de kağnı. Bizim kafileye bir düzine at ve keten güneşlikli beş kağnı tahsis edilmişti. Ne mi götürüyorduk yanımızda? Elbise, para ve kabile reislerinin de işine yarayabilecek ufak tefek ihtiyaç maddeleri: Kuruyemiş, İstanbul bisküvisi, boş misket üzümü sandıkları ve giderayak toparlanmış ilaçlar, sargı bezleri.

Layas geride kalmıştı böylece. Ben gökyüzünü incelerken bir mil falan katetmiştik ağır ağır. Kağnılar sağlam, öküzler dayanıklıydı, geceleri yük beygirlerini değiştirsek de onları ellemeyecektik, fakat çok yavaş yürüyorlardı. Biz etraflarında sabırsız sabırsız dolanıyorduk atlarla, yüzen hayvanları takip eden sinekler gibi, bazen önümüzdeki araziyi yokluyorduk, bazen kervanı, bazen de arkamızda bıraktıklarımızı.

Saçlarımı uçurtma yapıp savuran rüzgardan olsa gerek, batıya döndüm. Şehre baktım. Semaya alışmış gözlerim, sarı da yeşil de mavi de sayılabilecek bir renge boğuldu ve tekrar yukarıya yöneldi: Yağmur yağacaktı, ama hemen değil. O gri ve kaprisli yuvarlakların altındaki, günün parıltısını emip kendi ışığını yaymaya başlamış bir şehrin sükunetiydi. Hava aydınlandıkça iki boyut üç boyut oluyordu orada.

Bir kuşların cıvıltısı duyuluyordu, bir de kadınlarla erkeklerin

mırıltısı, hep beraber şafağa cevap veriyorlardı, resmi ve zorunlu cevaplar, öyle bir koroydu ki bu, Akdeniz kıyısının gerilerde bitmiş ağaçlarının koyu yeşil yününe karşı beyazlıklarını kazanmakta olan minarelerden yükselen müezzin feryatlarıyla, pazar sabahı salonunda dip dibe dikildiğimiz, o anda kalenin arkasına sıkışmış olduğu için göremesem de kemerlerini ve siyah mermerden levhasını ve kulesinin çağrısıyla yaratacağı havayı en ince ayrıntılara kadar yüreğimde hissedip hayalimde canlandırabildiğim Aziz Stephanos Kilisesinden gelen mahzun ve muntazam çan seslerini de kendine katıyordu ahengini bozmadan. Hayat güzeldi, gün yeniydi, yalnızlığımız daha yaygara etmemişti.

X. Seyyahın Pekin'i tanıttığı bölüm

Ulu kağan senenin üç ayında (aralık, ocak, şubat) başkent Hanbalık'taki sarayında yaşar. Şimdi anlatacağım size o muhteşem mekanı.

Kare, dört mil uzunluğunda, on adım yüksekliğinde, kalın mı kalın, kırmızı sıvalı, bol siperli bir surla kuşatılmış olan bu saray, gezilmez, tahayyül edilir. Duvarı aşabilenler, hanın aile yahut hane efradı, önemli mandarinler, yetkili ordu mensupları, bizim gibi yabancılar ve idamlıklardır. Sur kare dedim ama içeriden yuvarlak durur, köşeler bina ve ağaç öbekleri nedeniyle kaybolmuştur çünkü. Dış dünyayı geride bıraktığınız an unutursunuz, kısmen o cüsseli taş yığını her şeyi perdelediğinden, kısmen gözleriniz kamaştığından. Kapıdan girince duvarın gizemi de yokolur. Karşınızda saraylardan, bahçelerden kurulu koca bir şehir uzanırken arkanıza bakmanız manasızdır.

Kuzeydoğuda şehrin en çirkin ama en değerli bölümüne (kağan böyle tanımlamıştı) rastlarsınız: Elli yarda boyunda metruk bir tarla, ufak bir çayır. Zarif teftiş evlerinin, tertemiz patikaların arasında iyice sahipsiz görünen bu köşe, vahşiliğini gayet zahmetli bir tarım faaliyetine borçludur aslında. Üç senede bir yüzlerce kağnı o-

rası için Çin Seddinin ötesinden Hanbalık'a toprak taşır. Ve her kış, bizzat hakan, koyun derisinden Moğol kepeneğiyle, yalınayak, kuzeyden binbir zorlukla getirilmiş yabani otları diker çorak arazisine. Neden?

"Dedem Cengiz küçük bir obanın reisiyken savaşlar kazanıp dünyanın yarısının hakimi olmuş. At sırtından inmeyen, çadırdan başka mesken bilmeyen atalarım da, Bağdat'ın, Semerkant'ın asude konaklarına yerleşip yol yordam öğrenmiş. Anayurdumuz o zamandan beri ıssız. Boşalmış şişe gibi. Bozkırda esen yele dahi aşina olmayan ben, tohumumu şereflendirmek istemez miyim?"

Kağanın temsili çayırının batısına birinci saray, yani ilk anlatacağım saray inşa edilmiştir. Şekerlemecilere ilham kaynağı olabilecek özelliklere sahiptir bu ahşap bina: Damında, kah çapraz kah ringa kılçığı şeklinde birleşen kirişlerle oluşturulmuş irili ufaklı kuleler vardır, kulelerin duvarları beyaz-camgöbeği-kırmızı boyalı, kubbeleri dövme altın kaplıdır. Hizmetkarlar, ki her sarayın personeli kendi kıyafeti ve kendi diliyle ayırdedilir, işlemeli beyaz gömlek, yün şal, yün pantalon, deri çizme giyip kahverengi küp kalpak takarlar ve Yunanca olduğu iddia edilen, gerçekten Yunanca mı bilmiyorum, bir dil konuşurlar. Şunu da ekleyeyim, saray altı patikayla altı eşit parçaya bölünmüş altıgen bir bahçenin ortasındadır, dolayısıyla manzara bütün olarak çiçeğe benzer. Bahçe kıpkızıldır, güller ve şakayıklar ve sardunyalar ve gelincikler ve laleler nedeniyle.

Güneye giden patikanın bitiminde hafif sola döner ve dümdüz ilerlerseniz, fildişi tuğlalı, fildişi kubbeli, alçak bir yapı çıkar önünüze. Çevresine, girişteki yolun iki yanında uzanan dikdörtgen havuzları da kuşatacak şekilde, üç kadem yüksekliğinde, fildişi renkli bir kafes örülmüştür. Siz yolda yürürken, binanın etrafında boy atmış şeftali ve kayısı ve durakı ve incir ve hurma ağaçlarına konup kalkan kuşların cıvıltısı, çifte havuzların çifte fıskiyelerinden akan suların şırıltısına karışır. Ardından sarayın o serin, sessiz karanlığı gelir. Ve yavaş yavaş, gözleriniz tahta aksamlı pencerelerden süzülen ışığa alıştıkça, ipek minderlerin kaymaklı ve çikolatalı ve kiremitli zigzaglarını, pancurların baklavalarını, lacivert duvarların yaldızlı dalgalarını keşfedersiniz. Yan odada küçük bir gitar tembel tembel tıngırdıyor olabilir, minik bir flüt işsiz

güçsüz ıslık çalıyor olabilir. Belki de biri salona girer ve size gümüş bir tabakta acıbadem kurabiyesi, pirinç bir kapta gülsuyu ikram eder.

Zindeliğinize kavuşunca tekrar yola koyulursunuz. Doğuda yüz kademlik bir tepe beyazlığıyla gözünüzü alır. Bu ışıltı yapaydır: Bir tümseğe, beyaz oldukları için biraraya getirilmiş değişik nesneler yapıştırılmıştır çepeçevre. Muhtemelen tümseğin kendisi de aynı malzemedendir, toprak değildir (tersini kanıtlayamazsınız). Bir gemi enkazının tuzdan ve güneşten ağarmış kaburgası, bir fil dişi, bir deniz salyangozu kabuğu, İskender'in şehirlerinden birine ait bir sütun başlığı, yıldız yıldız yarılmış bir mercan öbeği, bir kuvars parçası, hepsi karmakarışık yığılıp sabitlenmiştir oraya. Yalnız, güneye bakan yamaçta, muntazam ak mermer bloklarının üst üste ve büyükten küçüğe dizilmesiyle oluşmuş, yukarıya doğru daralan bir merdiven vardır, zirvede de, kırmızılı sarılı, ahşap, kulübe gibi bir tapınak: Rivayete göre, yemeyen, içmeyen, uyumayan, sadece tefekkür eden, yüzünü bir bayramlarda kağana kapıyı açarken, bir de girişteki bronz buhurdanlığını tutuşturması yahut arkadaki ağaç yuvalı pirinç gongunu çalması gerektiğinde görebileceğiniz bir keşişin barınağı.

Yine doğuda, bu tuhaf tepenin az ötesinde, kare, her kenarı yüz yarda uzunluğundaysa çevresi de dörtyüz yarda uzunluğunda, oldukça yüksek bir surla karşılaşırsınız. Hanın en yakın akrabalarının ve en samimi dostlarının bile çekinerek ziyaret ettikleri ana saray onunla korunmaktadır. İçeride, boydan boya çim ekili bir meydan, kulelerle süslü ahşap bir konak, krem rengi seramikten bir avlu, beyaz bir dağ ve her kenarı onyedi kadem uzunluğundaysa çevresi de altmışsekiz kadem uzunluğunda bir idam tahtası olduğu söylenir.

Gerisi sizin hayal gücünüze kalmıştır. Kağanın inşaatları bitmeyecektir. Hem artık projeler bu milkareyle sınırlı da değildir. Batıda dev bir şato, doğuda bir göl yapılmaktadır mesela, temeller atılmış, kazı çalışmaları başlamıştır. Göldeki adacıklara gezinti tekneleri işleyecektir, öteki yakaya da işleyebilir tabii.

Beni bu sessiz meydanda bırak, demiştim tercümana, bırakmıştı, mutlu olmuştum, oradaki yalnızlığımdan mı, hayır, lafım dinlenmiş olduğundan, zaten öylesine sarfetmiştim o cümleyi. Arzularım İsfahan'da da kaale alınıyordu. Dünya, insana huzur verebilen, benliği boğmayan bir yerdi hâlâ. Camileri ve pazar tezgahlarını unutarak; kabuklu hayvanlara benzettiğim pembemsi turuncu parlak bakır tavaları unutarak; dükkan sahibinin müşteriye kitap okutur gibi yaprak yaprak takdim ettiği, hepsi ayrı bir şaşkınlık ve kararsızlık kaynağı olan Türk halılarını unutarak; Mescid-i Şah'ın gümüşi ve altuni ve kestane ve lacivert dokusunu, telkari desenli duvar taşlarını, arı kovanını andıran kulesini, meleklerin futbol oynarken kale direği olarak kullanabileceklerini düşündüğüm Siyam ikizi minarelerini unutarak; belki de, şimdi hatırladığıma göre, unutmayıp, zihnimin ücra köşelerine iterek; bilincimin o anıyla baş başa; oturdum.

Sonra kalkıp daracık sokaklardan parka yürüdüm. Tercümandan buranın yüzölçümünün yirmi akre olduğunu öğrenmiştim, meydanda oyalanırken aklımdan çıkmıştı gerçi, ama önemli değil. Günbatımını izleyen kadifeçiçeği rengi dakikalarda bile kapkara ve ürkütücüydü ağaçlar. Arazi, uçsuz bucaksız, etrafında da yine o arı kovanı modelinden kemerler, sanki bir sahip bekliyordu, kuru kuru hışırdayan yaprakların, başıboş köpeklerin, çobanaldatanların, dikilen, dolaşan, konuşan, güçlü bir parmak hareketiyle veya etkili bir bakışla darmadağın edilebilecek tek tük insanların dışında bir sahip, öyle ki, o anda her şey silinip gitse ve önümde bir deniz muharebesi cereyan etse, sular fokurdayıp kalyonlar alabora olsa şaşırmayabilirdim. Derken başka bir suyun çisiltisini hissettim: Üç-beş yarda sağımda taş hazneli bir çeşme vardı, ihtiyar bir kadın henüz doldurmuş olduğu kahverengi toprak testiyi teneke bir tablaya yerleştirmeye uğraşıyordu.

Elbisesi caminin içindeki kibirli laciverttendi. Yüzü friz parçalarına benziyordu: Esmer tenine karanlık çizgiler oyulmuştu, bazen yelpaze şeklini alan bazen paralel ilerleyen, yatay tükürük hattının çevresinde kıvrılıp bükülmeyen çizgiler. Fildişi rengi

ketenden baş örtüsü, yanından geçerken sol kulağının orada farkettiğim siyah zülüf hariç, saçının tamamını gizliyordu, zülfün altında bit mi pire mi kene mi karar veremediğim bir böcek gezinmekteydi, çeşmenin öbür tarafına oturmuştum, görebiliyordum, ama kadın kaşınamayacak kadar meşguldü, benden de rahatsız olmamıştı, halbuki dakikalardır burnunun dibinde inceleme yapıyordum. Yerdeki boş testi kümesi giderek küçülüyordu. Dolan kap musluktan uzaklaşır uzaklaşmaz tok bir şapırtı duyuluyor ve teknede biriken su taşıp usul usul aşağıdaki oluğa dökülüyordu. Musluğun altında boş testi varken çıkan ses ise boğuk ve yumuşaktı, kabın içinde yankılanıp, suyun seviyesi yükseldikçe gürleşiyordu, oluk da dinleniyordu o arada. İşi biten testiler teneke tablaya sıralanmaktaydı. Ben de seyretmekteydim.

Sonunda kadın, hâlâ umursamaz, hâlâ dilsiz, tablayı başının üstüne koyup yola revan oldu ve park boyunca yürüyüp bir geçidin kaygan karanlığına daldı. Tek damla su akıtmamıştı. Çeşmeye baktım. Yeni bir ziyaretçi gelene kadar aynı tok şapırtı işitilecek, oluktaki birikinti huzura eremeyecekti. Teknenin dibi ince bir yosun tabakasıyla kaplıydı, minik dalgalar saklayamıyordu o donuk yeşili. Düşündüm, benlik de hazne gibiydi, sürekli izlenim ediniyor ve hepsini sessizce salıveriyordu, ama kıyıya köşeye yapışıp kalanı esirgeyerek. Ve gönül hoşluğu tevekkülle mümkün oluyordu, kendine daha çok şey katma isteğiyle değil. Ve bunu kadından öğrenmiştim, sudan değil. Söz gümüşse sükut altındır misali. Hana döndüm.

XII. Seyyahın tekrar müdahale ettiği bölüm

Bir süredir kalınlığıyla şevk kaynağım olan kağıt tomarı masaya vuruldu.

"Derdiniz ne sizin kuzum?" Makul bir diyalog böyle başlamazdı. Yüzümü ifadesizleştirip bekledim.

"Ben İsfahan'ı uzaktan bile görmedim. Uğradığımız şehir

Yezd'di. Oradan bahsederken de ipek dokumacılığına, hurma ağaçlarına ve ava değinmiştim, okuyucu ilgilenir diye," (aşağılayıcı bir duraksama) "bu kitaptan kim faydalanacak bilmiyorum ama..." (Biz faydalanacaktık, hatta epeydir faydalanıyorduk.) "Daha dün tartıştık! Olayları çarpıtmazsanız içiniz rahat etmiyor mu?" Cevap gerektirmeyen bir soruydu sorduğu. Kılımı kıpırdatmadım, İsfahan'daki kadın gibi, o yatışıncaya kadar.

"Özür dilerim. Siz susarak kazanıyorsunuz, ben konuşarak kaybediyorum. Ortada beraber giriştiğimiz bir iş var, fakat nedense bana laf düşmüyor."

"Bana düşüyor mu ki?"

"Elbette düşüyor."

"Hayır. Kitaplar kendi hikayelerini kendileri seçerler. Niyetlerini anlamak zordur, su taşıyan hizmetçinin aklından geçenleri tahmin etmeye benzemez."

"Ya tarih hataları? Mescid-i Şah benim orada bulunduğum, pardon, bulunmadığım dönemden sonra inşa edilmedi mi?"

"Doğru." Bir sigara daha yaktım.

"Hedefimizin hakikatleri yansıtmak olduğunu sanıyordum." Sesini iyice alçaltmıştı.

"Bırakın şu hakikat meselesini." Bezginliğimi gizleyemiyordum. "Bir Yahudiye valisinin sözünü aktarayım size: Mürekkebin hakikati dile getireceğini zannetmek budalalıktır."

"Budala yerine konmaktan kaçınmak da mı budalalıktır?" Bu ne hazırcevaplıktı! Altedilebilirdim!

"Bir yanlışlık olmasın: Kitabın hilekarlığında kasıt yoktur. Şu metin sadece sizi kandırmıyor, beni de kandırıyor, okuyucuyu da kandıracak. Onun yalanlarının eli kolu bağlı kurbanı herkes."

"Hiçbir şey yapılamaz mı?"

"Hayır. Artık imkansız. Kontrol edilemeyen bir süreç yaşanıyor. Şöyle düşünün: Bu kitap zaten vardı ve biz şimdi onu keşfediyoruz, bilmediğimiz bir yolda gider gibi."

"Yazar kim peki?"

"Biziz. Bütün kaşifler yazar ve mucittir." (Sizin adınıza da konuştum sayılır.) Yine de direnmedim değişikliğe.

Beni bu sessiz meydanda bırak, demiştim tercümana, bırakmıştı, mutlu olmuştum, ipekli kumaşlarıyla ve hurma ağaçlarıyla ve av hayvanlarıyla ünlü Yezd şehrinin içimde uyandırdığı o esrarlı yalnızlık arzusunun tatmininden tabii ki. Adamın mimariye ve ticarete dair anlattıklarını kafamda toparlamaya çalışarak oturuyordum. Hafızam nedense sadece, ipeğin gümüşi parıltısını, hurma koruluklarını ve Kerman yolundaki kekliklerle bıldırcınları kaydetmişti. Onlar da önemliydi, fakat ben başka bir şey arıyordum, huzursuzdum.

Kalkıp daracık sokaklardan parka yürüdüm. Karşımdaki arazi, hele İsfahan'daki park hakkında söylenenleri hatırlayınca, gözümü kamaştırmadı doğrusu: Topu topu yüz kadem uzunluğunda bir bahçeydi, ortasında gövdesi boğum boğum bir incir ağacı saltanat sürüyordu, günbatımını izleyen kadifeçiçeği rengi dakikaların griye boyadığı, kuru yapraklarının hışırtısından ötürü kendi kendine mırıldanıyor izlenimini yaratan bir siluet, başıboş köpeklerin, çobanaldatanların, fısıldaşıp gülüşen sekiz-on kişinin şemsiyesi. Etraf öyle sakindi ki, hava hiç kararmayacak, kuşlar ve köpekler ve insanlar sonsuza kadar aynı pozda duracak sanırdınız. Derken bir çisilti hissettim: Üç-beş yarda sağımda taş hazneli bir çeşme vardı, genç bir kadın henüz doldurmuş olduğu yeşil toprak testiyi bakır bir tablaya yerleştirmeye uğraşıyordu.

Elbisesi lacivertti, hayatımda rastlamadığım parlaklıkta, ışıltısı derinlerden gelen bir lacivert. Esmer teni, pürüzsüz, şeffaf, zanaatkarların kah vazoya kah kaseye dönüştürdükleri şu meşhur billurdan yapılmış olabilirdi. Fildişi rengi ketenden baş örtüsü, yanından geçerken sol kulağının orada farkettiğim siyah zülüf hariç, saçının tamamını gizliyordu, altın ve ametist karışımından iri bir mücevher zülüfle beraber asil asil sallanmaktaydı o eğilip doğruldukça, çeşmenin öbür tarafına oturmuştum, görebiliyordum. Ben yaklaşırken yüzüme bakmıştı, alaycı ya da suçlu bir tebessümle dudaklarını aralayarak, kısaca, işini bırakmadan. Ve varlığımı unutmuştu. Tebessümü gözümün önünden gitmiyordu. Sonunda, gene umursamaz, gene dilsiz, tablasını başının üstüne koyup yola revan oldu ve

park boyunca yürüyüp bir geçidin kaygan karanlığına daldı. Tek damla su akıtmamıştı. Fakat nasıl olduysa, beni çeşmenin yanında bulacağından emin, geri döndü, aynı şekilde gülümsedi ve tekrar uzaklaştı. Orada kalamazdım artık.

Geçide girdim peşinden. Otuz yarda ötemde dimdik ilerliyordu. Ne kadar zaman sonra bilmiyorum, soldaki evlerden birinin önünde durdu, taş basamakları tırmanıp, bir eli kapının tokmağında, talibini bakışıyla yokladı ve içeriye süzüldü. Sokaktaki tacir kalabalığını yararak eve ulaştım ben de. Kapıyı kilitlememişti. Yuvarlak tavanlı koridoru aşıp çekine çekine avluya çıktım. Gökyüzünde hilal vardı.

Orta yerde, kabarık şiltelerin üzerinde yatıyordu; şilte kılıflarının kısmen pamuklu kısmen kadife olduğunu birazdan keşfedecektim; suratını bana göre sağ tarafa çevirmiş, ayaklarını bahçe fıskiyesinin altına uzatmıştı; su, dibi yeşermiş bir hazneye dökülmekteydi sessiz sedasız; sağ eli ağzındaydı, galiba bölgenin meşhur hurma ezmesinden yiyordu. Bana baktı. Kesinlikle davetkar olan üçüncü tebessümü algılayınca, kendimi onun yanına, birisi için hazırlanmış izlenimini veren minderlere atma cesaretini yahut cehaletini yahut ahmaklığını gösterdim. Elindeki şekerlemeyi ağzıma soktu. Ben şerbetli hurmayı çiğnedim, o güldü, dişleri inci gibiydi, diline ayışığı vuruyordu. Doğrulup üzerime eğildi, parkta kaç kere eğilmişti böyle çeşmenin üzerine. Ve gömleğimin düğmelerini çözmeye koyuldu. Düğmeler iliklerden ayrıldıkça keyifleniyordu. Manşeti de gevşettikten sonra pantalonumu indirdi ağır ağır. Omuzlarımı kaldırdım, gömleğimi çıkardı, ayaklarımı kaldırdım, pabuçlarımı ve pantalonumu çıkardı, kalçalarımı kaldırdım, son şeyimi çıkardı, gergin avuçlarının uyluklarımdan aşağıya kayışını takip ettim adım adım. Nihayet hazırdım. Bir tebessüm daha geldi.

Sıra ondaydı. Önce saçlarını açtı, baş örtüsü keten değil ipekti, civarın o muhteşem ipeğinden, uçuşan kumaşın köşelerinden biriyle karnımı okşadı, ardından omuzlarımı, ardından uyluklarımın bitiştiği noktayı, yani varlığımın yeni odağını, derken örtüyü iki eliyle yanlara çekti ve ayaklarıma sürttü, beni bağlayacak sandım, bağlamadı, onun yerine, oyuncağını ip gibi tutmaya devam ederek bacaklarımda dolaştırdı, yukarıya doğru, ta ki ipek sertleşmiş ben-

liğimin kıvırcık tüylerine takılıp beni dümdüz edene kadar.

Sonra elbisesini kenara fırlattığını gördüm. Ve etten iki dolunayın pala ablalarından ışık ödünç alarak sallanmalarıyla, aralık dudakların benimkileri bulması ve o nemli, ılık, yumuşak meyvanın kendimi ucunda yaşıyor hissettiğim çıkıntının üstüne kapanması bir oldu. Meyva sanki konuğu için yaratılmıştı: Derinliklerindeki tatlı karanlığa buyur etti beni, yakınlık ve bütünlük ve kayganlık sağladı. Birleştik, öne atıldı, varlığımı soğurup dalgalana dalgalana eski yerine dönmek üzere. Bir ilerledi bir geriledi böyle. Hangi devinim baskındı bilmiyorum, ilerleme mi gerileme mi, çağrı mı terk mi, med mi cezir mi? İkisi birbirini tamamlıyordu aslında, tempoyu hızlandırarak. Sonra o kıpırtısız yapışma anı geldi: Meyva beni sımsıkı sardı, ben aktım, Yezd göğünün altında.

XIV. Seyyahın Pekin'de beş ilginç mekana yapmış olduğu beş ziyaretin ilkini anlattığı bölüm

Kirazların çiçeklendiği bahar günlerinden birinde Başarısız Bilge'yle beraber sur dışına çıkıp kütüphaneye gittim. Koca bir ormanı aştık yürüyerek. Kıştan kalma kuru kayın meyvaları çatır çutur ezildiler. Kütüphanenin şehrin göbeğinde olmaması tuhaf, dedim rehberime. Göbekle kafa ayrı tutulmalıdır, dedi. Niye bu dolambaçlı patika izleniyor, dedim. Öğrenmek yolculuk işidir, dedi. Sonunda kütüphaneye vardık, daha doğrusu ben öyle düşündüm, karşımızda dev bir silindir belirmişti zira: Zemini aşağı yukarı iki-yüz yarda çapında, üç katlı, ahşap, kırmızılı yeşilli sarılı bir bina. Hedefimize ulaştık mı, dedim Başarısız Bilge'ye. Dışına ulaştık, dedi. İçine nüfuz etmeliydik.

Silindirin yan yüzeyine eşit aralıklarla sıralanmış sekiz kapıdan (sonradan saydım) bize en yakın olanını kullandık ve karanlıkta pürüzsüz sıvalı bir duvara çarptık. Ya sağa ya sola sapacaktık. Yoldaşım bir mum buldu. Kavın kutuya sürtülme sesi yankılandı ıssız koridorda. Sol tarafta karar kıldık: Yelkovan gibi dolaşacaktık bi-

nayı. Dolaştık da, sağdaki kapıları gıcırdatmadan açıp odaları kolaçan ede ede. Manzara değişmiyordu: Kapının karşısında avluya bakan bir pencere, pencerenin önünde bir masa, masanın arkasında bir adam, adamın elinde bir parşömen tomarı ve kenarlarda, seyrek de olsa, bir-iki sehpa, üç-beş raf, başka parşömenler, açılmış bir kitap. Kaç oda yokladık böyle, kaç oda atladık, çemberin ne kadarını katettik, avludaki kara kübik taş kütle kaç kere takıldı gözüme, farkında değilim. Koridor bazen salona dönüşüyordu, ayaklarımızın ucuna basarak geçiyorduk rafların arasından, sağda merdivenleri de parmaklıkları da ağaçtan yapılmış asma katlar oluyordu, tek kişilik bölmelere girip çıkan, malzemelerini yenileyen alimler görüyorduk.

Sanki bir sergideydim, fakat sergilenen şeyin ne olduğunu tam anlayamadığımdan beğenimi dile getiremiyordum. Sonunda, koridorun nispeten renksiz bir kısmında, rehberimin sağ elindeki küçük sarı ışık donuk donuk çırpınmaya devam ederken, çalışanların dünyayı unutmuş hallerinden, sessizlikten dem vurdum. Bilge dudak büktü. Bunun üzerine ben de kütüphanenin uzmanlık alanıyla ilgili sorumu sordum, özel mi genel mi şeklinde, ama esas meseleyi kavrayamamış olduğum hissinden kurtulamadım.

"Hem özel hem genel tabii ki." Onu aşikar bir gerçek hakkında düşünmeye sevkedebilmiştim yine de. "Hangi dal söz konusu olursa olsun, bilginin hedefi aynıdır, hikmete aynı yoldan erişilir."

"Öğrenmenin her türlüsü insana dairdir mi demek istiyorsunuz?" Gençtim, ama mürekkep yalamışlığım vardı, böyle iddialı cümleler kurabilirdim.

Gülümsedi. "Burada yaptıkları şey onun tam tersi." Bir süre konuşmadan yürüdük. Binanın büyüklüğü nedeniyle koridorun kavisini algılamıyorduk. Ben hâlâ, cahilin teki olmadığımı nasıl kanıtlarım diye kafa yormaktaydım. Sonunda, kendimce incelikli bir ifadeyle, alimleri yaşlı bulduğumu belirttim.

"Ancak tecrübeli kişiler barınabilir bu kütüphanede."

"Metinler zor, düzey yüksek, ondan mı?"

"Düzey yüksek, ama zorluk metinlerde değil okumada. Tasavvur edebileceğiniz bütün bilgi ürünleri, bütün hayal ürünleri mevcut burada: Tarihçeler, şiirler, astronomi kitapları, seyahatnameler,

oyunlar, günceler, takvimler. Ve hepsi elden geçiriliyor."

"Belli bir yaşın üzerindeki alimler tarafından." İpucunu yakalamıştım, gerisini getirmeliydim.

"Evet, ama yazılı bir kural yok." Kaçamak bir bakış fırlattı, bana ve arkamızda uzanan koridora. Yan yana ilerliyorduk. "Gelin." Hemen soldaki kapıdan bir açelya serasına girdik. Somon pembesi ve bordo açelyalar, tavan kırmızı ve basık olduğundan herhalde, pek vahşi görünüyorlardı. Yüzümüzü binaya dönüp dipteki taş sıraya oturduk.

"Burası esasen bir cehalet kütüphanesi. Bizde Ta Yu diye bir akım var, bilgisizliğin dünyayı güzelleştireceğini öne sürüyor. Ta Yu'nun en ateşli savunucularına göre kültürel mirasımızın tamamından – kitaplardan, resimlerden, operalardan, hatta binalardan – kurtulmamız lazım. Bu fikir bir dönem resmi çevrelerde de benimsendi, öğrenmenin suçluluk duygusunu ağırlaştırmaktan başka işe yaramadığını anlayanlar arasında. Neyse, o furya geçmişte kaldı. Şimdi eski tartışma gündemde yine. Amaca nasıl ulaşılacağı konusunda görüş birliğine varılamıyor. Akım üçe bölünmüş durumda. Üçünün takipçileri de içerideydi.

Birinci gruptakiler bilgiden ancak dışavurumcu yaklaşımla arınılabileceğini iddia ediyor ve zihinlerindeki her şeyi kağıda döküyorlar. Kimi pirinçten yapılmış tabakalar kullanıp sonra onları yiyor, işlem tamamlansın diye. Kimi yazdıklarını yakıyor, tercih ettiği bir malzeme yok. Kimi de incecik varakları özene bezene doldurup balmumu ve kurşunla mühürlüyor, çünkü tutsak edilen bilginin öleceğine inanıyor."

Binayı dolaşırken, beyaz ceketli birtakım adamların önlerindeki şeritleri ağızlarına atıp uzun uzun çiğnediklerini ve o arada boş durmayıp yeni şeritler hazırladıklarını, pembe ceketli birtakım adamların yanlarında ufak sobalar bulundurduklarını, kırmızı ceketli birtakım adamların da ipek manşetlerini henüz kıvrılmamış kaymak gibi parşömenlerin üzerinden kaldırmaksızın çalıştıklarını farketmiştim.

"Bunlar mı üç okul?"

"Hayır dostum." Sesi ciddi ve mesafeliydi. "Bunlar aynı ilkeyi farklı uygulayanlar. Başka bir gruba göre Ta Yu, evvelce okunmuş her şeyin kafadan silinecek şekilde tekrar okunmasını gerektiriyor.

Bazıları vaktiyle ellerinden geçmiş bütün ciltleri, bütün belgeleri, bütün şiirleri toplayıp ters yönde tarıyorlar. Onların metodunun yeni anlamlar yarattığını söyleyen ve metinleri, normal yönde, günlerce, gözlerini harflere dikip beyinlerindeki bilgiyi boşaltarak inceleyenler de var."

Binayı dolaşırken, yeşil ceketli birtakım adamların kitap sayfalarını soldan sağa doğru çevirdiklerini, kağıtları ters tuttuklarını, mavi ceketli birtakım adamların da karşılarındaki ağaç varak sehpalarına büyülenmiş gibi baktıklarını farketmiştim.

"Bunlar da öbür iki okul o zaman."

"Hayır dostum." Sesi uzaklardan geliyordu sanki. "Bunlar aynı ilkeyi farklı uygulayanlar. Başka bir gruba göre Ta Yu, dünyanın doğduğumuz sıradaki halini dimağımızda yeniden oluşturmamızı ve hayata ne katmışsak onu feshetmemizi gerektiriyor. Böyle düşünenler, tarihçeleri ve kronolojileri ezberleyip, altmış-yetmiş yıl öncesinin bilgeliğini kurguluyorlar, dünyanın o gününe erişmek üzere."

Binayı dolaşırken mor ceketli birtakım adamların dışarıyı seyre dalmış olduklarını farketmiştim.

"Yazarak veya unutarak veya zihinsizlik aşamasına geri dönerek saf cehalete kavuşunca ne oluyor?"

"Kural şu: Her alim avludaki taş yapıya nereden gideceğini öğrenme ve hatırlama hakkına sahip."

"O yapının ne özelliği var?"

Ayağa kalktı ve küçümseyerek süzdü beni. "Kimse adımını atmadı daha oraya."

XV. Seyyahın suskunluklarına kafa yorduğum bölüm

Şu masada saatlerce tek laf etmeden oturduğumuz oluyor. Durum böyleyken, kitabı şekillendirdiğim için azar işitiyorum, en sade süslemelerime, en basit dil oyunlarıma dahi kabahat bulunuyor. O toparlansın da değişik bir hikaye kaydedeyim diye üç gün ter

döküyorum mesela, değirmen taşını haznedeki tahıl tükendiği halde çevirmeye devam eden değirmenci gibi, yine de kınanıyorum. Elimdeki işe kendimden birşeyler katmamam mümkün mü? Azıcık coşku, bir tutam tuz, bir kaşık su?

Sinyor Polo'nun mahremiyetini koruma çabasını anlayışla karşılıyorum. Bazı konularda sükut etmesi normal. Sözgelişi, insan on yıl boyunca bir kez olsun bağırsaklarını veya sidik torbasını boşaltmaz mı? Şimdiye kadar dinlediğim seyahat anılarından hareketle, o boşaltmamış sonucuna varabilirim pekala, ama varmıyorum. Uygar Çinlilerin tuvalet düzenini, kervansaraylardaki şartları, şu gri battaniyenin altındaki uykulu bedenin kendine ait katı ve sıvılarla noktalar halinde Akkâ'dan Pekin'e çizmiş olduğu hattın özelliklerini merak etsem de hayalimde canlandırmakla yetiniyorum, soru sormuyorum. Kitaplarda böyle temalar işlenmez zaten. Erotik serüvenlere değinmememin nedeni de bu. Tutsak bile olsak esas meseleden uzaklaşmamalıyız.

Beni rahatsız eden sessizlikler başka. Çalışmayı aksatmaları önemli değil. Anlatılanları yüzeysel buluyorum artık: Tacirimiz her şehrin bir bilançosunu çıkarıp susuyor. Bu bilançolar işe yarıyor tabii, ama belli ki benim asla öğrenemeyeceğim şeyler var. O içine kapanıyor, kitap da el yordamıyla onu yakalamaya çabalıyor, avının peşini bırakmayan kör bir hayvan gibi.

Özür diliyorum. Kendimden. Soyutlamalarımın arkası kesilmiyor. Çünkü çok sık tanık oluyorum bu dalıp gitmelere. Yeni bir atağın, çomaklara danışmanın zamanıdır. Sinyor Polo şöyle diyebilir: Ordu toplayanlara, sefer düzenleyenlere yatırım yapın.

XVI. Kitabın tekrar tazelendiği bölüm

Şafak, doğu İran'dan başka hiçbir yerin yaratamadığı o kıpırtısız şafaklardandı. Deşti Lut'a minnettardım, tariflere uyduğu, hayalimdeki Platonik manzaraya sahip olduğu için. Akşam ateşinin dumanı incecik bir çizgiye dönüşmüştü, beyazdı, tersten bakılsa, denizin

mor maviliğiyle kaynaşan bir su sızıntısı sanılabilirdi, deniz doğuda limonlu kuşüzümü şerbeti oluyordu. Daha kimse uyanmamıştı. Gece sarındığım Kürt keçesini fırlatıp attım üzerimden, kalktım, gerindim, kollarımı dumanla beraber göğe uzattım. Hürmüz kıyısının mis kokulu bahçelerini terkedip iki hafta dağ bayır sürüklenmiş ve Çin'in bu tarafındaki çöllerin en uğursuzuna, en acımasızına ayak basmıştık. Fakat orada olmak mutluluğun ta kendisiydi. Sabah temizliğimi su kıtlığına rağmen her zamankinden uzun tutarak tamamladıktan sonra, hayvanların bulunduğu yere yürüdüm aheste beste, ötekiler güne yeni hazırlanırken. İflah olmaz binek sarayım Busefalus silkindi, dünyayı toynaklarıyla ezmeye hazırdı.

Kahvaltı etmek üzere ateşin etrafına oturduk. Oğlanlardan teki koru canlandırmıştı, gri bir sel akıyordu artık yukarıdaki denize, köpürerek. Ayaz hâlâ kamçı gibiydi, keçelerimizi örtünmüştük. Açgözlü Kerman manavlarından toparlamış olduğumuz mandalinaları, bademleri, hurma kurularını ve kehribar çayını elden ele geçirdik. Sanki Noel'de öğle yemeğinin üstüne keyif çatıyorduk, bir tek, köşede danteline sövüp sayan Jem Halam eksikti.

O sabah ilk tepeyi aşarken kuzeydoğudaki ovayı incelemek amacıyla Busefalus'tan indim. Batı rüzgarı, ayak izlerimizi ve geceden kalma külleri bir çırpıda yoketmişti, Yezd'den ucu geriye itilebilen bir kurşunkalem karşılığında almış olduğum kahverengi ipek eşarbı dalgalandırıyordu. Kumaş, benim ruh halimi hissetmiş gibi, yolculuğa yeniden başlamanın heyecanını fısıldamaktaydı kulağıma. İran'ın tavuskuşu kubbeleri, rakseden çeşmeleri ve utangaç tebessümü yakında bitiyordu. İsfahan, Yezd, Kerman: Hiçbirinde yabancılık çekmemiştik. Avrupa, kelimelerde, pazar tezgahlarına çivilenmiş gözlerde ve alet edavatta varolmaya devam etmişti. Seyyah, hele İngilizse, kendini anında ele veriyordu, bir camilere bir kitabına bakarak yürümesiyle. O oyalansın diye ballı pasta kadar çok katlı çarşılar yapılmıştı. Hamal çocuğun derdi para kazanmak değil fotoğraf makinesini tutmaktı. Böyle bir durumda insan, beklentilerindeki hırsı koruyamıyordu, erteleme duygusu ve sıkıntı yaşıyordu. Mesele aslında Avrupa'nın anısını da geride bırakma özgürlüğüne kavuşmaktı. Atıma atladım tekrar.

Dağın eteğinde bir han keşfettik. Yukarıdan, hemen hemen

dikey olarak, bej kiremitli, kumla kaynaşmış iki dam gözüküyordu. Sanki tek renkli bir soyut resimle karşı karşıyaydık. Kenarda daha koyu tonda bir leke farkediliyordu, üç-beş yeşil deniz kestanesiyle yahut palmiye püskülüyle çevrili, kışın ıslanması muhtemel bir leke. Zigzaglar çizerek bu garip cennete indik. Hanın sahipleri kapıya çıktılar: Sakalları bukle bukle, beyaz türbanının başında duruşundan saç tuvaletine de çok vakit ayırmış olduğu anlaşılan bir adam ve kahverengi elbisesi boydan boya Fransız danteliyle kaplı karısı. Avrupa'nın parmağı sırf ticaret kanalından da olsa oraya kadar uzanmıştı. Kadın ayaklı döviz bürosu gibiydi, kafasına değişik paralar takmıştı: Rus altını, İran liraları, Türk liraları ve kaçınılmaz olarak, gümüş Nikaragua sikkeleri, kimini o esnada kimini sonradan seçtim. Daha sadece bir-iki mil katetmiş olmamıza rağmen kağnılar yavaşlamışlardı, belleklerimizdeki tembel anıları çağrıştıran noktalar meydana getiriyorlardı yamaçta. Hayvanları dinlendirmeliydik. Dover'dan beri cebimde sıcaklığını hissettiğim İngiliz şilinini han sahibesine verdim, koleksiyonu zenginleşmeli düşüncesiyle.

Ardından civarda bir keşif turu attım. Kurumuş gölcüğün yatağında bembeyaz ve kıpkırmızı şeritli kaba bir oyuncak bot, kumun o hoş diriliğine gömülmüş, yağmur ve çocuk bekliyordu, ama kısa vadede ikisinin de geleceği yoktu. Şıngırtılı bayan kucağında bebek pışpışlasa tam bir Sarah olurdu. Bot maaile seyahat edenler için oradaydı, tıpkı Eastbourne otellerindeki Monopoli oyunları gibi. Ayağımla ters çevirdim onu, açıkta kalan üç iri siyah böcek panik halinde yeni gölgeye sığındı, demek ki bir işlev söz konusuydu.

Akşam yemeği çöl standartlarına göre muhteşemdi. Ya benim şilinin değerini abartmışlar ya da kılık kıyafetimize bakıp daha fazlası için umuda kapılmışlardı. Kızarmış ördek, baharatlı sebze ve buharı tüten kahverengi pilav hepimizi ihya etti. Nefes almadan tıkındık. Sonra iri portakallar gezegen gibi dolaştı ortada, fakat tokluktan bir dilim bile yiyemedik. Keçelerimize bürünüp göğün altına uzandık. Orion, asansöre binmişçesine, kayarak yükseldi zirveye. Afganistan yolunda hiç olmazsa o eşlik edecekti bize, tanıdık görüntüsüyle.

XVII. Seyyahın Afganistan hakkında tek kelime etmediği bölüm

Bir sessizlik daha. Eğer güzergahı yanlış anlamadıysam Sinyor Polo, Afganistan'ın kuzey sınırına teğet ilerleyip, yapıştırmalı Sovyet bulmacasının keşfedilmesi zor parçalarından – topyekün Muhammed'e inanan Türkmenlerin ve Özbeklerin ve Taciklerin cumhuriyetlerinden – geçip, Himalayaların batı yamaçları boyunca kıvrıla kıvrıla Çin'e ulaşmıştı. Yok sayılan devletler – Keşmir, Tibet, Sikkim – sahipsiz mektuplar ya da sonbahar yaprakları gibi savrulup kalmışlardı güneybatıda. Bir rüya: Benim mi, onun mu? Büyüyünce cengaver olacağı için el üstünde tutulan bir çocuk, başında süslü püslü ipek bir kep (bellek tek renklidir, kep bu nedenle laplacivert), gözlerini kısmış, güneşe bakarken, yüzünü seyyaha dönüp sol kolunu kaldırıyor, güneye git, diyor sanki, gör ve yaz. Arkasında, bıyığının kılları da kalpağının tüyleri de karmakarışık, paltosunun belini sımsıkı sıkmış, ayaklarına paçavralar sarmış bir adam var. Mesajı, alnına diklemesine açılan incecik oyuklarda okunuyor: Uzaklaş buradan. Bizi kendi halimize bırak.

XVIII. Seyyahın Pekin'de beş ilginç mekana yapmış olduğu beş ziyaretin ikincisini anlattığı bölüm

O ilkbahar çıtır çıtır yaprak yığınlarının üzerinde tekrar yürüdük, kulaklarımızda ahenkle attığımız adımların sesi, inşası aylar sürmüş yapıları boza boza. "Hedefimiz neresi?" diye sordum. "Ölümlerimiz," diye cevap verdi. Tedirgin değildi, dalga da geçmiyordu, sanki meseleyi o an hatırlamış ve dudak bükmüştü. Yenilemekte hiç zorlanmadığımız suskunluğumuzla ilerlemeye devam ettik. Bir kavis çizdik. Ve karşımızda yolun sonu olabilecek bir yer belirdi: Bambu sırıklarla çevrili, kare şeklinde bir alan. Sırıkların yüksekliği üç kadem, karenin kenarlarının uzunluğu ikiyüz kadem kadardı. Ortada, ışıl ışıl ipeklere bürünmüş bir alay insan

toplanmıştı. İskelekuşu mavisi, kan kırmızısı, nikel grisi, erik moru, çuhaçiçeği sarısı elbiseler, tuvaletler, ceketler göz alıyordu. Kimileri ipek şapkalar da takmışlardı, enselerinden siyah kurdeleler sarkmaktaydı. Duyulan yegane ses, dört köşeye dikilmiş, efsanevi bir hayvanı resmeden dört büyük ipek bayrağın rüzgardaki hışırtısıydı. Seyirciler (başka türlü tanımlayamazdım onları, zira sağ uçta bir sahne bulunuyordu) heyecanlı heyecanlı fısıldaşacaklarına, çıt çıkarmadan sağa doğru dalgalanıp kümeleşiyor ya da öylece oturuyorlardı. Belki de yüzlerindeki maskeler engelliyordu konuşmalarını. Kapıda duran kadınlar bize de beyaz kartondan, beyaz kordonlu maskeler uzattılar. Başarısız Bilge'den açıklama istedim.

"Bu o kadar garip bir şey mi?"

"Evet. Benim memleketimde gerekirse oyuncular suratlarını gizlerler, izleyiciler değil."

"Niçin?"

"Çünkü oyuncular çeşitli roller icra etmek zorundadırlar."

"Bizim tiyatromuzda da öyle."

"İzleyiciler ise..." Sesim artık daha cüretkardı. Savunmamın kritik noktasını atlatıp rahatlamıştım. Ama sonra birden sustum. Hedefimi gözden kaybetmiştim, nasıl olduğunu anlamadan.

"İzleyiciler oyunu bölebilirler mi? Bağırabilirler mi? Dövüşebilirler mi? Ahlaksızlık edebilirler mi?"

"Hayır," dedim, "bir şey canlandırmıyorlar ki..."

"Canlandırmıyor da olsalar, davranışları gayet sınırlı bence."

"Bir ölçüde. Fakat hepsi kendi kişiliğini sergiliyor, değişik kimliklere bürünmüyor."

"Tartışmalı bir konu." Bir süre sessiz kaldı. "Tiyatroda seyircinin rolü en az oyuncununki kadar kısıtlayıcıdır. Biz girişte maske takarak vurgularız bunu." İpi başından arkaya geçirdi, bana baktı. Yüzünün dörtte üçü, saç çizgisinden dudaklarına, kare, göz delikleri ve burun yükseltisi dışında dümdüz, boş, beyaz bir parıltıyla örtülmüştü. "Seyirci, payına düşeni kabullendiğini belirtmelidir." Dirseğimden tutup birkaç adım sürükledi beni, cesaretleneyim diye. Maskem elimde sallanıyordu.

Tekrar itiraz ettim: "Tiyatroda iki benzer şey kaynaşmaz sizin tanımladığınız gibi. Tersine, hayal ile gerçek hesaplaşır: Hayali ey-

lem ile gerçek izleyiciler."

"Kim dünyayı buraya taşıyabilir ki?" Bitişik iki koltuğa oturduk. Ben kendi adıma sahneyi incelemeye koyuldum: Bambudan kazıkların üzerine inşa edilmişti, kare şeklindeydi, krem rengi pamuklu bezden bir tentesi vardı. Geride, mukavvadan yapılmış olması muhtemel, çift girişli bir paravan yer alıyordu. Refakatçim bu girişlerin Hayalet Kapıları adıyla anıldıklarını söyledi: Onları kullananların canlandırdıkları bütün karakterler vaktiyle yaşamış ve ölmüş çünkü. Repertuvar da tarihi oyunlardan oluşuyormuş.

Derken bizimki başladı, ahşap bir kütleye indirilen şiddetli darbe ve hafifledikçe yukarıya doğru kıvrıla kıvrıla uzayıp giden flüt notasıyla. Sol kapıdan ayağını sürüyerek sahneye süzülen ilk hayaletin kötü adam olduğunu anlamak için müneccim olmaya gerek yoktu: Suratının tamamını kaplayan kıvılcımlı kızıllığı, kocaman patlak gözler (orta yerlerinde kara yuvarlaklar bulunan ağartılmış şişkin bademler), iri burun delikleri, siyah bıyıklar ve tehditkar bir ağız bölmekteydi. Elbisesi maskesiyle takımdı, yüksek devlet memurlarına özgü şapkası da bıyıklarıyla. Kendi kendine bir konuşma tutturdu, sesi ıslık çalıyormuş ya da birine yaltaklanıyormuş gibi çatlaktı, görüntüdeki vahşete o kadar rahatsız edici şekilde ters düşmese insana komik bile gelebilirdi.

"Olup bitenleri bana aktaracaksınız herhalde."

"Bu bir oyun."

"İyi de, ne hakkında?"

"Özetleyeyim. Şu general yıllardır Chao sülalesine husumet besliyor. İmparatora yakınlığından ötürü rakibi addettiği Chao Tun'u öldürmüş. Şimdi de onun hayattaki tek oğlunu, Chao Shuo'yu ortadan kaldırmayı planlıyor. İlk entrika demin hikaye edildi, ikinci birazdan sonuca bağlanacak. Ardından üçüncüyü izleyeceğiz, ki epey uzun sürecek bu, tam yirmi yıl, yani beş perde. Ve nihayet, general Chao Shuo'nun beşikteki oğlundan da kurtulduğunu zannederken, çocuk sağ olarak..." Sustu. Hayran hayran sahneye baktı. O sırada Chao Shuo, Pierrot'lar gibi, tepeden tırnağa beyazlar içinde, gözleri sürmeli, generalin yazdırmış olduğu sahte imparatorluk fermanının gereğini yerine getirmekteydi. Olay fazlasıyla ağır tempolu ve basitti: Oyuncu gayet az hareket ederek tek bir şeyi inceden inceye uzatıp geliştiriyordu, hani parmağınızı dur-

gun suya batırırsınız da halka halka dalgacıklar oluşur ya, tıpkı öyle. Tatlı tenor sesiyle birkaç mısra okudu, hançeri sağ eline aldı, yüzünü Hayalet Kapılarına döndü, diz çöktü, sarsıldı ve oracığa yığıldı kaldı. Karısı, ki aniden dul eşi olmuştu, paha biçilmez taşlarla süslü türbanı ve üzerinde kazık gibi duran sarı elbisesiyle (imparatorun kızıydı) kenarda dikilmekteydi. Sağ kolunu havalandırıp kostümünün sırt kısmını omuzlarından aşağıya kaydırarak açıkça ifade etti duyduğu derin acıyı. Çıkarken birkaç boğuk hece mırıldandığı işitildi. Meşum haberci ise, gözleri gri şapka çanağının altında döşemeye çivili, felakete gebe olmayan nihai haberini verdi ve öbür kapıdan karanlığa karıştı.

"Evet, çocuk yaşayacak. Prenses kocasının intihar ettiği sırada hamileymiş, doğum yaptıktan sonra kendini asıyor, çocuk da emektar bir uşak tarafından gizlice malikaneden uzaklaştırılıyor. Aslında general, imparatorun kızını öldürtemeyeceğinden, ailenin son varisinin – bizzat imparatorun torunu da olsa – bağımsız mevcudiyetini kazanmasını bekleyerek, etrafta kuş uçurtmuyor. Fakat muhafızının bizi ilgilendirmeyen eski bir mesele dolayısıyla uşağa şeref borcu var. Uşak bunu hatırlatarak kaçırıyor Chao Shuo'nun oğlunu. Muhafız da generale itaatsizlik etmiş olduğu için, çaresiz, kendi kanını döküyor."

Aynen öyle oldu. Elindeki sepette Chao'ların umudunu taşıyan uşak ile muhafız konuştular: Gri ile kırmızı, merhamet ile düzen. Düzen kapıyı merhamete açtı. Merhamet de, düzenin desteğinden emin, yola koyuldu. Gelgelelim düzen çelişkiye düşemezdi, boğazını kesti. Ölüm üstüne ölüm: Neyse ki adaba uygun şekillerde, ciddi ve sessiz bir ölçülülükle gerçekleşiyorlardı.

"General muhafızın intiharından durumu anlıyor" (kıvılcımlı kızıllık sahneye geri dönmüştü, köpürüyordu) "ve ülkede yeni doğmuş ne kadar çocuk varsa hepsinin yokedilmesi gerektiğine karar veriyor. Hani şu bildik hikaye, duymuşsunuzdur. Sadık uşak bir hile daha tasarlıyor, bedeli kazancı oranında yüksek bir hile: Kendi oğlunu ailenin varisiymiş gibi gösterecek. Şimdi içeriye giren yaşlı asilzade vaktiyle sarayda çalışıyormuş, generalin namussuzca kışkırtmalarıyla görevinden azledilmiş, uşak ondan yetim bebeği emin bir yere götürüp saklamasını istiyor ki kendisi oğluyla kucak kucağa ölebilsin. Ama ihtiyar, hayır, diyor, ben yanıma senin

oğlunu alacağım, zaten bir ayağım çukurda, sen varisi bizzat büyütmeli ve bunca fedakarlığının karşılığını görmelisin. Öyle oluyor. General ile emrindekiler, yaşlı adamın evinde buldukları bebeği aradıkları bebek sanıp katlediyorlar. İşte gerçek babanın ıstırabı" (gri merhamet yüzünü avuçlarına gömmüştü) "ve biçare asilzadenin sahte utancı, başını taş basamaklara vura vura parçalaması. General Chao'ların kökünü kuruttuğu inancında şimdi." Özet tam zamanında bitti, çılgın kırmızı gövdenin şarkı söyleyip takır takır zafer dansı edişini izledik keyifle. Derken üç-beş alkış işitildi, seyirci topluluğu dalgalandı: Ara olmuştu.

Çitin içinde sürüp giden trafiğin anlamını sorgulayabilirdim artık. Arkamızda, sağ köşede kurulu kukla pavyonunun önünde, yan yana diz çöküp yarım daire olmuş bir grup insan vardı, ne zamandır kendi kendilerine eğleniyorlardı. Dahası, oyunun ilk kısmı boyunca, çerçilerin ortalarda gezinip karides ezmesi ve ıslak ıslak parlayan hindistancevizleri ve fincanlara doldurulmuş muhtelif sıcak içecekler sattıklarını gözlemiştim. İşin garip tarafı bu hareketlilik ara verildiğinden beri azalma eğilimindeydi. Oyun başlar başlamaz etrafı sarmış olan o canlı ve mütebessim sohbet havası bile yavaş yavaş yerini rehavete bırakıyordu.

"Tiyatroya saygı göstermemeleri ayıp," dedim.

"Onları küçümsemeyin, tiyatroyu da abartmayın." Beni paylamak değildi niyeti. "Çoğu şu oyunu ezbere biliyor. Veya bir benzerini ezbere biliyor. Burada sahnelenen eserler sınırlı, işlenen temalar ise daha da sınırlı, hatta sadece bir tane: Mukadderat. Şimdiye kadar Chao Shuo'nun, prensesin, muhafızın ve asilzadenin intiharlarında tanık olduğunuz şey. Yetimin öcünde de onu göreceksiniz, arzuya hiç söz düşmeyecek. Siz olanları mekanik bulacaksınız, ben mutlak. Yetim intikamdan haz duyarsa mantıken öbürleri cezadan inler, ama bu kesinlikle olmayacak, bastırılması gereken bir duygu unsuru taşıdığı için. Zorunlu olay zorunludur, ne övgü barındırmalıdır, ne suçlama, ne mutluluk, ne pişmanlık. Ve bizzat oyun da zorunludur, onu yersiz hislere kapılmadan kabullenirsek saygıda kusur etmemiş oluruz."

"Madem öyle, insanlar niye tiyatroya geliyorlar?"

"Gelmiyorlar. Gelenlerin hepsi maske."

"Peki ya maskeleri takanlar? Bir kısmı bu amaçla epey yol ka-

tetmiş, belli. Rençberler, ağalar ilişti gözüme."

"Dedim ya, mecburen. Seyircisiz tiyatro olur mu? Kimisi tamamen maskenin emrine amade: Kendini rolüne adayıp sus pus oturuyor. Ben onlardan değilim. Birkaç grup daha var, yaklaşımları farklı farklı, ama son kertede hiçbiri oyunu bozmuyor, tehdit etmiyor, insanlığın yeryüzündeki sürtüşmeleri diğer gezegenlerin yörüngelerini ne kadar saptırıyorsa o kadar saptırıyor eserin sahnelenişini."

"Bir şey kazanacaklarsa oyuna ilgi göstermeleri icap eder halbuki."

"Halihazırda sahip olduklarından başka ne kazanabilirler ki? Okuyup yazmış irade, oyuncuların belagatlerinden, şarkılarından, hareketlerinden zevk alır muhakkak. Fakat bu zevkin yoğunluğu esere aşinalık derecesiyle ters orantılıdır: Alışkanlık hazzı köreltir."

"Eserin her icrada şaşkınlık uyandırması gerekmez mi? En bilgesine de en cahiline de hitap etmesi, yepyeni şeyler öğretmesi? İstisnasız bütün izleyiciler duyarlılıkları zenginleşmiş, fikirleri değişmiş olarak ayrılmalıdırlar tiyatrodan."

"Hayal ile gerçeğin hesaplaşması meselesine geri döndünüz. İnsana ait basit bir düzenlemeye fazla yüklenmiyor musunuz? Maske ile yüz arasında sadece boşluk var. Hiçlik nasıl aşılır ki? Bir dakika..."

"Hiçlik" kelimesinde çalan çanın tınısı, konuşmayı bastırmadan, çitin içindeki şamatada da boğulmadan, havada donup kalmışçasına, hayaletlerin hayata avdet etmek üzere olduklarını haber verdi. Seyirciler yerlerine oturdular. Çınlama uğultuyu ipeksi bir fısıltı yumağı haline getirdikten sonra hafifleyip durdu. Arkasından yine bir tahta sarsıntısı, bir flüt notası ve soldaki kapıda beliren general. İlk yarıda olanları hatırlayınca, sahnede dikilen o kudurmuş kızıllık eskisi kadar abartılı görünmedi gözüme.

Rehberim açıklamalarına başlamıştı bile: "Bir ironi: General Chao sülalesinin varisini evlat edinmiş, kendi ünvan ve nişanlarını ileride ona bırakacak. İşte yetim, onsekiz yaşında ve karşımıza ilk şimdi çıkıyor, hayatını borçlu olduğu kişinin refakatinde. Uşak, hakikati ifşa etmenin zamanı geldi düşüncesinden bedbin; varise, koruyucusu kanalıyla, Chao'ların trajedisini adım adım resmeden bir parşömen gönderiyor. Delikanlı parşömeni inceleyip, çizimleri na-

sıl yorumladığını aktarıyor bize: Kırmızılı bir adamın kurduğu ölümcül tuzaklar, çevresine saçtığı vahşet. Ve ailesini de, babalığı generali de ayırdetmeksizin, o melunu cezalandırma arzusuna garkoluyor. Şarkısını dinleyin." Dinleyemezdim, zira ben de konuşma arzusuna garkolmuştum.

"Özür dilerim, ama size demin tanımladığım durum söz konusu değil mi burada? Oğlan sanat sayesinde aydınlanıyor."

Şarkı uzun sürdü. Yoldaşım konsantre olabilmiş miydi, yüzünü kapatan mukavvadan ötürü anlayamıyordum. Kafasını sahneye doğru çevirmişti. O ana kadar beğenimize sunulmuş en doğal ve en duru maskeye, kah çitte kah bayraklarda kah ağaçlarda hissettiğimiz rüzgarla dertleşen tenor hıçkırıkların yeşil kaynağına bakıyor gibiydi.

"Evet, fakat daha pek toy." Maske bana dönmemişti, donuk donuk koruyordu açısını. "Gençler ihtiyarlara örnek mi olacaklar? Ayrıca kahramanımızın parşömenden öğrendiklerinde en can alıcı şey eksik. Uşak da esas meseleyi açıklamak amacıyla geri geldi zaten."

Grili adam bir haykırış tutturdu. Hiç mi hiç yaşlanmamıştı. Yanılmıyorsam benim bununla ilgili bir lafım üzerine Başarısız Bilge aradan onsekiz yıl değil yarım saat geçmiş olduğunu söyledi. Sonra galiba, tekrarlar hikayenin akışını bozmuyor mu, diye sordum. Felaketler tam dört kere özetlenmişti çünkü: General plan yaparken, plan gerçekleşirken, varisin çizimlere ilişkin yorumunda ve uşağın insana baygınlık veren ifşaatında. Cevap muhtemelen şuydu: Beklenti, vaka, fikir ve zikir farklı şeylerdir. Oyunda yan yana bulunmaları, dünyanın, olacağı da, olanı da, muammayı da, olmuşu da içinde barındırdığını ortaya koyar. Öbür diyaloglarımızı daha net hatırlıyorum.

"Yine müdahale edeceğim ama..." Gri elbisenin uzun kolları, kendilerine has bir yavaşlıkla, adeta oyuncunun hareketlerinden bağımsız olarak sallanıp durmaktaydılar. Uşağın jestleri, kadim düğümün ilmik ilmik çözülüşünü vurgularcasına kesik kesikti. "Deminki iddiama en iyi uyan örnek bu: Resimlerin anlamı günışığına çıkınca oğlan bilgeliğe erişiyor. Bir tasvir, içeriği aydınlığa kavuşur kavuşmaz bir hayat değiştiriyor."

"Hayatı değiştiren tasvir mi, yoksa tasvirin tasviri mi? Mesela

siz şu anda oyunu mu takip ediyorsunuz, benim oyun tasvirimi mi?"

"Oyun var ki yorumlanıyor. Bir rehberim olmasaydı kendim pekala yorumlardım gördüklerimi."

"Eserle teke tek karşılaşmaktan bahsetmiyor muydunuz siz ilk başta?" Sesi mütebessim sayılmazdı, nasihat eder gibi de değildi, bezgindi sadece. "Gerçek benliğinizin hayali eylemle doğrudan yüz yüze gelmesinden? Açıklamayı yapan kim peki?"

Hakikat yıkıcıydı. Yetim fenalaşmıştı, yerde yatıyordu boylu boyunca. Birazdan ayağa kalktı ve duyduğu intikam arzusunu, yeni boyutlarıyla, yeni gücüyle dile getirdi. Esen rüzgar tenora doydu. Ve sahne boşaldı.

"Son perde nispeten kısa. Midesi manasız pembe ipek elbisesini şişirerek manasız kemerinin üzerine devrilmiş, adımlarını davulun gümbürtüsüne uydurmaya çabalayan bir hayalet sökün etti önce. "Suçlu hakkında bu memur hüküm verecek. Varise, generalin yalnızken tutuklanması lazım, halkın önünde tutuklanırsa ordu ayaklanabilir, diyor. Oğlan da kabul ediyor." Böylece cırlak kırmızı ile açık yeşil sahnede ilk kez rastlaştılar, kendi ses renkleriyle acele birer şarkı söylediler, ardından general zincire vuruldu. "Onu tahta eşeğe çivileyecekler. Canlı canlı derisini yüzecekler. Etleri ufalanınca, canhıraş çığlıklarla sarsılmakta olan kafasını kesecekler. İç organlarının dökülmesini istediklerinden, göğüs kafesini de kırmaları gerekecek tabii. Düzenin sağlanması buna bağlı."

Alkışlayan olmadı, kapıya hücum eden de olmadı. Çerçiler gitmemişti. Kukla gösterisi bitmemişti. Çit kazıkları boyunca yere çömelmiş insanlar vardı hâlâ, öbek öbek, maskeli, havayı fildişi tabla takırtılarıyla dolduran. Ama biz kalabalığı yarıp maskelerimizi iade edip yola koyulduk. O patikayı ikimizden başka kimse kullanmıyordu muhtemelen. Etraf, çıtırtılarıyla adımlarımıza eşlik eden yaprakları saymazsak, ıssızdı. Ben bozdum sessizliği.

"Generalin akıbetine üzülmeli miyiz?" Refakatçim durdu. Tepkisini görmek için başımı arkaya çevirdim, azıcık ilerlemiştim zira. Muzip muzip gülümsüyordu.

"Hayır. Mükellef bir sofrada karnını doyuruyordur o şimdi, diğer oyuncularla beraber."

"Ben karakteri kastediyorum. Vicdansızdı, kötülük saçıyordu, ama ölüm şekli..."

"Tiyatroda ölünmez. Bir tek kişi bile eksilmemişti kadrodan, seyirciyi selamladıkları sırada farketmediniz mi? İşleyiş gayet muntazamdır bu sistemde." İzleyiciye kör gibi bakarak, rüzgarın kabarttığı uçuk mavi ipekleri mandallayan, perdeleri sağa sola çeken, kitap desteklerinin paralel parçaları kadar benzer, sıçan rengi şortları ve sıçan rengi yelekleri tıpatıp aynı model, saçları arkadan örgülü, çift olarak seçilmiş, belki de ikiz kardeş olan iki görevli damga vuruyordu boşluklara. Ardından sıra sıra hayaletler beliriyordu, maskeli.

"Ben oyunculardan değil canlandırılan tiplerden bahsediyorum. Generalin son demleri gözümüzün önüne gelince..."

"Neden gelsin? Kararın kendisi oyuna en uygun finaldi bence: Adalet vaat edildi, infaz sergilenmedi. Böyle bir vaat bir eser için kaçınılmaz nihai noktadır da diyebiliriz pekala: Yeni bir defter açılmadan eski defter kapanıyor. Generalin nasıl cezalandırıldığı gösterilseydi yahut her şey bittikten sonra hikaye edilseydi, ki tiyatro hayranlık uyandırmalıdır kaygısıyla ikincisi yapılırdı muhtemelen, bu sefer generalin ailesi öç almak isterdi ve sil baştan, bir konu daha. Oyunlarda ölüme yer verilir elbette, siz de kaç tane seyrettiniz, hatta haksız ölüm bir ihtiyaçtır, vicdanı harekete geçirir, fakat en sona mutlaka ve mutlaka adil bir ölüm konmalıdır, yani yarım bir ölüm, beklenti olarak kalan, dolayısıyla telafi dürtüsü yaratmayan. Ancak böyle bir tamamlanmamışlık tatminkar şekilde nihayete erdirebilir bir eseri."

"Karakterleri sizin hayaletleriniz gibi çoktan göçüp gitmiş olan oyunlar için fikrinizi onaylayabilirim." Bazı cümlelerimi yumuşatıyordum ki rehberim sinirlenmesin, onun tartışırken aşağılanmaktan gocunacak tipte biri olmadığını daha keşfedememiştim. "Aslında hükmün aşırılığıyla ilgili sorumu da cevapladınız bir bakıma: Histen yoksun kişilere sempati beslemek manasızdır."

"Siz şarkıları dinlemiyordunuz herhalde. Chao Shuo'nun karısı matemini, general hıncını, yetim de vicdani yükümlülüğünü dile getiriyordu, üstelik aşikar bir ihtirasla."

"Ne söyleyebilirim ki? Bu toprakların tiyatro sanatına da müzik sanatına da yabancıyım. İfadelerdeki inceliklere vakıf olamıyorum."

"Bahsettiğim cinsten ıstırap, öfke ve şevk," (susup azıcık

düşündükten sonra ekledi) "belki de bizim tiyatromuza özgüdür, siz algılayamadığınıza göre."

"Dillerini anlamadığımız milletlerin, örneğin Hindistan'da yaşayanların, kalpleri de başka türlü atıyordur, mu diyeceğiz yani?"

"Kesinlikle hayır. Fakat o dili öğrenirsem benim kalbimin atışı değişebilir, şöyle ki, bir duygunun, mesela kıskançlığın, iki farklı karşılığı vardır artık dimağımda, farklı durum ve kişileri çağrıştıran, edindiğim yeni anlatım aracı mevcudiyetimde bir çatallanma yaratmıştır. Halbuki sadece anadilini bilen Hintli ile sadece anadilini bilen Çinli tek kavramla iletişim kurarlar. Kısacası, yabancı bir kültürü tanımak, o kültürün insanlarıyla yakınlaşma sağlamayabilir, hatta hassasiyet göstermezsek mesafeyi kat kat arttırabilir bile. Kültürleri kıyaslamak her baba yiğidin harcı değildir."

"Haklısınız., bir kere daha. Sayenizde bakış açımın barındırdığı tuzaktan haberdar oldum. Ama ben yine de, sizin tiyatro sanatınızla bizimki arasında, dil ayrılığı nedeniyle kendi zihnim tarafından üretilmiş sayamayacağım somut bir fark görüyorum. Demin izlediğimiz eserde olayların gidişatı tereddüte fırsat vermiyordu, karakterler astronomik saatlerdeki işaretler kadar kararlı ilerliyorlardı önlerinde uzanan yolda."

"Takdire değer bir şey değil mi bu? Davranışlar yerli yerinde, en ufak bencillik yok."

"Tamam, ama ideal bir tablo çizmiş oluyorsunuz o zaman, suret çıkarmış olmuyorsunuz. Hayatın temeli kuşkudur. Sizin tipleriniz, asla duraksamadıklarına göre, yaşamıyorlar."

"Orası muhakkak. Kalın parmaklı bir sağ elin, mum ışığında, böcek kovalayan sol elin de desteğiyle, bizzat onlar için, ak parşömenin üzerine kara kara dizmiş olduğu satırları eveleyip geveliyorlar. İkinci sırada oturan Chi Chün-hsiang dikkatinizi çekmiştir, generalin hantal doğaçlamalarını işittikçe sinirden tırnaklarını kemiriyordu." Başımı salladım. "Sizin tiyatronuzda karakterleri oyunu kaleme alan şahıs yönetmiyor mu yoksa? Belki de yazılı malzeme kullanılmıyor."

"Kullanılıyor. Fark şu: Biz, metin icrada ne kadar erimiş, oyun belirli insanların zorunlu tavır ve fikirleri haline gelmiş mi, karakterler kendi adlarına konuşuyor izlenimini uyandırıyorlar mı, soru-

larını sorarız değerlendirme yaparken."

"Sahnedeki kişi cümlesini seçebiliyor mu yani?"

"Hayır, aslında cümle onu seçiyor, çünkü cümleler vücuda getiriyor tipleri."

(Öbür uyarlamada diyalog şu şekilde uzuyor: "Sözler gerçek zamanı taklit eden bir zaman kurgusu yaratıyorlar, gerçek zaman bizim için emsalsiz, o zaman kurgusu da karakterler için emsalsiz, biz dünyada tekiz, karakterler de tek, karar veriyorlar, seviniyorlar, üzülüyorlar, çünkü bizim gerçek zamanda yaşadığımız gibi yaşıyorlar, başka zaman tanımıyorlar, yıllar geçiyor, geriye dönüş yok, sizin tiyatronuzda bulunan sıçramalar ve duraklamalar yok."

"Ya zamanın tabiatı hakkındaki varsayımlarınız yanlışsa? Ya alimleriniz, filozoflarınız günün birinde zamanın bilince ait bir yanılsama olduğunu keşfederlerse? Ya dökülen yaprakların, yukarıya her zaman aşağıdan önce ulaşılır diye oyalanırken, evrende yer kaplayan yığınlarca cismin ters yöndeki hareketini algılayamamalarına benzer bir yanılsama içindeyseniz? Eğer estetiğiniz fani bir zaman teorisine bağlıysa, yazık, o teori çökünce nasıl toparlanacaksınız? Hem suni hem etkili bir tiyatro, sahte çıkabilecek bir hakikate dayandırılmış tiyatrodan daha makul değil mi?"

Sustu, ben bir şey söylemeyince devam etti: "Üstelik bu hakikatçilik burnubüyüklük de doğurabilir. Ötekiler dünyadan bihaber, tiyatroları da cehaletlerini ve düşüncesizliklerini yansıtıyor, adeta karikatür, fikrine kapılabilirsiniz. Hatta ihtirassızlıktan ve medeniyetsizlikten dem vurmaya kadar götürebilirsiniz işi. En iyi ihtimalle, sizin tiyatro sanatınız farklı, çünkü hayata bakışınız farklı, madem farklı yaklaşımlar edinilebiliyor, bizimkinin bir ayrıcalığı yok, dersiniz. Bence durum şu: Siz sahnenizde, olduğunuzu sandığınız şeyi görüyorsunuz, biz ise sahnemizde, olmadığımızı bildiğimiz şeyi görüyoruz." Gene sessizlik. "Karşı tarafın bakış açısıyla uzlaşma çabasının kime ne yarar sağlayacağını daha sonra tartışırız."

"Bir dakika. Bizim tiyatromuzun haklılığı metafizikten değil deneyimden geliyor. İnsanlar yaşadıklarını seyrediyorlar.")

"Burada bir hile söz konusu, siz de gönüllü kurbanlarsınız. Karakterleriniz, iddianızın tersine, özgür irade taşımıyorlar, hepsi birer suret."

"Ve suret silinir gider! Öyle olmasa biz de tiyatroyu cazip bul-

mayız zaten, sahnedekilerle özdeşleşemeyeceğimiz için. Yazarın başarısı karakterlere kazandırdığı hayatla, oyuncunun başarısı da o hayata kazandırdığı sahicilikle ölçülür. Yazar ile oyuncu eğer yetenekliyseler ölüyü diriltmiş gibi olurlar. Büyük yazar ile büyük oyuncu ürüne kişiliklerini de katarlar hatta."

"Bence bizim anlayışımız çok daha gerçekçi. Siz bir esere yaşantınızın gölgesi olarak değer biçiyorsunuz, biz eser neyse ona değer biçiyoruz. Demin büyük oyunculardan bahsettiniz, hem çizdikleri tipi hem de kendilerini aynı anda ortaya koyuyorlarmış. Herhalde iki mizaç kaynaşıyor, şu hareketteki şuydu bu tonlamadaki buydu diyemiyoruz, yanılıyor muyum?" Benden onay bekliyordu.

"Böyle bütünleşmelere ancak dahiyane icralarda rastlanır tabii."

"İsa'yı hatırladım da... Sizin tiyatronuzun da temelinde din yatıyor olmasın sakın? Belki gündeme getirdiğimiz farklar esasen dinidir. Yahut daha derin bir neden vardır, din ile tiyatro onun tezahürleridir."

"İsa'nın Tanrı rolünü üstlenmiş olduğunu mu..."

"Ne münasebet! Özür dilerim, lafınızı kestim, ama kafir durumuna düşmek istemem. Hayır. İsa, tıpkı bizim gibi, evrendeki bütün diğer yaratıklar gibi, kutsaldı. Yalnız korkunç bir ahmaklık yaptı: İnsan rolünü oynadı."

XIX. Kitabın devam ettiği, Semerkant'a yaklaştığım bölüm

Semerkant önümde uzanan düzlükte kıpır kıpır kıpırdıyordu, kıpırtı ikiliydi, zira gündüzün son saatlerinin feri kubbelerden yansıyıp insanın bakışını titretirken, gözlerle ışığın bitmeyen raksına ışıkla pusun yavaşlamayan raksı da ekleniyor ve görüntü iyice karışıyordu. Etraf sapsarıydı, sanki güneşin altınıyla kubbelerin bakırının simyasından sodyum açığa çıkıyordu alev alev. Çocukken Somerset'te böyle bir şeye tanık olmuştum, babam bacayı kontrol etmek amacıyla ocak ızgarasına tuz atınca oturma odasını inanılmaz bir sarılık kaplamıştı cazır cuzur. O zamanki oluşum do-

ğaldı, şimdiki ise yanılsama, fakat kıpırtı üçlenmiş oluyordu.

İğdiş edilmiş boz beygirimle ilerliyordum. Evvelki gece etli butlu bir han sahibesinden satın almıştım onu, kadının oğlunun öldürücü koyulukta şekerli kahveyle dolu fincanlardan köpük höpürdetip durmasına kulak vererek geçirdiğim uzun dakikalardan sonra, birkaç Rus gümüşüne. Semerkant'a imparator gibi at üstünde girmek istemiştim. Arabadan veya gece ekspresinden inip sokaklarda tökezleyecek değildim. Şehirler insanlarla karşılaşma biçimlerini kendileri seçerler. Semerkant'a Land Rover'la gitmek Venedik'e otobüsle gitmek kadar bağışlanmaz bir dangalaklık olurdu. Ama fiziksel zorunluluklarla uğraşmak zihinsel zorunluluklarla uğraşmaktan daha kolaydır her zaman. Tabii ki yanımda broşür yoktu, o cıvıl cıvıl damları ve kuleleri ağlarıyla kuşatıp boğan örümcek haritalardan da yoktu. Flecker'a gelince, batıl inançlarım nedeniyle dörtbin mil uzakta kalmıştı, ince bir battaniyeye sarılı olarak. Sadece Marlowe'un bir mısrası, on perdenin kahramanı serseri fatihin mezarını selamlamak üzere öne çıkmış, bir tek Wolfit'in becerebildiği o hırıltılı ihtişamla tekrarlanmaktaydı:

Tanrıçayı eğlendirmek

Derken, farkında olmadan, atın yürüyüş ritmine uyan bir kıta buldum, tamamen benim eserimdi, Timurlenk'in düşman Kit için etmiş olduğu yemini çoktan unutmuştum çünkü:

Mercandan ip, incilerden ilmik
Kafeste bir kral, oyuncağım olacak
Afrika'dan kaç yüz maymun
Çin'den ipekler, cehennemden çeşniler
Güneşe yanmayı öğreten altın yaldızlı dev kubbeler

Semerkant'a böyle girmeyi tasarlamıştım işte, çocuk gibi çıplak. Belki gerçekçi değildim. Belki Semerkant'ı masum gözle görmenin tek yolu gafil avlanmaktı. Nerede olduğumu anlayamadan aşmalıydım karşımda beliren ağaçlıkları, bahçeleri, meydanları, bağırtılı dar sokakları. Ummanın mavi huzurunu bin mil içeriye taşımış camileri tanımamalıydım, Muhammed'in oralardan imparatorluğunun öbür ucunda sakin sakin salınan Akdeniz'e ayna tuttu-

ğunu tasavvur etmemeliydim. Kudretli Timurlenk'in kabri bile ele vermemeliydi sırrı. Ama belki de başka bir şehri Semerkant'mış gibi gezmek daha iyiydi. Birmingham'a gidip Corporation Caddesinde vernikli tahta eşyalar ve kurutulmuş meyvalar ve sedef kakmalı sandıklar ve kabuklu hayvanları andıran pembemsi turuncu pırıl pırıl bakır tavalar satıldığını keşfetmeliydim, Delphoi çağrışımlarıyla yüklü konakta ise kılıcından kan damlarken kraliçesini düşünen kralın bir heykelinin sergilendiğini.

XX. Seyyahın tekrar müdahale ettiği bölüm

Kim bilir kaç gün döküldü, sol elinde tomar halinde duran, okudukça alta geçirdiği şu sayfalara. Gözleri yukarıdan aşağıya doğru kayarak değerlendirme yaparken dudakları gerilip bükülüyor: Onun dışavurmaya alıştığı, benim beklemeyi öğrendiğim memnuniyetsizlik. Teslim olmuyor. Kalemi devralıp masaya otursa, koyduğu şartları gerçekleştirmenin zorluğunu idrak edecek. Aslında çaktırmadan başladı buna, benim uyuduğumu sandığı zamanlarda ufak kağıt parçalarına birtakım kelimeler yahut cümleler çiziktiriyor, sonra da hepsini mum alevinde yakıyor. Belki ileride çabalarını tatminkar bulup dosyayı büyütür, ben de itiraz etmem, mesleki şerefimi korumaya kalkışacak halim yok ya! Eserim mi? Pöh! Bırakalım yazsın yazacağını. (Bu konularda saf zannediyordum onu hâlâ. Bilgi Gardiyanları, Tanrı Oyunu ve Bölücü türünden hikayelerini henüz dinlememiştim.)

Kaç gündür buradayız, fikir bile yürütemiyorum. Her şafak söküşünde ya da o uğursuz geceden beri yüzünü gördüğümüz yegane insanın her ziyaretinde duvara bir çentik atabilirdik. Ben zarif timsah adını taktım dostumuza, çıtkırıldımlığı ve akşamları temizlenip dürülerek muhafaza edildiği hemen anlaşılan, kırmızı, düğümcüklü yün elbisesi ve dudaklarını aralamadan, sadece yanlara çekerek gülümsemesi nedeniyle. Böyle parlak parlak sırıtarak şu cehennem çukurunda bize yakınlık göstermiş oluyor. Vazifesi, ko-

vamızda birikenleri koridorda bir pencereden dışarıya boşaltmak ve nevalemizi getirmek: Ekmek, su, bazen şarap, bazen de soğan, ama hep yeni kağıt, yeni kalem, yeni mürekkep. Başka bir sayfa, sınayan yuvarlakların başka bir sıçrayışı: Semerkant bölümü ... taranıyor. Orada mı sahiden? Bakışlarını takip etmek imkansız.

Hücreye bir sivrisinek girmiş. Timsahla da, sinekle de kaynaşıyor insan bu şartlarda. Hatta gün oluyor, iki kişilik hayatın monotonluğundan, kendini onların yerine koyuyor (yalan mı?). Bence sivrisinek dişi (çeşitlilik iyidir). Birlikte aşağıyı izliyoruz. Gözler ya da beyin, havada çizilen dairelerin etkisini yokederek, alttaki iki gri kafayı masanın iki tarafına sabitliyor olabilir. Masa ayrı bir fırıldak gibi dönüyor da olabilir. Eğer birinci şık geçerliyse, görüntüyü, bir kafa bir de ayna var şeklinde yorumlamak mümkün, çünkü ikimizin de saçları seyrek, yağlı, pis, derisi kalın. Belki de öyle algılanmıyoruzdur, dostumuz aşağıyı seyrede seyrede sezgi gücü geliştirmiştir. Fakat eğer sabit durmayıp savruluyorsak ayna fikri abes kaçar, zira sürekli hareket eden ayna kaos demektir. Ve tabii, birimiz öne eğilmiş, öbürümüz başını arkaya atmışsa gene bahsedilemez yansımadan.

Kağıt tomarını masaya bırakıp gözlerini bana dikti, ben de benimkileri ona diktim ki simetri bozulmasın. Ve kısmen aklım sivrisineğin beyninde kaldığından, kısmen de şu çentiksiz zaman zarfında karşımdaki suratı ezberleyip kendiminkini unutmaya başladığımdan, bocaladım: Rustichello'yum da Marco Polo'ya mı bakıyorum, Marco Polo'yum da aynaya mı bakıyorum? Eh, ikisi de ihtimal dahilinde değil mi? Vızıltı aniden kesildi. Isırıldığımı hissederken yüzümü nasıl buruşturduğumu da görürsem, Rustichello olmadığıma karar vereceğim. Sonunda sadece canım yandı. Ve hüzün dolu, yumuşak heceler döküldü mütebessim dudaklardan.

"Evet, Semerkant. Oranın çarşısını bilmem gerçi, İsfahan'ın çarşısını da bilmezdim, ama ne farkeder? Siz benim yolculuğumu izliyorsunuz, ben sizin yolculuğunuzu, bunu kabullendim artık. İnşallah aynı ülkeye gidiyoruzdur, güzergahta da anlaşırız."

"Söylemiştim ya, gezi ikimizin gezisi büyük ölçüde."

"Susar mısınız lütfen? Olayları istediğiniz şekle sokabileceğiniz, kendi hayallerinize göre çarpıtabileceğiniz çoktan kanıtlandı, ta Yezd'de. Seyahatnamemizde hakikatin yer almamasına razıyım.

Aslında bu da bir nevi gerçekçilik belki. Hakikat peşinde koşarsak yalana saparız. Fakat niyetimiz tahrifatsa..." Yüzünü kapıya döndü. "İnsan pişmanlık duyuyorsa bencilliğindendir." Ve daha kararlı bir sesle, suratımı inceleyerek ekledi: "Sorması ayıp, babamla amcama ne oldu? Kayıplara karıştılar aniden. Yanılıyor muyum?"

Müsveddeyi önüme çekip taradım çabucak. "Hayallah, unutmuşum onları." Ve ilgili sayfaya, buradan itibaren düzeltilecek, diye not düştüm. Metnin yarısından çoğunu tekrar elden geçirmek zorundaydım yani. "Rollerini nispeten sınırlı tutsak daha iyi olmaz mı?"

"Sefere ben önderlik etmedim ki... Yola çıkılırken yaşım gayet ufaktı, malum. Dönüşte de başıma buyruk davranmadım. Babamlar her şehre aşinaydı. Bütün bağlantıları onlar kurdu."

"Doğru, fakat tarihin isim hafızası zayıftır, bir olayı bir şahsa maleder genellikle. Öğrenciler o darmadağınık sıralarında otururlarken, Niccolo Polo ve Maffeo Polo ve Marco Polo Pekin'e gitmişlerdir bilgisini nasıl ezberleyecekler?"

"Tarih değil masal yazacağımız konusunda anlaşmamış mıydık?"

"Bence ikisinin ayırdedilemez olduğu konusunda anlaşmıştık."

"Sandığınız gibi değil ne yazık ki. Biz hakikate bakmıyor olabiliriz, ama o hep orada, meseleleri sadakatle kaydetmeye çalışanların ideali."

"Sizin düşündüğünüz şey, vakayiname: Savaşların yılları, kral ve papaların adları, kaç kişi zayi olmuş, kaç kişi baba olmuş, kaç kişi kutsanmış, kılıçların ve ateşkeslerin ve rütbelerin bedelleri, cesetlerin ve mücevherlerin ve tavusların ağırlıkları, ölümün ve ölümün ve ölümün renkleri." (Süslemeler okuyucu için.) "Gezi boyunca her şeyi ıcık cıcık kağıda döktüyseniz böyle bir metin sunabilirsiniz." (Sertleşmiştim.) "Fakat çoğunlukla olayların tek Latin tanığıydınız," (elimi kaldırdım) "soylu babanızı ve amcanızı saymazsak tabii. O halde size niye güvenelim ki? Dürüstlüğünüzden kuşku duymasak bile, meseleleri yanlış algılamış yahut unutmuş yahut rüyanızda görmüş olmanız mümkün. Vakayinameyi tarihe dönüştürdüğümüz, hayatı ölüme, güdüyü edime çevirdiğimiz an yalan girer işin içine. Bundan kaçış yoktur. Ve kimsenin kafasını karıştırmayan aşikar bir yalan," (tavrımın korkusuz inat izlenimini

uyandırdığını umarak ilerliyordum) "kendimizi doğruluk erdemimizden ötürü kutlama arzusuyla uydurduğumuz yalandan çok daha iyidir." Onu kısa süreliğine de olsa susturacağımı zannetmiştim. Yanılmışım.

"Güzel tirat. İçim rahatladı, en azından şimdilik. Vicdanlı sahtekarlık diye bir şeyin varolabileceğine aklım yattı. Başkaları da aynı noktayı vurguluyorlar, fakat sizinkinden farklı dürtülerle. Kimin derdi ne, kesin bilemesek de..." Masaya bir yumruk indirdi. "Haydi Rustichello, itiraf edin, babamlara yer vermemeniz sırf tutumluluktan mı?"

"Hayır. Birinci tekil şahsın avantajı da söz konusu. Okuyucu beyaz bir duvarda yalnız başına dar bir pencereye tırmanıyormuş gibi olmalı. Anlatıcıyla arasındaki cinsiyet veya beğeni farkı metne bizzat eklemlenmesini engellese bile sahiplenmeli zamiri, yaygara koparark."

"Mükemmel!" Gülüyor muydu? "Okuyucularımızı da alıp yola devam edelim öyleyse. Hep beraber ikinci bir Semerkant denemesi yaparız, ki orası belki Şibargan olur, belki Belh."

"Üslup denemesi de yaparız. Anlatıcıya uyan sesi bulamadığım hissine kapılıyorum da zaman zaman..."

"Anlatıcıdan kastettiğiniz ben miyim yoksa?" Bu defa güldüğü su götürmezdi. "Kendi idamı komik geliyor insana. Kitaptaki ben, Marco Polo'ya ait herhangi bir yargı yahut ifade ortaya koymak ne kelime, çoktan çözüldü, başkasında tekrar şekilleniyor."

(Kalemim güvenilir değil mi sahiden?)

XXI. Bir idama tanık olduğum bölüm

Beklenen olaydan beş dakika kadar evvel çalan gong havayı ciddileştirdi. Avrupa'da da böyle davranırdı ahali: İkiyüz-üçyüz kişilik bir güruh, omuz yüksekliğindeki idam sahanlığına abanmış, itişip kakışarak yukarıya bakıyordu, kah cellada kah doktora kah savcıya kah kurbana, meydanın nispeten tenha kısımlarında ise aileler ve

yeniyetme arkadaş grupları ve yalnız seyirciler geziniyordu, telaşlı insanlar da vardı tek tük, oradan bir an önce uzaklaşmak isteyen, gongun gümlemesiyle ayakları birbirine dolaşan. Yan eğlenceler de eksik değildi. Parlak kral mavisi kumaştan ceketi al şeritlerle süslü (galiba askeri bir üniformaydı bu) bir adam, arkaya kaykılmış, ağzı açık, gözleri kısık, üç beyaz tabak çevirmekteydi havada. Hem yabani havuca hem gorgona benzeyen tuhaf bitki kökleri satan bir çerçi, tezgahını kuşatan meraklılara hırıl hırıl şarkı söylemekteydi. Tekerlekli tahtalara binmiş, gri saçlı üç oğlan, kalabalığın arasında zigzaglar çizerek alkış toplamaktaydılar. Fakat meydandaki kuleden gelen uyarı, bakışların kürsüye yönelmesine neden oldu. Gümbürtünün kopması, uzaması ve yavaş yavaş hafifleyip boru sesine dönüşmesi esnasında, oyalanma sohbetlerinin uğultusu da, çerçilerin bağırışları da, önce çoğaldı, sonra iyice azaldı. Arkasından ikinci gong, nihai işlemin başlamakta olduğunu duyurdu ve yanımda dikilen Başarısız Bilge'yi konuşmaya sevketti.

"Şu anda öne çıkan uzun bıyıklı şahsiyet," (kısa boyluydu, midesi manasız pempe ipek elbisesini şişirerek manasız kemerinin üzerine devrilmişti, yalpalayarak adım atışında meşum bir resmiyet hissedilmekteydi) "savcı. Suçun ayrıntılarını okuyacak. Bu seferki maalesef gayet sıradan bir mesele. Yirmi senedir muntazaman ebeveyninin mezarını ziyaret eden bir kadın bir gün mezarın başında yaşlı bir adamla karşılaşıyor. İhtiyar, toprağı çiçeklerle, mumlarla, tütsülerle, tatlı çöreklerle donatmış. Orada oğlunun gömülü olduğu iddiasında. Kendisi yıllardır imparatorluğun batısında görevdeymiş, şehirde akrabası falan da bulunmadığından kabir sahipsiz kalmışmış. Kadın ihtiyarı itiyor, adamın kafası taşa çarpıp parçalanınca koşarak evine gidiyor, mezarcıyı yemeğe çağırıyor ve onu da zehirleyerek öldürüyor."

"Hazin bir hikaye. Fakat elleri ve ayakları bağlı vaziyette sehpaya yatırdıkları beyaz cüppeli beden kesinlikle bir erkeğe ait."

"Olabilir."

"Katil kadın değil miydi?"

"Aslında öyle. Ama suçlu ile cezalı farklı cinsiyetlerden olamaz diye bir kanun yok."

Duraksadım. "Aynı *kişi*den bahsetmiyor muyuz?"

"Hem evet, hem hayır. İdamlık, katilin eylemini tamamlamak

üzere seçiliyor. Bu bakımdan ikisi aynı insan. Karı-koca tanımında olduğu gibi."

"İdamlık nasıl seçilir ki?"

"Başka fiil gelmedi aklıma. Esasen kahin gözüne kimi kestirirse o cezalandırılıyor, yani tesadüfi bir tercih söz konusu. Eskilerin inancına göre kahin de çöpçatan kadar isabetli karar verirmiş, ama öyle düşünülmüyor artık."

"Anlamıyorum, cinayeti işleyen neden idam edilmiyor?"

"Neden edilsin? Bir dakika... İnfaz gerçekleşiyor."

Sustuk. İnfaz gerçekleşti. "Katilin kendisinin niye idam edilmediğini açıklayacaktınız. Sorumluluk onun."

"Elleriyle ihtiyarı yere yıkarken ve mezarcının çorbasına beyaz toz katarken sorumluluk onundu. Hâlâ onun mu?"

"Kadın aynı kadın. Eller aynı eller."

"Ya vicdan azabından ellerini koparmışsa?"

"Farketmez, çünkü suç ellerinde değil zihninde."

"Zihnini nasıl okuyacağız peki? Yaptıklarını kabullenmeyebilir. Gene vicdan azabından yahut bir hastalıktan, hafızasını kaybetmiş olabilir."

"Ama kendisi değişmez."

"Bunun ölçütü nedir? Karşımızda farklı bir beden görmememiz mi? İçeriden başkalaşım geçirmiş olabilir halbuki. Diyelim ki suçlunun kimliği henüz tespit edilemedi, yıllar sonra ortaya çıkacak. Katil bu zaman zarfında manastıra kapanabilir, yeni bir dil öğrenebilir, ciltlerce kitap devirebilir, yazarlığa başlayabilir. Kısacası aynı kalmaz."

"Ne olursa olsun, o canidir ve mezarcıyı öldürmüştür."

"Ben kadının eylemini doğru bulduğumu söylemedim. Zaten cinayeti arzu işler ve kurbanla beraber toprağa gömülür. Dökülen kan katilin ruhunda iz bıraksa bile, uslanmadır o, sorumluluktan ziyade. Bizim bayan da, kendisini kedere boğan durumu ortadan kaldırırken ölçüyü kaçırmış, hatta yasağı çiğnemiş olmasına rağmen, sorumluluk hissini çeşitli yollardan sınırlandıracaktır. Fakat bir dahaki sefere makul davranabilir."

"Neden birini cezalandırma ihtiyacı duyuluyor o zaman?"

"Eylem tamamlanmalı, cinayetin bedeli ödenmelidir. Aksi takdirde düzen bozulur. Kanun dışı bir ölüme karşılık, kanuna uygun

bir ölüm ve tabii, bir kurban gereklidir."

"Günah keçisi yani."

"Hayır, çünkü sorumluluk ona yüklenmez, yüklenseydi iş komediye dönerdi. Kurban sadece can verir, ki herkesin kaderinde vardır can vermek."

"Yalnız onun hayatı kendisinin olmayan bir suçtan ötürü sona eriyor, suçlununki sürerken."

"Demin sorumluluk kavramının belirsizliğinden dem vurduk. Adalet kavramı da öyledir. Mevcudiyet diyarında biri katlediliyor ve bunun telafisi olarak, mevcudiyet diyarında yer aldıkları için katliamdan sorumlu tutulabilecek fertlerden biri idam ediliyor."

Meydan boşalıyordu. Ana yola yöneldik biz de. Batan güneş, siyah ipek şapkaların sağ yüzeylerini, sağ kenarlarını ve sağ kavislerini turuncuya boyamıştı.

"Unutturmayın," dedi refakatçim, "sizi otcpsiye götüreceğim."

XXII. Kitabın devam ettiği, Şibargan'a vardığım bölüm

Şibargan önümde uzanan düzlükte kıpır kıpır kıpırdıyordu, kıpırtı ikiliydi, zira öğle güneşi aşağılardaki havayı kaynatıp şehri suda bir yansımaymış yahut alevmiş gibi sessiz bir heyecanla titretirken, zihnimdeki pus da o görüntünün Şibargan'a ait olmadığı yolunda ürettiği kuşkuyla farklı bir dalgalanma yaratıyordu. Şehir, iki mil uzaktan, North British Hotel'in isli camlı pencerelerinin önünde içilen mantar çorbalarının hayali rengine bürünmüş hayali bir gölgeye benziyordu. Tabii ki yanımda broşür yoktu, o cıvıl cıvıl damları ve kuleleri ağlarıyla kuşatıp boğan örümcek haritalardan da yoktu. Çan şeklindeki kubbeyi yaşlı Afgan'ın tarifinden tanıdım: Ben yaklaştıkça netleşiyor, biçim ve dokunun bulanıklığıyla tezat teşkil eden sıcak kahverengi madeni parıltı nedeniyle canlılık kazanıyordu. Sanki güneşin altınıyla kubbenin pasından bronz açığa çıkıyordu dan dun. Yapı katılaşmaktaydı.

İğdiş edilmiş ak benekli beygirimle ilerliyordum. Önceki gece

gaga burunlu bir hancıdan satın almıştım onu, adamın rayihalı soğuk nane çayı dolu fincanlardan iri yudumlar höpürdetip durmasına kulak vererek geçirdiğim uzun dakikalardan sonra, birkaç Rus banknotuna. Şibargan'a imparator gibi at üstünde girmek istemiştim. Arabadan veya gece ekspresinden inip sokaklarda tökezleyecek değildim. Şehirler insanlarla karşılaşma biçimlerini kendileri seçerler. Şibargan'a kamyonla gitmek Pisa'ya trenle gitmek kadar bağışlanmaz bir dangalaklık olurdu. Öte yandan güzergah konusunda da aynı titizliği göstermem gerekiyordu, Afgan'ı pür dikkat dinlemiştim bu yüzden, kollarını kukla gibi birbirine vuruşunu ve öne uzatışını ve titrek titrek sallayışını izlemiştim. O anda nerede olduğumu umursamamam muhakkak ki manasız değildi: Camiler ve kaleler sabitleştikçe, iyi ki bu yöne sapmışım, diyordum. Geriye bir tek, kafileyle buluşma sorunum kalıyordu.

Beyaz taş duvarların, kızıl kahve kiremitlerin ve sinsi bakışların şehrine ayak bastım böylece. Belki de kaybolmuştum. Sura bitişik bir hanın kapısını çaldım. Atımı sulamak üzere ahıra götürdüler. İçeride, kedi ve ekşi peynir kokan o yazıhanemsi odada, haritanın hangi noktasına ulaşmış olduğumu öğrenmeye çalıştım çaktırmadan. Gereksiz yere budala durumuna düşmemeliydim, dolayısıyla malum isim havada uçuşmalıydı, başka bir mekandan, mesela bir gün önce sokaklarında dolaştığım veya bir gün sonra varacağım şehirden bahsediyormuşum gibi.

"Şibargan'daki Cuma Camiinin çok methini duydum."

Onca hazırlığa rağmen laf pek rahat çıkmamıştı ağzımdan.

Kadın, "Şibargan?" dedi, ayağa kalktı, iskemlesini tuğla zeminde takırdatarak geriye kaydırdı ve tekrarladı: "Şibargan?" Omzumdan tutmuş itiyordu, tasavvur edilemeyecek bir enerjiyle. Birazdan girişteki kemerin altındaydık. Ceketimi mıncıklamaktan vazgeçmişti. Sağ elinin işaret parmağını çengel şeklinde kıvırmış, sağ tarafı gösteriyordu, ufak ufak pencereleri ve mazgallı siperleriyle pasta kadar manasız süslenmiş sur boyunca uzayıp giden caddeyi. "Şibargan? Şibargan?" Parmak muntazam bir telaşla hareket etmekteydi. Rastladığım ilk sokağa sapacaktım sanırım. Başımı salladım, fakat orada ne bulacağımı bildiğimden değil, kadının ısrarı Cuma Camiini istediğim zaman ziyaret edeceğimi belirtmeme engel olduğundan. Uslu uslu yola koyulmalıydım. Zaten, malum

adın, o gıcırtılı kontraltoyla, art arda, içeride fındık kırılıyormuş gibi telaffuz edilişinden ötürü, konuştuğum şahıs Şibargan'da pansiyon işletiyor olamaz, fikrine kapılmıştım. Eh, izlemesi gereken güzergahı izleyemeyebilir insan.

Han sahibesi tarifi anladığıma kani olunca havayı dürtüklemeyi bıraktıysa da, boş durmadı, hemen öteki eliyle bir "V" yaptı. Gene bir kıpırtı, ama bu kez "Şaht, şaht." Parmakları oynuyor, gözleri bedenime nüfuz ediyordu. "Şaht, şaht."

"Şaht," diye karşılık verdim ben de. Yetmedi, tekrarladım: "Şaht." Ve elimi onunkinin şekline soktum. Sonunda kadın şöyle bir dirseğime dokunup hana döndü. Talimata uyacaktım çaresiz.

Caddeye açılan ilk sokak, eğer isabet kaydedebildiysem, sola doğru kıvrılan ıssız bir geçitti. Sol tarafında, bir kadem yüksekliğinde taş kütlelerden oluşan aşınmış kaldırımla birleşik duvar boyunca, dizi dizi kapılar ve tek tük pencereler vardı, sağ tarafında ise, sıvası çukurlarla dolu, karaktersiz bir bina cephesi. Kadının el işareti yüzünden, iki sayısının bana yollanmış bir mesaj olduğu hissi içindeydim. Tam ikinci kapıyı çalsam mı diye düşünürken, gözümün takıldığı noktada, kırmızı şapkalı, gri-beyaz çizgili pelerinli bir adam belirdi ve gayet seri bir kol hareketiyle beni mekanına çağırıp geri çekildi. Karşıya geçtim, kaldırıma çıktım. Daveti kabul etmiştim.

Adam, ışıksız girişte, bodruma inen bir kat taş merdivenin başında dikiliyordu. Onun çıplak ayaklarının pıtırtısının peşinden temkinli temkinli attım adımlarımı. Rehberim basamakların bitimine gerilmiş kumaş perdeyi kaldırıp beni içeriye itekledi ve gitti. Gaz lambalarıyla aydınlatılmış, yakut rengi halı kaplı bir odada yalnızdım. Üzerine yastıklar serpiştirilmiş kilimli divanı, oymalı sandığı, kırmızı ve yeşil ve beyaz çıtaların zıtlaşarak süsledikleri ahşap tavanı incelerken perdenin hışırtısını işitip döndüm. Bir oğlandı gelen. Önce benzinin solukluğunu, arkasından suratının üçgen yassılığını farkettim. Küçük ağzı elmacık kemiklerinin çıkıklığı nedeniyle hiç kapanmıyormuş hissini yaratıyordu. Grimsi sarı pırasa saçları da hesaba katılırsa, Alman veya Baltıklı olduğu söylenebilirdi. Derken hayaları ilişti gözüme: Teki uzun teki kısa bir çift mısra gibi, şehvetle salınıyorlardı.

Belh önümde uzanan düzlükte kıpır kıpır kıpırdıyordu, kıpırtı ikiliydi, zira sabahın ilk saatlerinin güneşi şehrin bulunduğunu varsaydığım bölgeyi keşfetmeme, hatta kafamı o tarafa çevirmeme bile engel olurken, içimdeki ses de orada kayda değer bir şey göremeyeceğimi fısıldamaktaydı. Vakti zamanında Arapların "şehirlerin anası" adıyla andıkları Belh, Brasilia'yı ve Milton Keynes'i de dünyaya getirdikten sonra, herhalde doğum yapmaktan bitap düşmüş olduğundan, köşesine çekilmişti. Darmadağın ve kimsesizdi. Eski çağlarda Cengiz Han'ın (yoksa Timurlenk miydi? Araştır) toplarına, bu çağda İranlıların ve Rusların her şeyi silip süpüren med-cezir dalgalarına hedef olmuş bir yerden ne beklenebilirdi ki? Turizm broşürleri harabe olarak tanımlıyorlardı onu, haritalar ise çoktan unutmuşlardı, çünkü hafızaları pek alicenap değildi. Ufukta kaynaşan gölgelere gelince, muhtemelen, güneşin altınıyla boşluğun hiçliğinin simyasından açığa çıkıyorlardı.

İğdiş edilmiş kara beygirimle ilerliyordum. Evvelki gece genç bir kervansaraycıdan satın almıştım onu, oğlanın babasının yavan limonata dolu kaplardan iri yudumlar höpürdetip durmasına kulak vererek geçirdiğim uzun dakikalardan sonra, bir miktar Rus haşişine. Belh'e imparator gibi at üstünde girmek istemiştim. Arabadan yahut gece ekspresinden inip sokaklarda tökezleyecek değildim. Şehirler insanlarla karşılaşma biçimlerini kendileri seçerler. Belh'e minibüsle gitmek Cenova'ya helikopterle gitmek kadar bağışlanmaz bir dangalaklık olurdu. Öte yandan cehaletimi koruma konusunda da aynı titizliği göstermem gerekiyordu, çünkü bir şehre uygunsuz taşıtla varmak yanlış adım atmaksa, beklentiyle varmak da yanlış adım atmaktır. Belh'in geçmişinden güzel masallar yankılanıyordu zihnimde.

Bildik bir hikayeye göre Üç Müneccim, arayışlarına oradan başlamışlardı. Benim patikayı izlemiş bile olabilirlerdi, tabii yıldıza iman ettikleri için ters yönde. Düşündüm: Tam şu noktada, hazırlıklarını nihayet tamamlamış, armağanlarını istiflemiş olarak, gözlerini semanın karışıklığına anlam kazandıran ışıktan ayırmadan yol alırlarken, yüreklerinde hangi umudu taşıyorlardı? Aslında

hikayeden öte bir şeydi bu, zira Belh Zerdüşt'ün kalesi olmuştu: İsa'nın dünyayı güçlendirdiği, insanın iyileşebileceği, kainatın düzelebileceği, şafağın her söküşünün ve nabzın her vuruşunun ve atın her hamlesinin bizi bin sene sürecek mutluluk çağına bir adım daha yaklaştırdığı müjdesinin gerçek kaynağı olan şom ağızlının kalesi. Zerdüşt, Eski Ahit'in günah düsturunun mirasçısı değildi, ama kötülüğün yalanda yattığına inanmıştı: Erkekle kadın, hayatın hakikatsizliğini, yılmadan, cüsseli bir halıyı açar gibi açmalı, kabuklu bir yemişi soyar gibi soymalıydılar, ki sonunda yeryüzü, yaratıldığından beri ilk kez, tüm saflığıyla, anadan üryan, arzıendam eylesin.

Zerdüşt, geçen yirmibeş asırda şehrinin yıkılmış, öğretisinin gaspedilmiş, ama dünyanın hâlâ selamete erememiş olduğunu duysa, şaşırır mıydı? Onun umudu, ışık ve ateş tanrısının yavaş yavaş bütün yalanları yutmasıydı, alevler kağıtları nasıl yutarsa öyle. Halbuki hilekarlık imparatorluğu genişledikçe genişliyordu. Belki bilim tarihine bakınca kendini haklı çıkmış sayar, yeryüzünün bir hararet anında cisimlendiği teorisini işitince de gururla gülümserdi. Peki, evren neyse odur, çünkü onu gören gözleri içinde yaşatır, ilk kıvılcımı oluşturup yaymanın binlerce yolu vardır, hakikate ilişkin sonsuz sayıda seçenek geliştirilebilir, iddiasına nasıl tepki gösterirdi? Kötülüğü yalanda değil bilgide arayan dinler galiba daha gerçekçiydiler.

Zerdüşt böyle buyurmuştu işte. Çoktan ihtiyarlamış bir şehrin alt tabakalarına sımsıkı raptedilmiş olan bayrağı, orada sevgili Roksana'sıyla evlenip Hindistan'ı istilaya giden, arkasından "Dünya fethetmekle bitmiyor, beni kandırdı," diye geri dönüp aynı ovanın toprağını hiddet ve nefretle tekmeleyen İskender isimli genç şahsiyetin rüzgarına kapılarak, bir doğuya, bir batıya savrulmuştu. Ama sonra dalgalanmaz oldu, çünkü hakikati alıp götürdüler, geceleyin, yaklaşım buhuruna ve mülkiyet altınına ve hayal kırıklığı mürüne sararak: Bilginin üç sembolüydü bunlar. Derken Araplar sökün etti ve Zerdüşt onlara peygamberlerini hatırlattığı için öldürüldü: İnsanoğlunun en çok yıkmak istediği şey yalan değil hakikattir ne de olsa.

Ancak, palaların sabır ve sükunet şehri Belh'i kana bulamasından kısa bir süre önce, Zerdüştiler hâlâ tek perdeden türküler söy-

leyip altarlarında alevleri raksettirirlerken, Mecusiler alamet peşinde kulelere tırmanıp yıldız avlamaktan henüz vazgeçmemişlerken, civarda Çinli bir seyyah peydah olmuş ve Belhlilere, dünyanın en güzel yapılarından üçünün orada bulunduğunu açıklamıştı. Yıl 633, vakit akşamdı, fakat Çinli'nin hangi yapıları kastettiği bugüne aktarılmadı. Belki bizzat Zerdüşt'e ait sayılan o muhteşem tapınağı görmüştü adam, merkezdeki ateş petek petek odacıkların mermerlerine yavaş yavaş soluklaşıp sakinleşen bir sarılık halinde yansırken. Belki Baktriya kralının meskenini görmüştü, Korint tarzında sütunlarla desteklenen kemerli bölmeler kanatlı taş hayvanlara analık ederlerken. Belki de, sonradan Arapların ad verecekleri usulle yıldız mesafelerindeki göz yanılmalarını ölçen rahiplerin kuleli rasathanesini görmüştü. Kıyıda köşede rastladığı mütevazi yapılardan fazla etkilenmiş olması da muhtemeldi, mesela sırf koyunlar otlarken çok yayılmasın diye inşa edilmiş uzun mu uzun bir duvardan, çatısı kavisli ahşap bir barınaktan, pagodayı andıran bir taretten, ona kendi yurdunu hatırlattıkları için.

Yıkık sütunların, kırık taşların arasındaydım en nihayet. Elindeki madeni paraların İskender sikkesi olduğunu iddia eden dolandırıcı oğlanı (paraların teki çeyrek peni, teki yarım kron büyüklüğündeydi ve ikisi de ıslak döküm kalıbı kokuyordu) başımdan atar atmaz, etrafa bizim Çinli'yi büyüleyecek yapılar serpiştirdim: Zemini her şeyiyle Acemlerin ürünü olan bir meydanda Chartres Katedrali boy gösteriyordu, köşede bir Granada konağı vardı, Golden Gate Köprüsü tepeleri birbirine zincirlemişti. Sonra düşündüm: Asıl mimari şaheserler, hayalimde süsleyebildiklerimdir. Ve bambaşka şehirlerin meçhul harikalarını, Kral Süleyman'ın tapınağını, Y'lerin şatosunu gezdim Belh'te.

XXIV. Seyyahın dönüşüne kulak misafiri olduğum bölüm

Merhaba! Ben Marco... Marco... Marco Polo! Hani Venetia Lisesi falan!... Artık buradayım! Yeni geldim. Kendimi biraz... Ah, tek

kelimeyle *müthişti* annem, yani... Aynen... Aynen öyle. Her neyse, nasılsın?... Ben de fena sayılmam. Dost sesleri tekrar duymak kafi zaten... Sahi mi?... Dur azıcık, iki fosil gibi konuşuyoruz farkındaysan, aradan asırlar geçti ve... O mesele hâlâ unutulmadı mı?... Tabii... Tabii... Anladım... Tamam... Tamam, söz... İnsan başka yere gidince bir sürü şeyi çözümlüyor kafasında... Eski Marco Polo değil karşındaki... Annem mi?... Şimdi ondan bahsedecektim ben de... *İnanılmazdı!* Anlatması çok zor. Büyük kavuşma anını yaşıyorduk. Hani şu... Mutluluktan... *Evet*... Sadece... *Sevinçten*... Eve önce benim girmemi kararlaştırmıştık, adımımı attım ve "Merhaba anne!" dedim, o kadar. Yüzü hemen aydınlandı... Evet, üstelik sakalım falan var şimdi... Tipim... Daha erkeksi... Fakat o tanımakta hiç zorluk çekmedi, belki de annelik içgüdüsünden... Tarif edemem o sahneyi. *Korkunç mutluydu.* Kelimelere dökülmeyen bir *coşku*... Ya, evet, ben de. Muhakkak görüşelim ama, tamam mı?... Eminim... Tahmin ediyorum... Elbette, çoluk çocuğa karışınca insan... Boşver... Fırsat bulur bulmaz ara ama... Özledim seni... Ederim... Hoşçakal!"

Takibi güç bir fikir silsilesi. Telefonu kapadım. Değişim zamanıydı: Sopaları sallama, ayırma, birleştirme hareketleri ve "Doğruluk! Yüce başarı!" sözleri miyadını doldurmuştu. Doğruluk! Ne umut! Timsahın el altından hücreye sokmuş olduğu gazeteye gömüldüm.

XXV. Farklı bir başlangıç okuduğum bölüm

Türki şoförümüz için kötü bir gündü. Arabanın motoru batı Himalayaların havasından hoşlanmadığını peşin peşin belirtmişti öksürerek. Ve iki saattir, ki daha sadece bir mil katetmiştik, kareograflara ilham kaynağı olabilecek bir Pakistan müfrezesinin yolu tıkamış kaya parçalarını temizlemesini bekliyorduk. Askerler oldukça ağırkanlıydılar.

Şoförümüz yerinden kımıldamamıştı, genelde parmaklarıyla di-

reksiyona vurarak, arada bir de boş duran erlere korna çalarak, oturuyordu. Kornalar küfürleşmelere, küfürleşmeler de operasyonun büsbütün uzamasına neden olmaktaydı.

Esas amaç muhtemelen Land Rover'ı şüpheci gözlerden korumaktı, çünkü oraların taksicileri Çin'in dev eşiği üzerinde turist taşıma işinden ziyade kaçakçılıktan para kazanıyorlardı. Ama bizimki sırf sıkıntıdan öyle davranıyor da olabilirdi.

Bense huzur içindeydim. Arabadan inmiş, dorukları seyrediyordum. Tanrı ölçü hatası yapmıştı sanki. Uzun geniş yol, askerler, kamyon, Land Rover, kayalar, beş-on bitki ve ben orantılıydık. Ama dağlar dünyayı kucaklamış gibiydiler, bulutlara bile tepeden bakıyorlardı. Göğün gölgesi aşağılarda geziniyordu.

Gelgelelim bu şatafatlı büyüklüğün ortasında huşu duyarken tebessüm de ediyordunuz, çünkü dağlar sonradan görme zenginlere benziyorlardı, şişine şişine çatlayabilirlerdi. Batıdan esen yele karşı gülümseyip arabaya bindim. Temizlik bitmişti.

O otobanda sınıra doğru ilerlerken Kaşgar yerine Birmingham'a gittiğinizi sanabilirdiniz. Basit bir açıklaması vardı bunun: Yol ordunun savunma planı çerçevesinde inşa edilmişti. Dolayısıyla taş toplayan erlerin oradaki mevcudiyeti benimkinden daha normaldi. Ve kader, bizim şoföre haddini bildirmek istercesine, sabahın üçüncü aksiliğini tezgahladı: Çin topraklarına ayak basmamıza ramak kalmışken lastiğimiz patladı.

Neyse ki sınır formaliteleri uzun sürmedi. Halk Cumhuriyetinin bekçileri belgelerimizi sırıta sırıta onaylayıp taksiyi gönülsüz gönülsüz muayene ettiler. Malum konaklama mekanlarından birine kapağı attığımızda alacakaranlık çöküyordu. Karnımızı doyurup uyuyabilirdik artık.

Kadim güzergahın zirvesindeki kervansaraylarda, tacirlerin Heliogabalos kıyafet baloları için getirdikleri muhtelif malları altın ve zeytinyağı ve işlenmiş akikler ve daha kim bilir nelerle takas edip ülkelerine geri döndükleri günlerden beri pek bir şey değişmemişti, seyislerin yerine dikilmiş ışıl ışıl benzin pompalarını saymazsak tabii. İpek Yolunun özgün adını keşfetmeye çalıştım, fakat sorguya çektiğim Çinliler Avrupalıların terimini kendi dillerine çevirmekle yetindiler.

Farklılaşma olmuşsa içeride olmuştu. Rahatlık standardı

Lyon'un ucuz otellerinde bulabileceğiniz kadardı, ama yükselmişti, en azından son iki senede. Kaşgar'a giderken çilekeş hacılar gibi debelenmiyordunuz artık. Temiz çarşaflarda yatıyor, susayınca odanızdaki testiden kana kana su içiyor (dezenfektan tabletler dahiyane bir tedbirdi) ve sabah, aşağıda, çat pat İngilizcesiyle yardımınıza koşan birine derdinizi anlatıyordunuz.

Seyahat kolaylaşmıştı ve manzara büyüleyiciydi. Gelgelelim kimse yolda oyalanmıyordu, çünkü esas hedef Kaşgar ve pazarıydı. Çin'in batı ucunda yer alan Kaşgar, ondokuzuncu yüzyıl boyunca, Rusya ve Britanya imparatorluklarının casuslar kanalıyla hem dragonun hem de birbirlerinin nabzını dinlemek için kullandıkları üs olmuştu. Haberlerin oradan St Petersburg ve Whitehall'a ulaşması herhalde haftalar sürüyordu. Eski konsoloslukların önünden geçtim: Asmaların arasına sıkışıp kalmışlardı, çürüyorlardı. Bir de cami vardı, arzu eden gezebilirdi.

Pazar günü göğün engin mavisinin altında kenevir lifinden tenteler dalgalanmaktaydı. İri sarı kavunlar yuvarlanmıştı el arabalarından. Suratları cevize benzemiş kadınlar tezgahlara yığılmış cevizlere burun kıvırıyorlardı. Tüccarlardan bazıları, yere serilmiş halılarda, ağızlarındaki Rus sigaralarının küllerini kan kırmızısı havlara gömerek oturmaktaydılar. Diğerleri, kabuklu deniz hayvanlarını andıran pembemsi turuncu parlak bakır tavaların gerisinde ayaktaydılar.

Portakal satan oğlan tepsisini münasebetsiz bir sükunetle gözünüze sokuyordu. Bir kız, motosikletine sisal keneviriyle domuz butları bağlamış, kalabalığı yararak ilerliyordu. Genç hurdacılar, Acem işi perdahlı tuğlalara, zümrütlere, dantellere, İskender sikkelerine dair hikayeler anlatıyorlardı birbirlerine, bağıra çağıra, insanları aydınlatırcasına. Dünya sanki küçülmüş, oraya sığmıştı.

Evet, müşteri uyanık olmalıydı. Ben kendi adıma, taksiyle Paddington'dan Victoria'ya gitmemi sağlayacak kadar paraya o pazardan edindiğim uçuk yeşil tabağı da, Çin'in başladığı ve bittiği yerde bir dut ağacının altında yediğim bademli kekin anısını da ömrüm boyunca saklayacağım.

Muhabirimizin seyahat ettiği şirket: Viaggi Polo Ltd, Ayas Akkâ, W1 (01 271 1292). Bir haftalık geziler: 849 sterlin ve üstü.

"Önce taklit etmelisiniz," dedi usta.

"Doğayı mı?" dedi kız, telaşla. İhtiyaç duyduğundan fazla nefes alıp veriyordu. Çıraklığının ilk günleriydi ve atelyenin o tarafında, yüksek pencerelere bitişik sıralarda hep erkekler oturuyordu, utanması normal karşılanabilirdi. "Doğayı mı kastediyorsunuz? Ama çizdiklerime bakmıştınız, bana öğrenciniz olma ayrıcalığını bağışlamadan." Tek kaş kalkınca sendeledi. "Size çalışmalarımı göstermiştim, daha doğrusu siz çalışmalarımı değerlendirmiştiniz, unutmuş olabilirsiniz tabii, eski öğretmenime yapmıştım o resimleri, çiçekler, şelaleler falan, ağaçlar da vardı galiba, evet, bir tane de tiyatro, tiyatroyu en ince ayrıntısına kadar hatırlıyorum, siluetlerin önünde biri genç öbürü yaşlı iki kişi konuşuyordu ve..."

"Şunu iyi belleyin," diye kızın lafını kesti adam, haşin bir vurguyla. Fakat cümlesinin devamında sesi alçalıp yumuşamıştı: "Tabiatı taklit etmek büyük ve olgun kabiliyetlerin işidir, yani mükemmele yaklaşanların. Mükemmele erişenler ise dünyanın en büyük ve en olgun kabiliyetleridir, bir şey taklit etmez onlar, yaratır. Biz, üçüncü seviyeden, sanatın taklidinden başlamalıyız. İddialısınız, farkındayım, resimleriniz fısıldamıştı bana, lakin fısıltıları susturmak gerekir."

Kapının dibinde dikiliyorlardı. Usta söze girmeseydi ayrılacaklardı. Kız, sol elinde yere değdi-değecek vaziyette sallanan uzun saplı keten fırça çantası, sırtı atelyeye dönük, orayı terkedeceği anı iple çeker gibiydi. Adam, kah kıza, kah sıralara bakıyordu. Öğrenciler de, önlerindeki çerçeveli kartonları bırakmışlar, onları izliyorlardı. Son kelime söylenirken kız kafasını yana çevirdi ve kocaman adımlarla kürsüsüne doğru yürümekte olan ressamı takip etti gözleriyle. Ressam, tik ağacından yapılmış yüksek dolaptan, üzerine yemyeşil ve karmakarışık yapraksı süsler çizilmiş beyaz kağıtla kaplı bir kutu çıkardı.

"Modeliniz bu olsun. Çalışmanızı tamamlayınca beni çağırırsınız."

Kahramanımız modelini alıp atelyesine gitti. Kutuyu açması,

hatır hutur birbirine sürtünen mukavvalar nedeniyle pek kolay olmadı. Dipte rulo halinde yatan parşömeni, zedelenir korkusuyla, yavaş yavaş, nefesini tutarak dışarıya itti. Ardından çam masanın başına geçti. İpek sırtlı karton kim bilir kaç yıldır o kutudaydı: Rahatı kaçmış, kendisine sorulan sorudan ürkmüş bir tırtıl gibi, öyle tortop kalıp korunmak istiyordu. Hafifçe gerilmiş ellerle iki uçtan düzleştirilirken, köşeleri aşağı yukarı dört kadem çapında onsekiz pus derinliğinde lüleler şeklinde kıvrılmış bir zemine dönüştüğü aşamada sıyrıldı sıkılganlığından. Kızın gözleri büyümüştü.

Tang devrine ait, son derece canlı ve zarif bir açık hava manzarasıydı bu. Solda, kenar boşlukları epey dar olduğundan neredeyse öğrencinin baş parmağının altından itibaren, eğik perspektiften çizilmiş, yani sağa doğru yükselerek küçülen, ahşap, sade bir yapı vardı: Bir çayhane. Soldan (bu defa binaya göre) bir merdivenle, ön cephe boyunca uzanan verandaya ve kapalı salonlara çıkılıyordu. Merdivene tavus mavisi ve mandalina sarısı ve lacivert kumaşlara bürünmüş hanımlar serpiştirilmişti, kimi bir şey bekleyen, kimi, tepsi veya tabak veya sepet taşıdığına bakılırsa meşguliyetinden ötürü gezinen. Pencerelerden narçiçeği ve safir rengi cepkenli ehlikeyf insanlar görünüyordu ellerinde fincanlarla. Çayhanenin önüne, biraz açığına, resmi iki eşit parçaya bölecek şekilde, tahtadan, tek tırabzanlı, bodur kazıklı, alçak bir çit örülmüştü. Çitin, dikdörtgen oluşturarak, ortasında kapı niyetine bırakılmış aralık hariç, binayı çepeçevre kuşattığını tasavvur ediyordunuz, dışarıda yüzü yahut sırtı o aralığa dönük olarak yürüyenlere, içeride dip dibe vakit geçirenlere şöyle bir göz atınca.

Öteki taraf da pek tenha sayılmazdı. Birtakım kadınlar, yarısı dizlerini bükmeden oturmuş, yarısı dirseğine dayanıp yatmış, toplu halde güneşleniyorlardı düz ve beyaz zeminde. Kırışması gereken şekilde kırışmış giysilerinin dış çizgileri siyahla iyice belirginleştirilmişti, öyle ki, duruşları yerçekimini çağrıştırmasa bir bulutun üstünde savruldukları sanılabilirdi. Topuzlu bir adam, sırtını yaylı çalgıların telleri gibi germiş, ellerini sımsıkı bitişik dizlerinin etrafında kenetlemiş, uzakları seyrediyordu. Önde, sağlı sollu çayhaneye doğru koşan, gülle kafalı çocuklar vardı. İstiridye biçimli pelerini ile sakalı paralel hatlarla resmedilmiş bir adam siyah bastonundan kuvvet alırken, başındaki örtünün uzun kara kanadı

havalanıp gevşek tepe kıvrımına yaklaşmıştı. Karşısında, ya onun anlattıklarını dinlediğinden ya da boyu kısa olduğundan kafasını yukarıya kaldırmış, saçları meydanda, gençten biri dikilmekteydi. Sağ kenardaki salkımsöğüt korusunun önüne, ellerinde değnekli fenerlerle, uşak izlenimini uyandıran birtakım adamlar sıralanmıştı, ağır ağır yürüyen yahut bekleyen. Bir de o püskül püskül çan öbeğinden çıkan yatay nehir çizgisi vardı. Kah kızılla kah siyahla mühürlenmiş, harflerle dolu semanın ve billur şeritli, yuvarlak tepeli dağ üçgenlerinin altından, çayhanenin dilim dilim damına geri götürüyordu sizi.

Kahramanımız parşömeni bırakıp içini çekti. Algıladığı canlılık ve zarafet gözlerini kamaştırmıştı. Ama tasvirin dilsiz buyruğunun vehametine karşı korkuyla heyecan karışımı bir ruh haline kapılmış olduğu da aşikardı. Usta mahsus mu bu resmi seçmişti? Maksadı onun yeteneğini geliştirmek de olabilirdi, tehdit etmek de. Yoksa elini gelişigüzel mi daldırmıştı dolabına? Belki de öğrencisine uzattığı kutuda ne bulunduğu umurunda bile değildi.

Fakat kız hırslıydı, vakit kaybetmedi. Değişik boyutlardaki dört kurşun ağırlığı tozdan arındırıp parşömenin dört köşesine yerleştirerek işe girişti. Sonra raftan çeşitli kağıtlar alıp tasvirinkiyle kıyasladı. Gözleri eser ile bakire eser adayları arasında bilgiç bilgiç mekik dokudu ve hem rengi hem dokusu hem de kütlesi açısından Tang ressamının kullandığına en çok benzeyen kağıdı tespit etti. İlk etapta, cetvel ve gümüş uçla eserin kenar uzunluklarını ölçüp kağıdı ona göre kesmesi, gene cetvel ve gümüş uçla figürlerin büyüklüklerini belirlemesi, çayhanenin ve çitin ve insanların ve ağaçların ve ırmağın ve dağların taklitteki sınırlarını çizmesi gerekiyordu. Bütün gece çalıştı ve hepsini bitirdi bu işlemlerin. Yatağına yattığında huzur doluydu. Masada tutsak tasvirle beraber yayılı duran kağıt, üstü karabiber ekilmiş gibi nokta nokta, griliğinden sıyrılmaya başlamıştı. Şafak söküyordu, birinci günün şafağı.

Güneş defalarca doğup batacak ve kopya adım adım orijinale yaklaşacaktı. Kahramanımız bu zaman zarfında ustasının kapısını çalmamakta kararlıydı. Sorularını eski öğretmenlerine sordu. Tang ressamları kağıdın liflerini gizleyecek kadar yoğun olduğu halde sardunya yapraklarının matlığını yakalayabilen o coşkulu kırmızı boyayı nasıl elde ediyorlardı? Çayhaneyi meydana getiren tahtala-

rın siyahları mı kahverengileri mi önce atılmalıydı? Tachu malakiti hâlâ var mıydı? Ağaçların sarmaşık gibi dalları ince fırçayla mı kalemle mi yapılmalıydı? Neyse ki Tang döneminin sanatı muamma değildi: Mürekkep lekeli işaret parmakları, bazen metin tarıyorlar, bazen düşünceli düşünceli masayı tıkırdatıyorlar, fakat sonunda muhakkak havaya kalkıyorlardı.

Esas bilgi kaynağı, şüphesiz, eserin kendisiydi. Öğrenci, teknik konularda sağa sola akıl danışırken kavradı, modelinin aslında bir veri yumağı olduğunu, çözülüp ona yol gösterdiğini. Acelesi yoktu. Bir çatı kornişini, bir kumaş kıvrımını, bir dalı ya da bir suratı, uzun uzun ölçerek, inceleyerek, karşılaştırarak, yani kılı kırk yararak yeniden üretiyordu. Bütün fırça ve kalem hareketlerini yansıtmalı, her rengi tutturmalı, nehir kıyısında balık avlayan çocuğun gömleğinin kenar hatlarıyla iskelekuşu mavisi kısmının kaynaşmamış olması yahut çayhanenin dam kalaslarından iki tanesini birleştiren çizginin azıcık dışarıya taşmış olması gibi hataları bile taklit etmeliydi. Bu derece titizlik olağanüstü konsantrasyon gerektirdiğinden günde ancak iki saat çalışabiliyordu, yarısı sabah, yarısı öğleden sonra olmak üzere. Kalan zamanda, kitap okuyor, şiir yazmaya uğraşıyor, sevgilisiyle gezip tozuyor, laklak ediyor ve her türlü resim faaliyetinden uzak duruyordu, çünkü Tang manzarası o alanda harcayabileceği enerjinin tamamını tüketiyordu.

İleride, yaşını başını alıp da geçmişi düşündüğünde, yaptığı en zor, en yorucu ve en mükemmel sanat çalışmasının o olduğuna hükmedecekti, ama esefle. Özgür davranamadığı için böyle çile çekiyordu. Aslında orijinalin yaratıcısı da zihnindeki bir görüntüyü taklit etmiş sayılırdı, kendisine ve o çağın diğer ressamlarına ve eski çağların saygın ressamlarına ait eserlerin çeşitli parçalarını gerçek hayat sahneleriyle biraraya getirmişti, fakat ayrıntıları dilediği şekilde tasarlamış olduğuna şüphe yoktu. En sağdaki ağacın gövdesinden, eğilip bükülerek, yirmisekiz değil de yirmiyedi dal çıkamaz mıydı mesela? Merdivende dikilen bayanlardan tekinin elbisesinin yeşili, koşan oğlanlardan tekinin ucu sallanan kemerinin yeşiline kıyasla bir nebze sarıya çalamaz mıydı? Topuzlu adam illa orada mı oturmalıydı? Yerine, bacağını balerin gibi ahenkle havaya kaldırmış bir genç kız yahut bir krizantem konamaz mıydı, kompozisyonu bozmadan? Öğrenci, ressamın sanatını ressamın

kendisinden daha iyi tanıyordu, onun keyfi tercihlerini anatomi masasına yatırmıştı çünkü. Projenin sonuna yaklaştığını hissedip de gururunu gemleyemediği anlarda, kopyanın, tepeden tırnağa amaçla örüldüğü, her ilmeği uzun bir ölçüp biçme sürecinden geçtiği için, orijinalle karşılaştırılamayacak kadar anlamlı olduğu fikrine kapılıyordu. Yani bir sanatçı olarak iradesi tümüyle kendi ateşini söndürmeye yönelmişti: Eseri, başkasının az çok özgürce yaratmış olduğu bir şeye ne derece benziyorsa o derece başarılı addedilecekti.

Nihayet, bir sabah, çalışmasını tamamladı. Birkaç adım geriden masaya baktı. Tasvirine duyduğu hayranlık doruğuna ulaşmıştı, müthiş bir rahatlama ve veda melankolisi eşliğinde. Gözleri iki yüzey arasında gitti geldi, gitti geldi. Çektiği azaba rağmen taklit aslın tıpatıp aynısı olmamıştı. Bir çizgi kısmen inceydi, ya fırçayı iyi seçmemiş ya mürekkebin azaldığını farketmemiş ya da elini kaydırmış olduğundan. Renkli bir bölüm kağıdın liflerinden ötürü değişik duruyordu. Siyaha boyalı ufak bir alan çabuk kuruduğu için parlamıştı.

Makul davranıp farklılıkları önemsiz kabul etti. Eseri dört dörtlük bir taklit olma yolundaydı. Tang resmine yaratıcısı ve sahipleri tarafından konmuş, göğü isim baş harfleri veya daha karmaşık işaretler biçiminde uçurtmalar gibi dolduran mühürleri yaptırabilirdi artık. Hemen bir usta çağırdı. Usta damgaları aynanın karşısında maharetle yontarken, o, asıldaki tonlarda siyah ve kırmızı mürekkep karışımları hazırladı. Ve hedefleri titizlikle ölçerek belirledikten, orijinaldeki tesadüfi mürekkep yoğunluklarını da defalarca deneyerek tutturduktan sonra, mühürleri bastı, tabii özenle.

Bu işlem taklit ile aslı buluşturmuştu, çünkü mekanikti, başka şekilde gerçekleştirilemezdi, dörtköşe yahut yuvarlak kesimli bir taş blok baş parmakla işaret parmağı arasına sıkıştırılıp kağıda yapıştırılıyordu, dolayısıyla şimdiki el ile yüzyıllar önceki el bu aşamada aynı şeyi yaşamışlardı, halbuki Tang ressamının fırçayı ya da kalemi nasıl kavradığı, nasıl hareket ettirdiği bilinmiyordu. Ayrıca hız meselesi vardı. Öğrenci her damga vuruşunda işin yanısıra eylemi de yeniden üretmişti, sinir ve kas titreşimleriyle birlikte. Risklere gelince, isabet kaydedememe (mesafeler yanlış hesaplan-

mış olamazdı gerçi), mürekkep miktarını ayarlayamama (onca denemeye rağmen), sağı solu lekeleme (kaza ihtimalinin iyice azaltılmış olmasına rağmen) gibi vakalar, fırçanın veya kalemin kayması gibi vakalarla kıyaslanmayacak kadar feci sonuçlar verirdi: Mührün kazınması gerekirdi, kağıttaki hasar giderilemezdi vesaire.

Fakat yakınlıktan doğan saadet, kusurlardan doğan ıstırapla gölgelenmişti. Asıldaki baskıların bir kısmı bozuktu: Ortasında iki beyaz işaret bulunan kırmızı dikdörtgenin sol alt köşesine mürekkep değmemişti, o kocaman siyah şiir karesi sağa doğru eğikti. Kahramanımız bu hataları kopyaya yansıtmamayı tercih ederdi: Resmin kendisine ait yanlışlıkların ya da dikkatsizliklerin sanatsal değer taşıyabilecekleri fikrine itirazı yoktu, ama mekanik bir sürecin başarıya ulaşmamasını aklı almıyordu. Yine de, hataları sineye çekerek vurmuştu mühürleri. İtaatkarlığının mükafatını görecekti. Baskı işlemi kazasız belasız sona erince birkaç adım geriden masaya baktı. Gözleri iki yüzey arasında gitti geldi, gitti geldi. Çektiği azaba rağmen taklit aslın tıpatıp aynısı olmamıştı. Bir damga yer yer silikti. Bir damga yer yer koyuydu. Bir damga kağıdın liflerinden ötürü değişik duruyordu. Beyaz kabarcık izleri orada başka burada başka desen yaratmışlardı.

Makul davranıp farklılıkları önemsiz kabul etti. Eseri dört dörtlük bir taklit olma yolundaydı. Artık süslemelere geçebilirdi. Bir tüccardan, Tang ressamının kullandığına çok benzeyen bir parça ipek edindi. Kumaşı toza yatırdıktan sonra, üzerinde, malzeme olarak seçtiği tavuk yağıyla, parşömendeki gibi iki oval leke meydana getirdi, gene özenle. Ve ilk defa o zaman, belki de işi bu raddeye vardırmamalıydım, diye düşündü. Fakat geri adım atmadı. Bir marangoza parşömenin kenarlarındaki abanoz çıtalardan imal ettirdi, tasvirini ipeğe yapıştırıp çıtalara tutturdu ve yüzyıllar önce bir parmağa takılıp hırslı hırslı sallanmış olan kahverengi kurdelenin aynısından dikti iki uca.

Projenin en zor bölümünü en sona bırakmıştı: Yazılar. Kaligrafi hızla ilişkilidir. Tang resminin tepesindeki satır da tez canlı bir yeteneğin göstergesiydi, manzaranın süslü şiirselliğini müjdelerken sanatçının eli çabukluğunu da ortaya koyuyordu. Oradaki çeviklikle rekabete kalkışmak tehlikeli olurdu, harfler becerilemeyeceğinden değil, stilin belirginleşmesi engellenemeyeceğinden. Kalemin

izini sürmek ise günlerce uğraşmak demekti ve o tempoyla o enerjik havayı yakalamak mümkün olmayabilirdi. Öğrenci de ikircikten kurtulamadığı için ertelemişti zaten kaligrafiyi. Sonunda kaplumbağa hızıyla cıvıl cıvıl gözükme çabasında karar kıldı. Ve tam onbeş gün ter döktü. Başlık bittiğinde bitap haldeydi. Tasvirin kendisinde bile bu derece zorlanmamıştı. Birkaç adım geriden masaya baktı. Gözleri iki yüzey arasında gitti geldi, gitti geldi. Çektiği azaba rağmen taklit aslın tıpatıp aynısı olmamıştı. Bir tepe kavisi yamuktu. Bir çizgi kağıdın liflerinden ötürü silik duruyordu. Yatay bir çubuğun mürekkebi kumluydu.

Makul davranıp farklılıkları önemsiz kabul etti. Geriye sadece, bir çay yağmurunun yeniyi eskiye dönüştürmesi, bir elin alt kenarı hafifçe buruşturması ve bir kül esintisinin abartıları düzlemesi kalmıştı. Bu işlemler de tamamlanınca kopya sımsıkı rulo yapıldı, ürkmüş bir tırtıla benzeyinceye kadar o vaziyette tutuldu ve açılıp, orijinalle yan yana, duvara asıldı. İki tasvir arasında fark yoktu artık. Hayır, vardı: Tang resminin çıtalarından birinde bulunan, marangozun da öğrencinin de gözünden kaçmış bir yenik. Sorun kısa sürede halledildi, tabii gene özenle. Ve kahramanımız, önceden algıladığı o ufak tefek uyuşmazlıkları da belleğinin bir köşesine iterek, taklit ile aslın tıpatıp aynı olduklarına hükmetti. Fakat mutluluktan havalara uçmadı. Tuhaf bir hüzün, önseziyi andıran bir sıkıntı bulandırmıştı neşesini. Ustasını çağırmalıydı.

Baş ressam ertesi sabah geldi, tek kelime etmeden evi ve bahçeyi aşıp atelyeye girdi. Tasvirleri uzun uzun inceledi, bir sağdakini, bir soldakini, kah öne ilerleyerek, kah geri çekilerek, gözlerini devire devire. Dakikalar sonra, kapıda oyalanmakta olan öğrencisine çevirdi yüzünü, dudaklarında bir tebessümle.

"Tebrikler! Çalışmanız eşsiz! Hatta, itiraf edeyim, siz yol göstermediğiniz takdirde hangisinin orijinal, hangisinin kopya olduğunu katiyen söyleyemem. Şahsen beni çıraklık yıllarım boyunca uğraştırmış olan bu dillere destan eseri en ince ayrıntısına kadar yeniden üretmişsiniz."

Kız o zaman idrak etti: Hangisi hangisiydi, unutmuştu. Duvara baktı. Kendisininkini sağa asmış olduğunu sanıyordu, ki sola asmış da olabilirdi. Hatırlayamadı. Ama, tereddütünü belli ederse en iyi ihtimalle budala durumuna düşeceğini hesaplayarak, "Soldaki

Tang sanatçısının parşömeni," dedi.

"Tamam o halde. Ben orijinali alıp gideyim. Tekrar kutluyorum sizi."

"Acaba," diye atıldı kız, "modelim bir gün daha kalabilir mi burada? Kafam oranlarla, malzemelerle, tekniklerle meşguldü hep. Onun ruhunu kavrayamadım."

"Haklısınız," dedi usta, gözünü resimlerden ayırmadan. "Büyük eserlerin, tanımlara sığmayan, sizinki gibi kusursuz taklitlerin dahi yansıtamadıkları bir haleleri vardır." Gülümseyerek kapıya yürüdü.

Vedalaşma faslı biter bitmez öğrenci atelyeye döndü ve tasvirlerde önceden tespit etmiş olduğu uyuşmazlıkları aradı telaşla: O boyalı alanın dokusunu, şu damganın mürekkebini, bu harfin tepe kavisini. Hepsini buldu bulmasına, ama belleğini ne kadar zorlarsa zorlasın, özellikleri yaratıcılarla eşleştiremedi. Tam resimlerden birinde kendi fırçasından çıkma olduğuna inandığı bir çizgiye rastlayıp ferahlamışken, aynı yerde Tang sanatçısına ait olduğundan kuşku duymadığı bir detay görüyor ve umutsuzluğa kapılıyordu. Böyle böyle, çaresizlikten ağlayacak hale geldi. Bilmeden ustasına kopyayı teslim ederse, çok önemli bir eser diye, o eserin asırlar sonra üretilmiş bir taklidi saklanmış olacaktı, orijinal sıradan bir ressamın göz nuru olarak sıradan bir atelyede sararırken. Tasvirlerden tekini imha mı etmeliydi? O zaman da Tang sanatının nadide bir örneği yüzde elli ihtimalle yitirilmiş olacaktı. Belki de dürüst davranmalıydı, fakat hayır, ne kendisinin aptal zannedilmesini istiyordu, ne de ustasının zor durumda kalmasını: Adam halelerden dem vururken aradaki farkın bariz olduğunu ima etmişti, meseleyi öğrendiği takdirde ya iddiasını geri alacak ya da bir hüküm verecekti, tesadüfi bir hüküm olacaktı bu tabii, aylardır o resimle uğraşan kişi bile ayrım yapamadığına göre. Kahramanımız tekrar duvara baktı. Parşömenlerden birinin, yaşadığı tarihi ve barındırdığı asaleti, diğerinin, uğruna çekilen zahmeti dile getirmesini bekliyordu. Ama çıt yoktu. En iyisi yatıp uyumaktı. Ertesi sabah yazı tura attı. Para avcuna inerken güneşin altın ışığını yansıttı kesik kesik.

Çin mutfağının Shang imparatorluğundan beri değişmemiş olması beni zerre kadar ilgilendirmiyordu. Günümü Cenova Caddesindeki Chagan-nur'da noktaladığım olurdu, ama orası başkaydı, cesur menüsüyle insanı Himalayaların kuzey eteklerine götürüyordu, L'Estragon Bleu mesela Milton Keynes'teki "Fransız" lokantalarından ne derece uzaksa o derece uzaktı standart chop suey mekanlarından. Ve mucizeler tekrarlanmazdı.

Bu nedenle hevessiz gittim **Polo Po Lo**'ya. İçeri girince de, doğrusu, iştahım kabarmadı. Gri ve gök mavisi baklavalarla kaplı bir kutudaydım. Yanlışlıkla bir kırtasiyeciye mi dalmıştım? Muzak bildiğimiz muzaktı: Gregoryen iniltiler ve damlayan su sesi. Dayanamayacaktım. Güvenilir kaynakların övgülerini çoktan unutmuştum.

Sabretmek lazımmış meğer. Eğlencenin o noktasına kadar, müşterilere masa gösteren kişinin Hong Konglu değil Milanolu olduğu ve iki elle ancak zaptedilen, fil hortumu uzunluğundaki ince gri kartonda enteresan bir Canton-İtalya harmanının yer aldığı dikkatimi çekmişti. Ben şahsen, menüden fırlayıp kaburgalarımı dürtükleyen Ta Liu Tei Li gibi kırçıllı karışımlar olmadan da sürdürebilirdim hayatımı. Fakat Çinlilerin otoburluğunu İtalyanların özgün tarzıyla yoğurma çabası hakikaten etkileyiciydi. Oxfam Bauhaus ürünü konstrüktivist bambu sandalyeler de, üstlerine oturduktan sonra mütecaviz gelmiyorlardı insana.

Risotto olarak zencefilli füme ördek söyledim. Şık bir radicchio jüponunun altına gizlenmiş, dolgun ama tıkız bir et getirdiler. Foo Yung Parmigiano – yok denecek kadar az peynirle tavada kızartılmış yumurta – veya pirinç şarabında bekletilmiş sebze ısmarlamadığıma pişman oldum. Yıldız şeklinde havuç parçalarıyla kişnişli suda pişirilen şehriyeli tavuk Brodo Maffeo'nun da methini duymuştum halbuki. İçinde eğri büğrü sarı ve kırmızı biberler yüzen gri balık çorbasını ise, herhalde sadece, bir Miro mideye indirmek gibi tuhaf fantazileri olanlar tadıyordu.

Ana yemekler genelde tavuk ya da dana etliydi. Çok bozuldum

buna. Fakat mürekkepbalığı, mantar, ketçap ve acı çikolata vaat eden Calamari Foochow'un kollarına atılmadım. Güven telakki eden Pollo Kubilay Han'a sığındım. Safranlı şehriyelerden, muhteşem bir divan kondu önüme. Dumanı tütüyordu. Ortasında anason kokulu göğüs eti dilimleri, kenarlarında minik soğanlar ve koyu kıvamlı ıspanak püresi topları vardı. Eskaloplu seçeneklerin en mütevazisinde, teçhizat olarak, ahududular, kara benekli uzun dulavratotu kökleri, cızırdayan dehşetengiz bir şey ve onunla didişen pembe mermersi fasulyeler, özenle kıyılmış pırasalar gördüm. Ağızda oduna dönüşen son iki sebzeyi saymazsak, bütün malzemeler tazeydi ve belli ki mutfaktaki kişi işgüzarlık edip baharatları toptan almıyordu. Bir tek, şekerli mayhoş sos, bazı karideslerin talihini makus kılmıştı.

Çin lokantalarında tatlılara ilişmemek gerekir aslında. Ama burası İtalyan damağının etkisiyle zarafete ulaşabilmişti. Ballı bezelyelerle süslü pirinç keki lezzetliydi, dondurma da öyle, hele sandal ağacı kokan kavunluya bayıldım. Çin brandysiyle hazırlanmış özel zabaglione ise, maalesef, masada beklemeye mahkumdu.

Sunulan İtalyan şaraplarını kalitesiz ve pahalı bulduğumdan, o açık renkli, rayihalı çaydan yudumladım yemek boyunca. Çin birası da vardı.

Toplam 40 sterlin ödedim. Şarap içseydim 50 sterlin ödeyecektim.

Polo Po Lo, Kerman Meydanı, WC2 (01 271 1292). Pazartesi-cuma 12:00-14:00, 19:00-23:30, cumartesi 19:00-23:30 hizmetinizde.

XXVIII. Seyyahın Pekin'de beş ilginç mekana yapmış olduğu beş ziyaretin üçüncüsünü anlattığı bölüm

O ilkbahar bir kere daha aştık ormanı. Geçmiş güzün kuru mirası ak pantuflalarımızı karartmadı: Attığımız her adımda yumuşak bir

toz ve tanecik dalgası halinde havalanıyor, sonra gene sakin sakin toprağa iniyordu. Nereye gittiğimizi öğrenmeye çalışmayacak kadar tecrübeliydim artık. Bu tip sorular, şeytani bir çarpıtma, felsefe veya zıtlıkla geri püskürtülmezlerse, cevapsız bırakılıyorlardı. O bereketli suskunluğumuzla yürüdük, yürüdük ve hedefimize vardık, daha doğrusu ben öyle tahmin ettim, zira patika bir kavis çizmiş ve karşımızda, bembeyaz, heybetli bir bina belirmişti, bombeli pürüzsüz duvarları ve gelişigüzel aralıklı küçük kare pencereleriyle arı kovanını andıran. Kapıyı iyice yaklaşınca ayırdettim: Ortada ve yüksekteydi, önüne çubuklu bir ip merdiven uzatılmıştı. Tam kendimi tutamayıp durumun abesliğine dair bir ton laf sıralayacaktım ki, Başarısız Bilge halatları kavrayarak konuştu.

"Buraya merdiven konmasaydı giriş-çıkış mümkün olmazdı."

"O zaman bina da bir işe yaramazdı ama."

"Yarayabilirdi, içeridekiler dışarıda, dışarıdakiler de içeride dolaşmak istemeselerdi." Bu mevzuyu daha önce kimseyle tartışmamış ya da aniden garipsemiş gibiydi. "Merdiven akışı vurguluyor. Yani mesele zorluk değil, zorluğun işaret ettiği şey."

Sahanlığa ulaşmıştı. Bir eli sağdaki tırabzanda, dikiliyordu. Benim yalpalamalarım da sona erince kapıyı açtı.

Zemini beyaz hasır döşeli bir holdeydik. İki tarafta iki loş geçit, karşıda binanın merkezine giden bir koridor, merkezde de konik çatının oyuğundan sızan ışıkla aydınlanmış helezoni bir merdiven bulunuyordu. Sola sapıp ilerledik ve rastladığımız ilk odaya daldık. İçeride yaşlı bir adam vardı: Beyaz hasıra oturmuş, okuyor ve tefekkür ediyordu, elindeki parşömeni hışırtıyla havaya kaldırıp hışırtıyla kucağına indirerek. Gözleri bir kağıtta geziniyor, bir boşlukta sabitleniyordu, ziyaretçilere takılmaksızın. Hareketleri dev sarkaçlı bir makineye bağlıymışçasına muntazamdı. Altı-yedi salınım izledik böyle peş peşe. Ve öbür odalara geçtik. Manzara hepsinde aynıydı: İhtiyar bir adam, kendi zihinsel süratiyle kendi döngüsünü yaratarak, metin tarıyor ve durup düşünüyordu. Muazzam bir saatin içini keşfettiğimiz, değişik hızlarda ama ortak bir ruhla işleyen çarklar gördüğümüz hissine kapılmıştım. Muhtelif odalarda muhtelif sürelerle dikilip alimleri (başka nasıl tanımlanabilirlerdi?) seyrettikten sonra koridorda yürürken merakımı susturamadığım bir an geldi ve "Burası da kütüphane mi?" diye sordum

rehberime.

"Bir bakıma. Kütüphanelerimizin en soyutu, çünkü bilgiyle değil bilginin bilgisiyle ilgili. Ve en faydalısı, çünkü bilgiyi hayatla kaynaştırıyor. Odalardakiler bilgi gardiyanlarıydı. Bizde bir keşfin veya icadın meşru olarak topluma sunulabilmesi için onlar tarafından onaylanması gerekir. Bir ulak her sabah binayı dolaşıp, muayene edilecek malzemeleri bırakır, işi bitmiş malzemeleri teslim alır."

"Gardiyanlar geçerlilik kararını nasıl verirler? Belli belgelere başvurarak veya deney yaparak mı?"

"Tecrübelerini kullanarak. Hepsi yaşlıydı, farkettiyseniz." Hatta bazılarının beyaz saçları uzun bukleler halinde kırmızı cüppelerinin omuzlarına dökülüyordu. "Ancak başka yerde uzun süre çalışıp kapasitelerini kanıtlamış kişiler bu göreve atanabilirler."

"Yani, sadece olgunluklarına dayanarak, tefekkür yoluyla, bir şeyin doğruluğunu sorguluyorlar, öyle mi?" Sonradan düşündüm, bu cümleyi kuşku ve alayla söylemiştim galiba.

"Yanlış anladınız. Buraya getirilen şeyin doğruluğu önceden uzmanlarca teyit edilmiştir. Mesele onun yararlanılabilir olup olmadığıdır. Muhafızlar şu üç hükümden birine varırlar: Mevcut keşif yahut icat bilinmeye uygundur, bilinmeye uygun değildir, bilinmeye uygun hale gelebilir. Son kategoriye sokulanlar ileride tekrar değerlendirilirler. Bilinmeye uygun diye nitelendirilenler ise halk kütüphanelerine gönderilirler, okulların müfredat programlarına konurlar vesaire."

"Uygunsuz olanlar?"

"Uygunsuz olanlar değil, uygun olmayanlar. Arada fark var. Bu sınıf, tahmin edebileceğiniz gibi, içlerinde en genişidir, çünkü bilgi dünyasının sınırındaki geçici muallak konum bile zor kazanılır, topluma malolmak ise tam bir ayrıcalıktır. Kısacası, çoğunluğu, yararlanılmaya uygun bulunmayıp kütüphanelerden uzak tutulan keşif ve icatlar oluşturur."

"O kategoridekiler tekrar sunulmaz mı gardiyanlara?"

"Sunulmaz. Lanetlenmişlik ebedidir."

"Doğru bir şeyin öğrenilmeye uygun olmaması acayip."

"Neden varsayımlar büyüyerek ya da değişerek kafa karıştırsın-

lar ki, bu büyüme ya da değişme kendisinden sonraki yönünde basit bir adımken?"

"Hakikate yaklaştıkları için."

"Hakikate yaklaştıkları için mi, hakikatten uzaklaştıkları için mi? Bence olduğumuz yerde kalmalıyız."

"Ama hakikat oynaktır. Sürekli peşinden koşulmak ister. Ulaşılacak bir nokta değildir, yolculuktur."

"Bu da fazlasıyla kararsız bir durum yaratır." Helezoni merdiveni tırmanıyorduk. "Ya arayışınız, güveninizi sarsan, katlanılmaz, dizginlenmez hakikatlere götürürse sizi? Ciddi tedbir gerektiren meselelerdir bunlar. Yoksa bilgi gardiyanlarına ihtiyaç duyulmazdı."

Bir süre susup devam etti: "Fakat onlar da kendi adlarına konuşmalıdırlar. Her biri ayrı bir dalda uzmandır. Dinleyin."

Şiir muhafızı söz aldı: "Benim görevim muhakkak ki en zoru, çünkü, malum, insanlar durmadan şiir yazıyorlar ve bunların pek azı bilinmeye uygun oluyor. İfrata kaçmamak lazım tabii. Temasını antolojilerimizdeki ustalardan daha başarılı işleyebilen şair kırk yılda bir çıkıyor, çıkınca klasik eserin yerine koyuyorum onunkini. Ama, dediğim gibi, bu çok ender yaptığım bir şey. Hafızam beni yanıltmıyorsa şimdiye kadar sadece iki şiir onayladım. Peki kaç tane okudum? Yirmi sene boyunca her gün ikiyüz. Hesap edin artık. Sizi meslektaşımla tanıştırayım."

Matematik muhafızı söz aldı: "Benim görevim muhakkak ki en zoru, çünkü, malum, matematikte yeni bilgi gelince eskisi silinmez, bütün unsurlar birbiriyle bağlantılıdır, ağdaki ipler misali. Dolayısıyla bir buluşa tamam dendiği an hacim büyüyecektir, ki bizim amacımız da bunu engellemek. Özetle, benim öbür arkadaşlardan daha seçici davranmam icap ediyor. Nitekim şimdiye kadar matematiğin milim genişlemesine izin vermedim. Ama kayda değer teorilere de rastlamadım değil: Negatif sayılar, diferansiyel denklemler, kümeler... Hepsi bir kenara atıldı maalesef. Kaç yıldır buradayım? Belleğim iyice zayıfladı, bağışlayın, tahmin yürütemeyeceğim. Sizi meslektaşımla tanıştırayım."

Tarih muhafızı söz aldı: "Benim görevim muhakkak ki en zoru, çünkü, malum, dünya dönüyor ve tarih patlama tehlikesi altında: Gün geçmiyor ki arkeologlar ve arşivciler kapıya sürüyle yeni mal-

zeme yığmasınlar, biz onların zaptedilmez disiplinlerini zaptetmeye çabalarken. Esasında tarih bütün bilgilerin anasıdır, zira ancak yaşanmış olan öğrenilebilir, yaşanmakta olan değil. Ama ben alanımı sınırladım: Yalnız imparatorlara, savaşlara, şehirlere bakıyorum. Ve kazara bir vakayı kullanılmaya uygun bulursam ya ona denk eski bir kaydı yokediyorum ya da ikisini harmanlıyorum. Beyne fazla yüklenmemek lazım. Başka toplumların tarihleri mi? Bu soru bana sorulmamalı. Sizi meslektaşımla tanıştırayım."

Coğrafya muhafızı söz aldı: "Benim görevim muhakkak ki en zoru, çünkü, malum, elime ulaşan malzeme gayet kısıtlı ve boş oturmamam gerekiyor. Büyük doğu okyanusunda belirmiş küçük bir adaya, fildişi veya altın veya tuzlu balık temin edilebilecek bir liman şehrine, uzakbatıda ortaya çıkmış bir kabilenin sarı saçlı insanlarına, günlerce, haftalarca, aylarca kafa yormak demek bu. Başka yöreler hakkında malumat topladığımız takdirde coğrafyanın beyhude yere karman çorman olacağı, gün gibi aşikar bizim için. Bu yüzden memleketimizde, keşif seferleri de, yabancıların hikayeleri de pek rağbet görmez, dikkatinizi çekmiştir."

Öteki gardiyanları dinlemedik. Tekrar konuşmaya başladığımızda ip merdiveni geride bırakmıştık. Önümüzde bir adam koşuyordu, iki demet parşömenle.

"Ulak emanetleri akıbetlerine taşıyor, ya ilelebet kalacakları depoya ya da şartlı olarak okunacakları kütüphaneye," dedim.

"Kim bilir, belki de muhafızların inancı bu. Bir avuç seçkin şahsiyet işte. Kısmen tecrübeli olmaktan kısmen de takdir işini yüceltmekten doğan bir üstünlük duygusu içindeler. Merak ediyorsanız söyleyeyim: Parşömenler başka bir kuruma gidiyor şimdi. Orada da incelenecekler. Ardından kararlar kıyaslanacak. Anlayacağınız, bizde bir dolu akademi ve tabur tabur gardiyan var böyle. Son hükmü gardiyanların gardiyanları veriyor, o son hükümse tabii."

Ulak gözden kaybolmuştu.

"Fakat" (kaleme sarıldığım zaman Sinyor Polo'nun itirazları yankılanıyor beynimde, ses kendisine yetişmemi beklerken cümlem fırıl fırıl dönüyor ya da bölük pörçük oluyor) "çöller önemliydi." (Gene hücredeyiz. Haftalar önce tıkıldığımız yerde. Dünya battı mı yoksa, diye düşünüyorum bazen. Daha doğrusu, düşünüyordum. Şimdiki koşullarım farklı.)

"Bakın" (bu kelimeyi çok iyi hatırlıyorum, boğazıma takılmıştı), "şu ana kadar bir çöl geçtik zaten. Onda da fazla" (uygun bir sıfat arıyordum, herhalde azıcık duraksamışımdır) "başarılı değildik ya, neyse." (Aslında o bölümü fena bulmuyorum. Beğeniler değişiyor. Belki de amacım etkili konuşmaktı.) "Sorun" (parmağımı masaya vuruşum gözlerimin önünde), "çöllerin kısırlığı. Sizi suçlamıyorum" (sahiden de suçlamıyordum, ona böyle bir sorumluluk yüklemem komik olurdu). "Ne var ki kum yığınları benliğinizi bizden" (işin içine sizi de katmıştım) "gizliyor. Kaçamıyoruz bundan" (ellerimi kucağıma çekmiştim ki ifade güçlensin).

"*Siz*" (büyük ihtimal sizi kastetmiyordu) "beni göremiyor olabilirsiniz" (bakışları adeta tıslıyordu). "Esasen sorun bu" (lafımı bana geri fırlatıvermişti). "Orada" (arkasına yaslanmıştı galiba) "insanı yalnız kendisi algılar. Dünya yüzünde benliğimizle baş başa kalmamızı mümkün kılan yegane yer çöldür hatta" (vay be!).

(Müthiş bir cesaret yahut sinirle şöyle haykırmıştım:) "Saçmalamayın!" (İnanılır şey değil. Üstelik bunu söylerken gözlerimi karşımda dürüstlükle parlayan gözlere dikmiş bile olabilirim.) "Kişisel varlığımızı" (haliyle etkileniyordum durumumuzun ironikliğinden) "başkalarıyla ilişkilerimiz belirler. Ben" (testiyi ağzıma götürüp dudaklarımı ıslatmıştım, bardağımız yoktu ve artık birbirimizin tükürüğünden iğrenmiyorduk, o küflü yeşil sıvıyı içmeye de alışmıştık, bazen temiz suyun tadını hatırlamaya çalışıyordum, bizimkini art arda yudumlayarak) "ne derece" (o günlerde tasavvur ettiğim tadı çıkaramıyorum şimdi) "siz değilsem" (eh, aradan çok zaman geçti) "o derece kendim sayılırım. İnsanı tanımlayan" (bu cevheri daha sonra başka biriyle konuşurken mi yumurtlamıştım yoksa?) "toplumdur. Hatta" (yanımdaki yumurtlamış da olabilir)

"biz de benliğimizi" (tamam, iki şıktan biri) "topluma göre" (eminim) "ölçüp biçeriz" (ama silmeyeceğim). "Çölde tek başınıza..."

"Çölde hiç tek başıma bulunmadım!" (Hiddetle öne atılıp dirseğini masaya çarpınca taşların üzerinde takırdamıştık hep birlikte.) "Babamla amcamı gene unuttunuz" (unutmuştum, hâlâ da unutuyorum, onları kitaba sokamam artık zaten). "Rehber-tercümanı ve" (tekrar arkasına yaslanmıştı) "uşakları da. Çöl yolculuklarında kafile olarak kervana katılıyorduk ayrıca."

"Aslında" (iddiaların başına ve sonuna iyi giden, kullanışlı bir kelime) "kendi arzumuzla yalnız kalmıştık, rüzgara cinlerin karıştığı hissine kapılıp gruptan kopan seyyahlar gibi" (çöllerde bu tip olaylarla karşılaşıldığından bahsetmiş miydi, emin değildim, fakat faydalı bir kurguydu aklıma gelen).

"Kimseden" (lafa kibirli sesiyle girmişti, daha ilk hecede anlamıştım aşağılanacağımı) "duymadım" (hesaplı bir duraksama) "böyle safsatalar, ne İran ne de Çin çöllerinde" (demek ondan dinlememiştim bu hikayeyi, eh, peri masallarına herkes meraklıdır). "Sanırım" (gene bir tereddüt) "bazıları zihin boşluklarını onlarla dolduruyor."

"Benim vurguladığım şey" (makul konuşma zamanıydı, dostumun istemeden takındığı ukala tavırları kızıştırırsam iş çığrından çıkıyordu, sesinin hırslı yükselişlerini umursamamam gerektiğini süreç içinde öğrenmiştim), "çölün sizin de kabul ettiğiniz durağanlığı. Kum, berrak gökyüzü, şafak vakti çalınan boru, bekleyen hayvanlar, rüzgar, manzara, kervansaray, renkli han sahipleri: Hepsini bir kere yazdık." (Siz şimdi orayı bulun.) "Tekrar mı yazalım? Üstelik Lop çölünün gülünç bir yanı var, ki bu da" (azıcık biçim kaygısının zararı dokunmazdı) "okuyucuyu kitaptan uzaklaştırarak edebiliğe gölge düşürür."

"Artık amacımız başarı öyleyse." (Testiyi önüne çekip su içmişti.) "Hakikati bir kenara bıraktık." (Masadan kalkmış ve raftaki mumu incelemeye koyulmuştu. Sırtını görüyordum sadece.) "Art arda uçurumlar" (nefesi alevi, alev cümlesini titretirken, aniden dönmüştü, bir şey hatırlamış gibi). "Size bir hikaye anlatacağım." (Kalemi kavramıştım heyecanla. Serap mıydı bu yoksa?)

"Çölde ilerlerken kurumuş bir nehir yatağına rastladık. Gürül gürül akan bir ırmak tasavvur ettim: Yazın, içinde su yılanlarının

ve mayıssineği larvalarının cirit attığı bir çamur deryası haline geldikten sonra, tamamen buharlaşmıştı. Dar bir yarık, bu izi yahut gölgeyi ortadan ikiye bölüyordu, millerce uzunlukta olmalıydı, zira ne başladığı yer belliydi, ne bittiği yer. Yaşlı bir Uygur vaktiyle oradan güçlü bir iblisin geçmiş olduğunu söyledi. Etraf yeşil, toprak verimliymiş o zamanlar. Yörenin şamanını arzulayan iblis bir tılsıma yenik düşüp de şehvetini nehirde yatıştırınca, sular kabarmış ve yatakta açılan yarığa dolmuş. Irmak o gün bugündür derinlerde gizliymiş. Uygur'un dediğini yaptım, kulağımı çatlağa dayadım. Bir ses duyuluyordu gerçekten de. Fakat aralığa sıkışan rüzgar da böyle bir gürültü meydana getirebilirdi. İhtiyar fikrimi öğrenince omuz silkti ve sabah güneşine doğru yürüdü gitti. Yarığın yanında kalakalmıştım. Adam tepkimi önemsemediğine göre hikaye uydurma olmayabilir diye düşündüm. Ama vahşi rahiplerin kavruk kalçalarının peşinde koşan, reddedilince de nehirleri cezalandıran iblislerin varlığına inanmam zordu. Cebimde taşıdığım uzun sicimi, ucuna küçük bir taş bağlayarak çatlaktan aşağıya sarkıttım. Yumak çözüldü, çözüldü (cinlerin anatomisini hayalimde canlandıramıyordum artık, tılsımın bir hayat kurtarmış olduğu kesindi). Sonunda düzeneğin ağırlaştığını hissettim ve ipi hızla yukarıya çektim. Taş ıslaktı. Yoksa kuru muydu? Yoksa bu deneye hiç girişmemiş miydim? Doğayı bir imparator da altüst etmiş olabilirdi uçkurunun gücüyle. Cazip mahluk, erkeklerle oynaşıp kaçan şu genç bakirelerden de olabilirdi. Hayalarının teki büyük teki küçük, güzeller güzeli bir oğlan da olabilirdi. Belki de Uygur hikaye falan anlatmamıştı, hepsi benim zihnimin ürünüydü." (Neden benim zihnimin ürünü olmasın?)

XXX. Mevcut metinde bulunmayan bir kısım hakkında tartışmaya kulak misafiri olduğumuz bölüm

— Şu semender meselesini ele alalım. Yazara göre, hiçbir canlı ateşte yaşayamaz, dolayısıyla semender hayvan değil, taş, yani asbest. Akıl gösterişli bir şekilde hayalden ayrılıyor. Alevlerin ara-

sında bembeyaz parlayan asbestli kumaş, bu kopuşun, bu zaferin simgesi. Kanıt da fazlasıyla tatminkar: Yazar, Ghinghintalas'ta üç sene madencilik yapmış olan Zürfikar adlı Türk tercümandan gerekli bütün bilgiyi edinmiş ve hakikati gözleriyle görmüş. Bize somut bir örnek sunuyor hatta: Kubilay Han'ın papaya hediyesi olarak Roma'ya götürdükleri asbestli kumaş.

— Ama ifadesindeki ısrar kuşku uyandırıyor. "Gerçek bu, inanın bana, gerisi yalan," cümlesi üç kere tekrarlanmış, reklam gibi. Neden onun sözüne güvenelim?

— Bizimle konuşmuyor ki! Hedefi, ateş sürüngenlerinin varlığını kabullenmiş insanlar, besbelli.

— Ya kendisinin de onayladığı saçmalıklar? Önde ve arkada yazılı şeylere bir bakın. Sayfalar süren Prester John hikayesini nasıl unutursunuz? Moğolların bu rahip-imparatora verdikleri hazineye dair lüzumsuz teferruatı, Cengiz Han'ın genç prensesi tavlamaya çalışmasını ve John'u yenilgiye uğratmasını? Nutuk bile çekiyor hortlak!

— Hayalet-yazarımızın kurgusu. Prester John malzemesi klasik bir destan örneği olarak sokulmuş araya. Aslında formül aynı formül.

— Aktarma eylemi ile uydurma eylemini sizin kadar kolay ayırdedebilsem keşke. Peki, Çinli arkeologlar Prester John'un mezarını bulsalar, mezarın üzerinde Hıristiyan kitabelerinin yanısıra kralın 1200'de Cengiz Han'la savaşırken öldüğünü belirten bir de açıklama olsa, okuduklarınızı başka türlü değerlendirir misiniz?

— Elbette. Yazarın sonradan haklı çıktığını düşünürüm.

— Tam tahmin ettiğim gibi: Hikayeleri kendi ölçütlerinizle sınıyorsunuz. Asbeste evet, sizin gerçeklik tanımınıza uyuyor; Prester John'a hayır, sizin gerçeklik tanımınıza uymuyor. Yazarı kendinize ait diyarlarda dolaştırıyorsunuz.

— Hayır, çünkü hepimiz aynı dünyanın insanıyız. Eğer Prester John tarihi bir şahsiyetse, yazarın gözünde de öyleydi.

— Ama sadece efsane.

— Yazar için tarihi bir şahsiyet olmadığı ne malum? Adamın bir bildiği vardı belki.

— Vardıysa da kanıtlamamış.

— En azından bir kanıtlama anlayışına, deneye dayalı bir gerçeklik kavramına sahipmiş. Asbest bölümü bunu gösteriyor. Kitap çok

eski yıllarda kaleme alınmış zaten. Kendi çağının hakikatlerine bile vakıf olamayan bir yazar söz konusu. İkisini Cenova'daki o hapishane hücresinde çalışırken hayalimde canlandırıyorum da... Bir gece vakti... Aynı saatlerde, bir yerli kargısını dizleri bükülü bir kanguruya doğru fırlatıyor, kargı havada ışıldıyor, bir Aztek rahibi yaklaşan güneş tutulmasının hesaplarını gözden geçiriyor, Zimbabwe'de bir aile derin uykuda, haftalardır ilk defa karınları doymuş, Orinoko kıyısında bir bebek doğuyor, bir Eskimo kadını ölüm döşeğinde, daha kaç kuşağın isimlendiremeyeceği şeylerle kaplı ciğerleri yüzünden. Yazarlarımızın cehaleti ne kadar dokunaklı aslında!

— Onların olmayan bir dünya tasavvur ediyorsunuz. Zihninizi onların zamanına sokuyorsunuz, orada yeri yokken. Tarih değişik bir ülkenin gerçekliğini taşıyor sanki: Gidip inceleyebileceğiniz 1298 adında uzak bir memleket mevcutmuş gibi mesela. Halbuki her çağ kendi kayıtlarında gizli. Yazarlara bizim kurgularımızdan bihaber yaşamış oldukları için acıyamayız. Esas onların hakikatlerinden bihaber yaşadığımız için kendimize acımalıyız. Ben şöyle bir dünya getiriyorum gözümün önüne: Gökte kargalar değil kanatlı ejderhalar ve anka kuşları uçuyor, gezegen yörüngelerinde melekler oturuyor, cennetle cehennem haritalara çiziliyor. Bizim cehaletimiz ne kadar dokunaklı aslında!

XXXI. Mekan köşesini okuduğum bölüm

Prenses Maria Barbara degli Poli'nin ("bana Bobbie deyin") dairesi üçüncü katta: "Kendimi kanala ait hissedebiliyorum bu yükseklikte, üstelik kokuyu duymadan." Vaktinin çoğu çalışma odasında geçiyor. Kocası, kayınbiraderi ve oğlu sık sık iş seyahatine çıkıyorlar. O, ticari aile imparatorluğunun dingil çivisi. "Biri tekerleğin merkezinde durmalı." Odada dolaşıyorum. Onyedinci yüzyıl İspanyol yapımı ceviz masanın sol tarafına konmuş olan Olivetti

bilgisayar aldatıcı bir inceliğe sahip: Dünyanın dört bir yanıyla anında iletişim kurulmasını sağlıyor. Acentalar, bütün gün, prensesin parmaklarının buyruğuyla o zorba yeşilin ortasında belirecek soruları bekliyorlar gerilim içinde. Soylu dostumuz karargahta tek başına bırakılmaktan memnun mu peki?

"Çocukluğumda hep yalnızdım. Babam diplomattı ve annemden ayrı kalamıyordu. Ortayaşlı Fransız hanımlar büyüttü beni. Biri gider öbürü gelirdi, iklimimizin yıpratıcı etkisi nedeniyle. Sonuç olarak, hem ihmal edildim, hem şımartıldım. Ve yanımda başkası olmadan eğlenmeyi öğrendim, yani kendi kaynaklarımı kullanmayı. Dolayısıyla şu duruma alışkınım. Tatil kavramım yok, kışları arada bir dağda kayıyorum, o kadar. Demin de söyledim ya, birinin işlere bakması lazım. Yakındığımı sanmayın sakın. Bilakis, eşimin, oğlumun ve tabii kayınbiraderimin de, Çin'de ve ortadoğuda nelere katlandıklarını düşününce derin bir oh çekiyorum. Burada hayat var: Maden suyu, La Fenice, doğru düzgün tesisat vesaire."

"Ailenizi özlüyorsunuzdur ama," diyorum. "Vallahi, bence çiftler yılda en fazla altı hafta beraber olmalılar. Gençken on hafta da dayanılabilir şüphesiz. Şaka bir yana, kocam aslında hep benimle. Şu güzel nesnelerden tekine dokununca ona dokunmuş gibi oluyorum." Bileziklerden ağırlaşmış koluyla havada bir daire çiziyor. Sol duvarda bulunan heybetli abanoz şöminenin rafına ufak yadigarlar dizilmiş: Çikolata rengi sırlı, küçük bir Nişapur tabağı; yaldızlanmış, kıvırcık saçlı bir Nepal Buda'sı; Çinli bir saray memurunun fildişi asası; lapis lazuli ve sedefle süslü, gül ağacından bir kutu; içi doldurulmuş bir semender.

Pencerenin sağında, ipek üzerine bambuyla yapılmış bir resim asılı. Canton'dan, "gülünç bir meblağa" edinmişler onu. Karşı duvarda bir pano – onsekizinci yüzyıl Japonya'sından bir av manzarası – var. Odanın ortasında da, pirinçten, ipek elbiseli bir Bali kuklası boy gösteriyor, bir Mies van der Rohe sofrasında aksini seyrederek.

Prenses ona gözü gibi bakıyor. "Minik Şiva'mın öyle süklüm püklüm durmasını istemedim. Alexander Calder da şu tel sehpayı üretti. Ne dahiyane tasarım, değil mi? Kesinlikle algılanmıyor. Adam müthiş yetenekli."

Prenses çağdaş sanata yönelik bu aydınca hamiliğiyle başkalarını da ihya etmiş. "Güzellikleri seven biriyseniz arkanızda güzellikler bırakmalısınız, geminin denizde bıraktığı iz misali. Ve eğer kendiniz bir şey yaratamıyorsanız yaratabilenlere destek olmalısınız. Ben harikulade insanlarla tanıştım bu sayede. Çok şanslıyım."

Fakat odada hiç modern sanat örneği yok. "Sebep basit: Bir Jackson Pollock'un, bir Arshile Gorky'nin karşısında çalışamazdım. Onlar yaşayan, nefes alan nesneler. Dekor yerine konamazlar." Son cümleyi ukalaca söylüyor. "Burada benim için hatırası olan hoş ama ölü eşyalar bulundurmayı tercih ediyorum."

Derken güvercin grisi telefonlardan biri çalıyor, Olivetti'nin ekranında bir mesaj beliriyor, bir asistan imzalanacak bir mektup getiriyor ve prenses yönetici kimliğine dönüyor.

XXXII. Kalın ve yüksek bir duvara çarptığım bölüm

Yolu yarılayınca ferahladım. Bundan sonrası daha kolay bir bakıma. Sinyor Polo tartışmaktan vazgeçti. Belki yakında okumaktan da vazgeçer. Şu anda, sol elinin işaret parmağı dudaklarında, sağ elindeki üç-dört sayfanın içine düşecek gibi oturuyor karşımda. Aslında ben de uysallaştım. Her şeye kafa sallıyorum.

Fakat takıldığım noktalar yok değil. Mesela, şimdiye kadar Çin Seddini aşmış, en azından görmüş olmalıydı. (Güzergahı takip etmek zor. İpin ucunu kaçırdıysam bağışlayın.) Yığınla şehir ismi verdi: Tangut, Tenduc, Sin-chau, Kan-chau. Ama bunların kimi kuzeyde kimi güneyde. Ve ben doğuya doğru makul bir hat çizmeye uğraşıyorum, onun peşinden, sinsi sinsi, tepeleri tırmana tırmana.

Çin Seddi hâlâ bir muamma (Cengiz Han Altın Ordu'yu rüşvetle içeriye sokabildiğine göre sur herhalde kuzey rüzgarının hızını kesmek amacıyla inşa edilmişti, ki günümüzde de temel işlevi bu, tabii tarıma ve refaha katkıları da unutulmamalı). O dev duvar

ıskalanır mı? Ülkeye başka yoldan ulaşsak bile, sonradan, bölgesel gezilerde onunla karşılaşmaz mıyız? Hikayesini duymaz mıyız? Neden bir şey anlatmıyor?

İhtimal, Çin Seddini olduğu gibi kabullenmiş, yüceltmemiş. İnsan yirmi yıl gölgesinde yaşadığı bir taş yığınını kanıksar muhakkak. Ve lafını etmez. Nitekim çayın, yemeklerin, barutun, kaligrafinin de lafını etmiyor (Rubrouck'un kıymetini bilin). Ben eksiklikleri tamamlarım tamamlamasına (ortak çalışmanın avantajı), ama ya onun özel deneyimleri? Kağıt pistte slalom yapan gözlerine bakıyorum sık sık. Belleklerini gizliyorlar. Kalın ve yüksek bir duvara çarpıyorum.

XXXIII. Pes ettiğim bölüm

(Öteye geçemiyorum. O götürsün sizi Pekin'e, ne zaman ve nasıl götürecekse. Allahaısmarladık.)

XXXIV. Bir otopsi izlediğim bölüm

Baş, odanın öbür ucunda, kendine ait küçük bir masada duruyordu. Bu beni az da olsa rahatlatmıştı. Zira insanla bağdaştırdığımız ana parça ayrılınca geriye kalan şey, iri bir köke, mantara yahut deniz bitkisine benzetilebilirdi. Anatomistimiz siyah mürekkeple çizdiği çizgilerden göğüs kafesine dalıncaya kadar tabii. Adam işinde ustaydı. Sol elinin orta ve işaret parmaklarıyla eti gerip sağ eliyle bronz bıçağı kademe kademe ilerletirken kafasını bir an öne eğmedi, hatta kıpırdatmadı bile. Kaşları kalkmıştı. Gözleri gururla parlıyordu. Hem öğrenci hem hocaydı o, kendi dalında.

Kesme faslı bitip de iki asistan gövdenin pembe kılıfını açınca, benim dışımda herkes, dudaklarını öne çıkararak, Pekin'de adım

başı işittiğim o hayret ve haz nidasını koyuverdi gırtlağından: "Orrrk." Dört meraklı şahsiyetin (anatomist, yardımcıları, Başarısız Bilge) yüzlerini taradım. ("Beş kişi olacağız," demişti dostum. Ve gülümseyerek eklemişti: "Uğurlu sayı.") Aklım bin yıl evvel bu manzaranın hayalini kurmuş alimdeydi. Galen, ölü insan bedenlerini ataları gibi serbestçe inceleyebileceği, maymun ve domuz leşleriyle yetinmeyeceği günlerin gelmesini beklemişti ömür boyu. Şu organlara dokunabilmek için herhalde canını feda ederdi.

Düşüncelerimi Başarısız Bilge'ye aktarmak istedim: "Ceset anatomisi ezelden beri var mıdır sizde?"

"Hayır. Faaliyetin kapsamı şimdiki hanedan tarafından genişletildi. Sung döneminde ve daha önce kadavralara müdahale kesinlikle yasaktı. Anatomistlerimiz ancak kurtların saldırısına uğramış çocukların vücutları üzerinde çalışabiliyorlardı, ama bir yara büyür, sallanan bir deri parçası kopar, bir organ yerinden oynar yahut düşer de töreyi çiğnemekle suçlanırlar diye, sakına sakına, titreye titreye. Artık kısıtlama yok, korku da yok. Sadece idam edilenlerin cesetlerinden yararlanılsa da sıkıntı çekilmiyor, çünkü ölüm cezası bol bizde."

Bu mütalaanın ardından sakatat şölenini seyre koyulduk. Kasa, yuvarlak, yumuşak, ıslak mücevherlerle doluydu. Karaciğeri hemen tanıdım: Renk ve doku açısından, vaktiyle yediğim kuzu ve dana ciğerlerinin aynısıydı. Böbreklere de sofradan, kasaptan aşinaydım. Akciğerler kırış kırış bir boruya yapışık duruyorlardı: Açık pembe, süngerimsi kütlelerdi. Galen dışarıda dolaşan havanın yüreğe akciğerlerden, kafaya gözlerden girdiğini yazmamış mıydı? Ben böyle ağır aksak yol alırken anatomist kışkırtıcı bir hızla ilerlemekteydi. Bıçağı hem ıspatula hem işaret değneği olarak kullanıyor, karanlığımızı aydınlığıyla bir solukta dağıtıp geçiyordu. Başarısız Bilge tercümanımdı yine.

"Hocaya göre beş akıllı uzuv var: Sizin dilinizdeki adlarıyla, akciğerler, karaciğer, kalp, böbrekler, mesane. Bunlar birkaç değişik unsurla bağlantılı. Birincisi, önemli sıvılarla: Kan, balgam, sarı safra, kara safra, idrar. İnşallah doğru çevirmişimdir. İkincisi, güçlü hislerle: Öfke, şehvet, sevinç, üzüntü, esin. Böyle kelimelerde pek zorlanmıyorum. Üçüncüsü, kutsal saydığımız varlıklarla: Ana-baba, atalar, imparator, tanrılar, toprak. Dördüncüsü, duyular-

la: Görme, işitme, koklayıp tatma, dokunma, cinsel birleşme. Ve bu unsurların tümünü, sizin nasıl isimlendirdiğinizi maalesef çıkaramayacağım beş gezegen yönlendiriyor."

"Ben gezegenleri ayırdedemem ki... Astronomi alanında bildiğim üç-beş kalem şeyin tamamını çatal sakallı bir Arap'tan öğrendim, İsfahan'da... ya da Yezd'de."

"Boşverin. Hepsi kurgu zaten. Üstelik ülkede bu beşli sistemin aynısını savunan ikinci bir anatomist bulabileceğimizi sanmıyorum. Kimi, akciğerlerin veya böbreklerin yerine, beyni veya mideyi veya bağırsakları akıllı organ olarak kabul ediyor. Kimi, en önemli sıvının ersuyu yahut, yanlışsa düzeltin, beyin-omurilik suyu olduğuna inanıyor. Kimine göre, güçlü hisler, kararlılık, endişe, kayıp, onur ve utanç. Anahtar sayı da, dört, altı, yedi olabiliyor. Ve bütün bu kargaşa yüzünden anatomi şiir kadar tatminkar bir sanat değil."

Biz konuşurken konferans bitmiş, numune çalışmasına geçilmişti. Hoca beş akıllı organı özenle gövdeden ayırıp asistanlarına sundu. Biri ağırlıkları, öbürü boyutları saptayacaktı.

Ölçümler yapılırken sorularıma başladım: "Anatomistler arasında uzuvların işlevleri konusunda bile fikir birliği yok mu?"

"İşlevler mi?"

"Evet. Organların vücutta belli metotlarla yerine getirdikleri görevleri kastediyorum. Mesela Galen'in teorisinde kalp, kasılıp gevşeyerek kanın gelgitini sağlayan kutudur."

"Bizde, o görüşün yanısıra, kalbin kanı ürettiği, temizlediği, boru ağına benzer bir şeyin içinde dolaştırdığı, düşünceye, suya, havaya dönüştürdüğü biçiminde iddialar da mevcut. Dediğim gibi, anatomi varsayımlarla dolu bir dal. Ve çok yeni. Dolayısıyla başarı ve takdir yasaları da henüz oluşmamış. Dostlarımız nelerle uğraşıyorlar, bakın. Birazdan şemalar çizip, bulgularıyla, Huang Shan dağlarının şekli yahut gökkuşağının beş rengi yahut takvimimizdeki bayramlar yahut idamlığa yüklenmiş olan suç yahut idamlığın mizacı arasında dahiyane bağlar kuracaklar. Doğrusu, aşırıya kaçıyorlar."

"Haklısınız." Çin kültürüyle ilgili bu dağınık, odaksız konuşmada bile rehberimi rencide etmemeye çabalıyordum (onun gururunun aşkınlığını kavrayamamıştım daha). "Fakat benim sorum

organların görevleri hakkındaydı, yani anatominin esas araştırma hedefi hakkında."

"Uzuvları sadece işlevleriyle tanımlayamayacağımıza göre, anatomi niye bir hedef gütsün?"

"Gütmezse anlamını kaybeder."

"Öznel değerlerinizle hükme varıyorsunuz: Amaçsız şeyler önemsenmez. Bir nevi bencillik değil mi bu? Hem amacı böyle yüceltirseniz ileride kendi amacınızı da sorgulamak zorunda kalırsınız. Ve kimse size yol göstermez."

"Affedersiniz ama abartıyorsunuz. Gaye bilimin tabiatındadır: İnsanlığı aydınlatmak. Galen nasıl Hipokrat'ı aşıp yürüdüyse biz de onu aşıp yürümeliyiz, hakikate ulaşmak üzere."

"Hakikat bekliyor mu?"

Organları ölçüp tartma harekatı sona ermişti bu arada. Anatomist bağırsaklara ince, sert bir çubuk sokmaktaydı: Kuru tahıl sapı veya kuş tüyü. Birazdan çubuğun dışarıdaki ucuna yanan bir mum tuttular. Mavimsi bir alev belirdi. Refakatçimin açıklamasını dinledim: Alevin rengi, hacmi ve ömrü, araştırmayı topyekün etkileyecek anlamlar gizliyor olabilirmiş. Gözlem bitince konuşmamıza döndük. Ekibin yaptığı diğer deneme, örnekleme ve incelemeleri doğru dürüst izleyemedim bu nedenle. Cesedin içi yavaş yavaş boşalıyordu.

"Hakikat her yerdedir," diye devam etti rehberim. "Avlanmaz. Seçilir ve roman gibi kurgulanır, o kadar. Bilinmesi mümkün olanı zaten biliyoruz. Yolculuğa çıkacaksak da tam ters yönde çıkmalıyız. Unutturmayın, sizi..."

"Bağışlayın, lafınızı kesiyorum, ama şu insanlar niye böyle uğraşıp didiniyorlar o zaman? Neden yan gelip yatmıyorlar veya manastıra kapanmıyorlar?"

"Gene kendinizden pay biçiyorsunuz. Sürdürdükleri faaliyet elbette manasız, sizinki ve benimki ne derece manasızsa. Mana aramayanlar umursamaz bu durumu."

Başını çevirip, işgüzar işgüzar öteki masaya doğru ilerlemekte olan üçlüyü takip etti gözleriyle. Ve tekrar yüzüme baktı. "Haydi, kapanışı kaçırmayalım. Anatomist beyindeki çiziklerden adamın son düşüncesini okumaya çalışacak."

İmparator o gün yerinde duramıyordu. "Toparlanın can el," dedi. Geçen aylara rağmen bana hitap biçimini değiştirmemişti. Hem uzaklığımı hem yakınlığımı vurguluyordu bu ifadeyle, yani zıtların birliğini. O da kendi topraklarının yabancısıydı. Ve şehrini keşfetmeye karar vermişti.

Afallamıştım. Çünkü kurallardan haberdardım. Saray korteji Taidu'ya gireceği, Taidu'da dolaşacağı yahut Taidu'dan ayrılacağı zaman vatandaşlara evlerine çekilmeleri ve kepenklerini indirmeleri emrediliyordu. Sene dönümlerinde ve bayramlarda, hanın bağış yapmak veya kahinlere akıl danışmak üzere tapınağa gittiği saatlerde kimse dışarıya adım atmamalıydı ki, yüce önder ıssız şehrin sessiz sokaklarında altın kaftanıyla pür haşmet arzıendam eyleyebilsin, seyircisiz doğup batan bir güneş gibi. Halk arasında, imparatorun şahsına kasten ya da kazara kayan gözün sahibi darağacında değil o ihtişamın alevinde ölür diye yaygın bir inanış vardı hatta. Tam plana itiraz edecekken şu sözleri işittim: "Avam benim şeklimi şemalimi bilmediği için kim olduğumu anlamayacaktır. Hakkımda şöyle şeyler uydurmuşlar: Boyum normalin iki misliymiş, toprağı sarsacak kadar şişmanmışım, bıyıklarım ayaklarıma değiyormuş, gövdem görünmezmiş, dört kolluymuşum, suratım ışık saçıyormuş, yerden birkaç karış havada yürüyormuşum, esvabım şeffafmış, avuçlarımda gözler bulunuyormuş. Uzun lafın kısası, insana pek benzemeyen bir varlığım ben onların hayalinde. Zaten, ulu kağana bakan o an yanıp kül olur, diyorlar. Yani tanınmayacağım kesin. Siz yolun ortasında durup sırrı açıklasanız, ben de doğrulasam bile, en kötü ihtimalle iki deliyle karşılaştıklarını düşüneceklerdir."

Sonunda, uzun ipek kaftanlarımız ve kara şapkalarımızla, memur kılığında terkettik saray arazisini. Güneydeki kapıyı kullandık. Muhafız da, çevirdiğimiz taksinin şoförü de, işkillenmiş gibi davranmadılar.

Hakanın öne eğilerek verdiği talimata, dile aşina olduğum kanısıyla kulak kabarttıysam da, hiçbir ipucu elde edemeyip, konuşmanın bitmesini beklemek zorunda kaldım.

"Güneybatıya gidiyoruz, Muhammed'e inanan tebamın oturduğu mahalleye. Şu kızarmış domuz eti kokusu," (bir yaz akşamıydı, arabanın camlarını sonuna kadar indirmiştik) "yavaş yavaş yerini haşlanmış dana eti kokusuna bırakacak." Birkaç köşe döndük. Küçük küçük dükkanlar, çömelmiş çocuklar, ak takkeli, ak türbanlı adamlar doldurmuştu sokakları. Yolculuğumun değişik aşamalarını hatırladım: Ama o muntazam zincir dağılmış, halkalar üst üste binmişti. Portakalcı oğlan tepsisini arsız bir soğukkanlılıkla gözüme sokmaktaydı. "Burası Niu Jie: Öküz Caddesi." Hareket etmeden bakınacaktık bir süre. "İşte cami. Güvenilir kaynaklardan aldığım malumata göre tam üçyüz yıllık. Yanında da kule. Ben yaptırdım onu, ayı rahat izleyebilsinler diye. İslam rahipleri gök konusunda pek bilgilidirler. Doğru bir takvime sahip olmak istiyorsak astronomiyi ilerletmemiz gerekir."

"Saraydakilerin tersine ilmi araştırmaları faydalı buluyorsunuz."

"Kesinlikle. Semayı dikkatle gözleyerek dünyanın hareketlerini tahmin edebiliriz. Çiftçilerimiz pirinç ekmeye en elverişli dönem hangisi, öğrenirler. Ayrıca benim bir projem var: Günlerin ülke çapında uyuşması. Başsız takvim başsız krallığın alametidir. Sung hanedanı uç vilayetlerden gelen ordularını aynı tarihte muharebeye hazır edemediği için çökmüştür. Hakan olduktan sonra bu meseleye çok kafa yordum. Saray civarında, meraklı imamların giremeyecekleri, daha gelişmiş bir rasathane inşa ettiriyorum şimdi. Bir de imparatorluğun saatini gezegenlerinkine göre ayarlayacak yıldızcılar ekibi kuracağım. Bu gece uğrarız belki oraya" (uğramadık). "Zamanı yöneten mekanı da yönetir." Onun mırıltılı talimatı üzerine tekrar yola koyulduk.

"Kuzeye gidiyoruz, geçmişimin bozkırına doğru, fakat hedefimiz uzak değil, hemen şurası. Bugünümün sarayı sağımıza, geleceğimin mezarı solumuza düşüyor." Kısa bir mesafe katedip durduk. Saray güneyde kalmıştı. Caddenin iki tarafında kapı süveleri gibi baş başa vermiş iki kule vardı. "Soldaki çan kulesidir. Dört katlıdır. Her kata farklı bir çan yerleştirilmiştir. En alttaki, içlerinde en büyüğü ve en pes seslisi olup, hangçung notasıyla, yalnız şafak sökerken çalar. Onun üstündeki az daha küçüktür ve gene hangçung notasıyla, günün çeyreklerini ilan eder: Tan, öğle, alacakaran-

lık, geceyarısı. Onun üstündeki daha da küçüktür ve linçung notasıyla, çeyrekleri üçe böler. En üstteki ise en küçükleridir ve gene linçung notasıyla, saatleri bildirir. Böylece, günde bir kez zamanın ebedi birliği onuruna dört mevsimi temsilen tüm çanlar hep bir ağızdan haykırmış olurlar. Ve üç kez geçmiş- bugün-gelecek üçlüsü onuruna üçü beraber, sekiz kez insanın sekiz çağı onuruna gece ile gündüzü temsilen ikisi beraber, oniki kez de oniki ay onuruna saatlerin mutlak eşitliğini temsilen tek bir çan şehre seslenmiş olur."

Ezberlediği bir metni tekrarlar gibiydi. Sanki kendisi adına değil, vekilharçlığına sunulmuş yabancı bir imparatorluk adına konuşuyordu. Devam etmedi. Sıra bendeydi: "Ya davul kulesi?"

"O da aynı plana göre yapılmıştır. En büyük davul her senenin ilk şafağında, ikincisi her mevsimin ilk şafağında, üçüncüsü her ayın ilk şafağında, dördüncüsü her güneş devresinin ilk şafağında gümbürder. Güneş devreleri şunlardır: Bahar başlangıcı, sağanaklar, böceklerin uyanışı, birinci gün-tün eşitliği, berrak gökyüzü, tahıl yağmurları, yaz başlangıcı, tahılların dolgunlaşması, tahılların olgunlaşması, yaz gündönümü, sıcaklar, bunaltıcı sıcaklar, güz başlangıcı, sıcakların azalması, yumuşak çiy, ikinci gün-tün eşitliği, sert çiy, ayaz, kış başlangıcı, hafif kar, yoğun kar, kış gündönümü, soğuklar, dondurucu soğuklar. Bu şekilde, yılda bir kez, dört davul aynı anda çalar, tabii dört çanla beraber. Davulcular ve çancılar sorumluluklarının bilincinde olmalı, Niu Jie'deki camiden işaret bekleyen adamın şu gördüğünüz pencereden sarkıtacağı kırmızı ipek bayrağı kaçırmamalıdırlar: Yeni senenin ilk mevsiminin ilk ayının ilk güneş devresinin ilk gününün ilk çeyreğinin ilk üçte birinin ilk saatinin kaydedilmesi ziyadesiyle önemlidir."

Şehir değil kronometreydi mübarek, içinde göğün kuklaları dolaşan. "Üçüncü kule dikkatinizi çekmedi mi? En sağdaki?" diye sordu hakan. İşaret ettiği yöne baktım, sıra sıra damları taradım, gizlenmiş bir şeyi arar gibi. "Benim gözüm algılıyor," dedi. İnşaatı yarım kalmış bir kule tasavvur ettim, harabeyi andıran. "En büyük hayalim buraya onların bir eşini dikmek: Dört katlı bir gong kulesi. Hacimler ve ses perdeleri gene yukarıya doğru küçülecek. Ve daha geniş zaman dilimleri duyurulacak. Tepedeki gong yüzyıl çevrimlerini haber verebilir mesela. Aradakilerin ölçülerini belirle-

mek biraz zor, fakat en alttaki, her şey nihayete erdiğinde çalmalı. Böyle bir sistemin işleyişi nasıl sağlanır bilmiyorum ama..."

Şoförle konuştu tekrar. Hareket ettik. Sağımızda bir göl, ilerliyorduk. "Mühendisim Guo Shouj-ing'le tanışmışsınızdır." Yüzünü bana dönmemişti. Dudakları yanımızdan akıp giden ışıklı evler ırmağının önünde açılıp kapanmaktaydı. "Kendisi tabiatın yapamadığını yaparak batıdaki dağlardan şehrime su getiren şahsiyettir. Onun eserlerini – kanalları, bentleri, mecraları – görüyoruz şimdi." Görüyorduk. Şelalelerin ve arkların oluşturduğu bir merdiveni geride bırakırken, Çinli bir mucit tarafından hanın dairesinde ayrı bir odacık biçiminde üretilmiş su saatini hatırladım. Sonra düz bir yola saptık. Tahminim, güneye yönelmiştik. Ve yine durduk. Hakan "Bu sefer toprağa ayak basacağız," diyerek arabadan indi. O önde, ben arkada, tapınak olduğuna hükmettiğim bir yapıya girdik. "Burası Minzhongsi: Sadık Kulların Yasını Tutanların Mabedi. Altı buçuk asır önce, imparator Tai-zong'un buyruğuyla, onun askerlerinin ve generallerinin anısına kurulmuş. Şu pagoda..."

Gerisini dinleyemedim, çünkü gene aval aval etrafa bakınmak durumundaydım. Bu kez, hem tefekkür sarayına hem inşaat alanına benzeyen bir mekanda pagoda arıyordum. Mavi ve yeşil tonlarının hakim olduğu geniş koridorlar, dizlerinin üstünde dua eden, gri cüppeli genç keşişlerle doluydu. İçlerine iri tahta heykeller yerleştirilmiş pavyonların bulunduğu kısımda ise halktan kişiler vardı, herhalde o askerlerle generallerin akrabalarıydılar, kimi tütsü yakıyor kimi ufak halılarda yüzükoyun yatıyordu. Ve duvarlara çekiç vuran ameleler göze çarpıyordu sağda solda. Ama pagoda magoda yoktu. Hakan, şaşkınlığımı algılamış olmalı, girişteki zambak bahçesinde yürürken dönüp şöyle dedi: "Zihnimdeki suretlerden gerçekmiş gibi bahsediyorum. Bağışlayın. Gong kulesi geleceğe aitti. Pagoda ise geçmişe ait. Fakat şimdilik. Tang döneminde yapılmış, halen restorasyonda."

"Restorasyonda mı? Hani?"

"Görememeniz normal. Birkaç sene önce burası feci bir yangına maruz kaldı. Salonlar yeniden inşa edildi. Sırada pagoda ve iki ek bina var. Oymalı sütunların bir kısmı az ötede hazır bekliyor, Tang ustalarının eşsiz hünerini yansıtarak. Şu salon" (sol tarafı işaret ediyordu) "evvelki yüzyılın yahut Chin hanedanının yorucu,

sıkıntılı üslubunu sergiliyor. Memuriyet imtihanlarında kullanılırmış. Çatısının yukarıya dönük muntazam köşeleri devrin mimarisinin ayırdedici özelliği. Oysa sağdaki Sung binası çok daha diri bir zarafete sahip, öyle değil mi?"

"Hepsi taklit ama. Yanılıyor muyum? Asıllar kül olmuş."

"Malzemeler, evet. Burası önceden de birkaç kere baştan aşağı yenilenmiş. Zorunluluktan tabii. Mesela Liao dönemindeki zelzele taş üstünde taş bırakmamış, Liao'lar iktidara gelmeden tüm mabet sahasını yakıp yıkmışlar vesaire."

"O halde etraftaki her şey modern. Sözünü ettiğiniz eski hanedanlardan kalma değil."

"Fikrinizi onaylayamayacağım. Tamam, malzeme değişik, ki dedelerimizinki de değişikti ve torunlarımızınki de değişik olacak, fakat planlara hafızamızın elverdiği ölçüde sadığız. Zaten, siz de takdir edersiniz ki, madde önemsizdir. Yapılar, tahtayla, taşla, tuğlayla tanımlanamazlar. Tanımlanabilselerdi şu yığın pagoda olurdu. Mimari eser, tahtaların, taşların, tuğlaların canlandırdığı, başka zamanlarda başka tahtaların, başka taşların, başka tuğlaların da canlandırabileceği bir hayaldir."

"Bence malzeme esastır. Binaların mazileri yeniden üretilemez. Zanaatkarlarınız ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, yarattıkları şey bugüne ait bir kopya olacaktır."

İmparator bakışlarını bir süre tapınak arazisinde gezdirdikten sonra tekrar bana çevirdi ve "Belki de haklısınız," dedi. "Mimari konusuna vakıf değilim henüz. Biliyorsunuz, böyle yaşamadım. Yerleşmek benim halkıma yabancı bir eylem, binaların anlattığı bir masal. Yelin ezeli ve ebedi şimdiki zaman kamçısı çarpar bizim obamıza, sabah ayrılıp akşam mesela sizin kıtanıza kırk mil daha yakın bir düzlükte tekrar birleşecek olan deri kayışlarımıza, kilim çatımıza."

"Göçebe hayatını tanıdım ben, öteki yönde seyahat ederken."

"O halde farkı anlamışsınızdır. Hür gezgin, içinde bulunduğu anla sınırlıdır. Şehirli ise, aşınmış yollarda, yapıların arasında taban teper. Duvarlar kah geçmişten kah gelecekten bahsederler ona. Aynı sokaklarda kimler yürümüştür? Daha kimler yürüyecektir? Taidu, şu mabet, cisimleşmiş tarihtir."

"Cisimleştirilmiş tarih olmasın?" dedim gülümseyerek. Alttan

alacağıma ukalalık ediyordum. "Bir nesne, sahiden eskiyse belgedir, yeniden üretilmişse, mazimiz hakkında, kendimiz hakkında hiçbir şey öğrenemeyiz ondan. Tapınağı tekrar kurarken çağa uysaydınız – Tang, Sung, Chin tarzlarını değil, Yüan üslubunu kullansaydınız – daha iyi olurdu."

"Buranın kuzeydoğusuna düşen büyük sarayda öyle yapıyorum, biliyorsunuz. Ben de Taidu kitabına o bölümü yazmış olacağım. Size nazırlarımın sözlerini aktarayım: Kendi saltanatınızın damgasını mı vuracaksınız yıkıntılara? Hakanın imparatorluk mirasını aslına sadık kalarak tazelemesi gerekmez mi esas? Bu şehir, geçmişin yokolup gitmediğinin, kazaya uğradığı takdirde sahtekarlıktan uzak bir anlayışla onarılabileceğinin delilidir. Atalarımız da insandı, yetenekleri bizimkilerden üstün değildi. Çaba gösterirsek eskiyi içimizde yaşatabiliriz. Nasıl ki beden bir dolar bir boşalır ama yürek değişmez, şehir de altüst olur ama tarih silinmez. Mevcut malzemeyle altı yüzyıl evvelki malzemenin farklılığı üzerinde duruyorsunuz. Aynı olamazlar ki... Taş ve ağaç çürür, tıpkı deri ve saç gibi. Burada gördüğünüz veya göreceğiniz pagoda bizim devrimizi Tang devrine bağlayan zincirin basit bir halkasıdır, karşımda dikilen gövde de sizi Venedikli çocuğa bağlayan zincirin. Sadece bulunduğunuz noktayı algılayıp yolu yok sayarsanız, maziden koparsınız, dünyaya bakışınız fani uğrağınızın penceresine hapsolur. Bu da bencilliktir bir nevi."

Taksiye döndük.

XXXVI. Kitabın son defa başladığı bölüm

Kendi kaderimin efendisi olmalıyım artık. Tabii treni kaçırmadıysam. Yazarımız mışıl mışıl uyuyor. Ne zamandır onun kabul ettiğim kalemi alıyorum elime. Sanki başkasının organıyla başkasının karısını becereceğim. Şu sayfaları bir türlü sahiplenememem garip. Halbuki bana aitler kesinlikle. Şimdiye kadar hep yumurtadan yeni çıkmış tırtıl gibi davrandım. Kağıdın kenarında o-

yalandım, dalış anını bekleyerek. Gülünç bir durum şüphesiz. Kitap benim. Hatıralar benim hatıralarım.

Galiba, Görünmez Kentler'den ve Kesişen Yazgılar Şatosu'ndan – bütün seyahatlerimin hayali olduğu, anlattığım şehirlerin hepsinin özelliklerine Venedik sınırları içinde rastlanabileceği iddiasından – fazla etkilendim. Bu ithamların ikisinin de dayanağı var muhakkak. Çünkü gördüklerimizi tasavvur ettiklerimizle ve bildiklerimizle ölçemeyiz. Fakat sahtekarlığımı Kinsai örneğiyle kanıtlamaya çalışmak kolaycılık değil de nedir? Göl kenarına kurulmuş, kanallarla dolu bir ticaret limanında istemeseniz de benim şehrimin yansımalarını bulursunuz. Orası Çin'in en büyük metropolüydü. Sung döneminde başkent de olmuştu hatta. Dört bir tarafında konaklar, kagir köprüler arzıendam eyliyordu. Çarşılarında dolaşırken, kireç taşından kaldırımları renklendiren meyvalara, tahtadan tezgahları ışıldatan balıklara bakmaya doyamıyordunuz. Meydanlarında, süslü hanımların, kuş tüyü yelpazeli hizmetçilerini yanlarından ayırmadan, havaya parfüm ve cazibe saçarak yaptıkları resmigeçidi izliyordunuz. Soyluları yalı malikanelerinde oturan, zanaatkarları hünerli mi hünerli, zanaatleri hem medeni hem çeşitli, ipeğiyle, tülüyle, faytonlarıyla, aşıkları kavuşturan mekanlarıyla, çayhaneleriyle, çan kuleleriyle, manastırlarıyla, gölünün sığ berraklığına akseden sandal safalarıyla ünlü bir kent, başka nereyi getirirdi aklınıza? Benzerliği özellikle vurgulamamış mıydım? İroniyi kendim yaratmamış mıydım? Kullandığım tanımı, Sung imparatoriçesinin Kinsai halkı adına hanın zalim istilacısı kuzeyli Bayan'a yollamış olduğu mektuptan aldığımı söylerken, size eski bir Çin şehri hakkında kapsamlı bilgi diye, düşmanını haraçla yetinmeye ikna etmeyi amaçlayan dertli bir kraliçenin tumturaklı methiyesinin yorumunun yorumunu sunduğumu belirtmiş olmuyor muydum? Hepsi bir yana, oraya gittiğime yahut gitmediğime dair tek bir cümle sarfetmiş miydim? Özgür değil miydim?

Ya anlattığım öbür Çin kentleri? Yachi'de ülkenin prensleri taşa dönüşmüş olarak bir mabedin kiremit duvarını süslüyorlardı. Karajang'da ahali baharı karşılarken tuhaf maskeler takıp değişik kılıklara bürünüyordu. Vochan'da, kızıl saçlı bir rahip tarafından yönetilen yumuşak nağmeli öğrenci konserleriyle ünlü bir kimsesiz kızlar okulu vardı. Mien'de, önemli bayramlarda, budalık mertebe-

sini reddetmiş yüce şahsiyetlerden birinin kemiklerinin gömülü olduğu dev tapınağın galerilerinden, boru, obua, keman ve koro sesleri yükseliyordu. Ho-kien-fu'da cam eşyalar çok kıymetliydi, onlardan bir tane edinince siz de el üstünde tutuluyordunuz. Changlu'da, her gece başka bir kadınla yatan ama sadece boşalma anlarını hatırlayan uyurgezer bir adamın serüvenleri dolaşıyordu dilden dile. Changli'de taç giyen krallar denizle evleniyorlardı ki onu dölleyip bir sürü gemi sahibi olabilsinler. Tandinfu'da destan okulları açılmıştı, halk çalgılar eşliğinde raksedip şarkı söyleyerek menkıbelerini öğreniyordu. Sinju Matu'da, iki senede bir, dünyanın dört bucağından erkekler ve dişiler biraraya gelip görünüşlerini yarıştırıyorlardı. Linju'da bir mabedin sundurmasını yüzyıllar önce şaha kalkmış bronz atlar çevreliyordu. Piju'da resim sanatına tahsis edilmiş bir sergi salonu hizmetlilerin anlaşmazlığı nedeniyle kapalı duruyordu. Siju'da yabancılar, yan yana sıralanmış kasvetli sütunlardan başka manzarası olmayan, ağaçsız, rüzgarlı bir meydanda içtikleri çaya kucak dolusu para ödüyorlardı.

XXXVII. Günümün yarısını bir cariyeyle geçirdiğim bölüm

Taidu'da ise kalenin hemen batısına düşen kışlık sarayın gölü sandalcıların şarkılarıyla şenleniyordu. Esasen amaç gezintiye çıkanları eğlendirmek değildi. O sulara sırık daldıranlar doğuştan kör olduklarından birbirlerine çarpmamak için sürekli haykırmak zorundaydılar. Yönlerini de, raket misali, adalarda ve kıyılarda yer alan tümseklere, tapınaklara, porselen pavyonlarına çarpıp geri dönen sesleri dinleyerek tayin ediyorlardı.

Aşağıya bakın. Sandalın bir ucunda, geniş kenarlı, koni şeklinde bir hasır şapka var. Sürücünün kömür karası kumaşa bürünmüş kavisli sırtı ve sağa doğru uzanıp sırıkla bütünleşmiş kalın çıplak kolları gözüküyor yalnız. Dev sopa sarsılarak yüzeye yaklaşmakta.

Kayıp gittiğim o öğle sonrasında kayıkta benden ve kayıkçıdan başka biri daha bulunuyordu: Sarı dragonlarla pembe şakayıkların

manasız şatafatına garkolmuş lacivert elbisesinin içinde (elbise miydi o?) kıpırdanan genç bir hanım. Sağ kolunu gevşekçe kenar tahtasına atmış, kaçamağımızın Charon'unu süzüyordu. Suya değen parmakları arkalarında üç uzun oynak iz bırakıyorlardı, ben öyle tasavvur ediyordum en azından, onunla diz dize, gözlerimi meçhul hedefimize dikmiş, otururken. Azıcık arkaya kaykılmıştım ki o ön planda olsun, hem de rahat konuşabilelim. "Hakana ait bir kadınla, sadece şu zavallının ve iki küçük çocuğun refakatinde geziyorsunuz. Normalde izin verilmez buna."

Aşağıya bakın tekrar. Sandalcı yerinde duruyor. Onun az ilerisinde yan yana iki mavi ipek kare, sonra siyah bir saç yuvarlağı, sonra bir değnek, sonra da o grimsi yeşili geriye doğru bölüp kaybolan incecik bir dalga var.

Başımı salladım. "İmparator sizi hadımlarıyla aynı kefeye koyuyor zannederim. Ne de olsa farklı özellikler taşıyorsunuz. Üstelik buraya kadınsız gelmişsiniz. Yoksa sizin de bizim gibi çiftleştiğinizi düşünürdük. Aykırılığınız, tabii ki, sorgulanmayan şeylere aykırılık." Gülümsedim. "Gücenmiyorsunuz ya? Harem ağaları esasen savaş esirleridir, cephede hadım edilmişlerdir. Dolayısıyla erkeklik nedir bilirler. Gündüzlerimizi neşeli, gecelerimizi nemli kılmayı becerirler."

Aşağıya bakın tekrar. Hasır şapka ve mavi gömlekli oğlanlar o kadar çok yer kaplamıyor. Dörtköşe bir sepet ve uzun, lacivert bir kabarıklık, üstünde sarılar, pembeler, altında da iki insan bedeni, dolduruyor kalan boşluğu.

Etraf ıssızdı, çocuklar balık avlama derdindeydiler, kayıkçı ise kendi sesini dinlemekteydi, ama o fısıldıyordu yine de, günah çıkarır gibi yahut, kişisel deneyimlerimden bir benzetme türetecek olursam, çadırdaymışız da sesi yakınlıktan alçalmış gibi. Belki de sandalcının şarkısıydı gövdelerimizi örten bez. "Ey kutsal şahsiyetler – baba, oğul ve... amca mıydı? – siz yalnız ve kısırsınız, kalabalık panteonlarda üreme arzusu duyanları bağışlamalısınız." Gülümsedim gene. "İleri gittim galiba. Din insanı canevinden vurur. Müzik de öyledir." Sağ kolunu kaldırıp kayıkçıyı işaret edince, parmak uçlarından ak ak damlalar döküldü üzerimize, sessizce. Sopanın muntazam şapırtısı onların tıpırtısını eritmişti. "Aşk da. Bizim bilgelerden bir tanesi, bu üç şeye, ruhun dili, aklın dili, be-

denin dili, der."

Aşağıya bakın tekrar. Sırık enikonu kısa görünüyor şu anda. Halbuki tepesinden o beyaz helezoni lekeye kadar olan kısmı rahat dört kadem vardır. Ve pruvaya doğru, yüzü döşemeye dönük bir kadının bakır rengi saçları ışıldıyor.

"Oğlanlar pek iyi huylu." Filozof gibi oturuyorlardı sahiden de. "Yazık, sırık hareket ettiği sürece balık yakalama ihtimalleri çok az. Fakat onlar memnun mesut bekliyorlar. Çocuklara ve azizlere özgü bir şevk." İçini çekti, sağ omzunun üstünden ufaklıkları izlerken. Ve tekrar eski pozunu aldı. Parmakları yine sudaydı. "Qionghuadao adasına götürmemişlerdir sizi herhalde." Başımı salladım. "Bugün muhakkak uğrayalım oraya." Uğrayamadık tabii. "Çayhanesiyle, yirmisekiz takımyıldız tapınağıyla, fulya bahçesiyle ve imparatorun şarap kasesi onuruna inşa edilmiş konağıyla ünlüdür." O çanağın kah Sinkiang bordosuyla kah Szechuan sarısıyla yıkandığı saray şölenlerine katılmamıştım daha: Taidu'da ilk günlerimdi. "Kase, iki kadem derinliğinde, beş kadem genişliğindedir, koyu renkli cins yekpare yeşimden yapılmıştır, dalgaların karanlığında avarelik eden okyanus mahluklarıyla, ejderlerle süslüdür."

Aşağıya bakın tekrar. Sopanın hareketi ve kayığın arkadaki izlerle oluşturduğu açı, yön değiştirdiklerini gösteriyor. Öbür adamın suratı, dipte kaldığından, sepyaya boyanmış gibi gölgeli. Ağzı açılmış, gözleri büyümüş olabilir.

"Bizi imparatoriçelerden farklı kılan şey, duygu değil düzendir." Galiba daha önce geçmişti bu konu. "Maiyetleri ve mevsimleri vardır onların. Güneydeki sarayın ecesi yaz boyunca, batıdaki sarayın ecesi güz boyunca söz sahibidir. Cariyeler ise akşamdan sabaha güç kazanabilir yahut kaybedebilirler. Hareme gelir gelmez bekaretlerini vermeleri kuraldır, sonrasını hakanın arzuları belirler. Kimi bir daha hiç çağrılmaz, kimi bir hafta ya da bir ay sürekli onunla olur, ardından tamamen unutulur, kimi de, düzensiz aralıklarla, ama yaşlanıncaya kadar hatırlanır. İmparatoriçeler saat çanları ve davullarıdır, biz ise seyyar flütler, kemanlar, şavmlar, bazısı sık bazısı seyrek çalan. Ben talihli olanlardanım: Kısa zamanda iki oğlan doğurdum."

Aşağıya bakın tekrar. O uzun, lacivertli sarılı pembeli kabartının pruvaya doğru küçülen kısmına iki el çıkmış, teki sağdan teki

soldan kuvvet uyguluyor ipek yüzeye. Parmaklar öyle gergin duruyorlar ki, tendonlardaki beyazlaşma bu mesafeden bile seçilebiliyor.

"Hadımlığın nimetlerini nasıl buldunuz?" Yine o geniş, renksiz tebessüm, ahlakın hiçe sayıldığına işaret edeceğine insanda acıma hissi uyandıran. Aynısını, onyedi sene sonra, Levant hükümdarıyla nişanlanan kızının dudaklarında da görecektim, onu çok daha büyük bir tekneyle batıya, düğününe götürürken.

Aşağıya bakın tekrar. İpeği sıkıştıran eller, üç top saç, ıslanmış kollar, bir de çizgisiz yüz: Sandaldaki beş kişinin sureti.

Geç vakit, kalabalık bir salonda ilerlerken, "Tamam. Ayarladık. Bu gece, onun odasında. Harika olacak." diye fısıldadı kulağıma.

XXXVIII. Pekin'de beş ilginç mekana yapmış olduğum beş ziyaretin dördüncüsünü anlattığım bölüm

Gene o orman yoluna sapmıştık. Rüzgar yerde kısa ömürlü halkalar, helezonlar yaratarak, kararmış yaprakları taze otların, ilk çiçeklerin üzerine savurmaktaydı. Aylardır, belki de yıllardır dolaşıyordum böyle, hedefi önceden bilmeden. Bütün gün taban tepip tek soru sormadığım oluyordu ve bu hiç konuşmamamız demekti, nereye gittiğimizi – bir mabede mi, tarihi bir anıta mı, yoksa bir imalathaneye mi – oraya varınca anlarım fikrini kendime telkin ede ede, susmayı öğrenmiştim. Herhalde bir kere daha yaşayacaktım aynı deneyimi. Yaşadım da. Sonunda patika kıvrıldı ve karşımızda, akşam güneşinin yatay ışığını yansıtan, duvarı sarı, yayvan konik çatısı donuk kırmızı şeffaf tuğladan inşa edilmiş, üst üste üç sıra pencereli, küçük, yapayalnız bir kule belirdi. Hemen tahmin yürüttüm: Bu yapı bir çarkın dişlisiydi (rasathaneler ağının uzak bir üssüydü mesela, gerçi yanındaki meşe ağaçları bile ona tepeden bakıyorlardı). Sesli düşünmüş veya kendimi tutamayıp bilgi istemiş olmalıyım ki (hatırlamıyorum), refakatçim açıklamada bulundu:

"Bizi gözleyen, derinlemesine inceleyen bir kule."

Yuvarlağın yarısını katedip arkadaki alçak tahta kapıya ulaşmıştık bile. İçeriye girdik. Adım attığımız yer, tirbüşon gibi yukarı katlara tırmanıp tirbüşon gibi meçhul karanlıklara inen bir taş merdivenin geniş kalıplanmış bağlantı basamağıydı. Yolculuğumuzun aşağılarda devam edeceği hissine kapılmıştım nedense. Yanılmamışım. Başarısız Bilge mumunu yaktı, kapıyı kapadı ve ilerledi. Saymadım ama zannederim otuz basamak kadar, az önümde, müterediddit sarı ışığın halesinde dönüp duran kafayı izledim. Başka bir bağlantı noktasına, alttaki ilk eşiğe vardık böylece. Rehberim kapıyı hafifçe itti. Ve kıvrılıp bükülerek derinlere dalmakta olan merdiveni geride bıraktık.

Maden ocağında falan değildik, en azından o an. Son derece aydınlık, bembeyaz, upuzun bir tünelin ortasına çıkmıştık. Zemin düzdü, buna karşılık tavan ve duvarlar yuvarlaklaşarak kesintisiz bir yüzey oluşturuyorlardı. Dört bir tarafta meşaleler, kimi sabit kimi sallanan lambalar vardı. Fakat tüneli kaplayan faaliyet havası bana tünelin kendisinden daha ilginç gelmişti: Bir yeraltı borusunun içinde, koşan, dikilen, ikili üçlü gruplar halinde hararetli hararetli tartışan yüzlerce insan. Belli ki önemli bir işle meşguldüler, ama neyle? Adımlarındaki telaş, suratlarındaki kararlılık, seslerindeki ciddiyet bahisçileri getiriyordu aklıma. Fakat susuyordum: Bu kadar gözlem yetmezdi. Başarısız Bilge kolunu salladı, istediğimiz yöne gidebiliriz anlamında. Sol tarafı işaret ettim.

Düzinelerce insan geçtik böyle kıpır kıpır. Kadın-erkek, aynı model, aynı renk elbiseler giymişlerdi (yoksa ışık her şeyi açık sarı mı gösteriyordu?). Yürüdük, yürüdük. Önümüzde bir adam elinden düşürdüğü nesneyi almak için yere eğilince farkettim: Döşeme, sarı çapraz çizgilerle, kenarları aşağı yukarı birer yardalık karelere bölünmüştü. Tünelin genişliği dokuz kare, uzunluğu kim bilir kaç yüz, kaç bin kareydi, sonunun hâlâ gözükmediği düşünülürse. Ve kimse çizgilere basmıyordu. Koşanlar da dura kalka ilerliyorlardı: Karelere adım atıp soluklananlar, bir şey söylemek yahut dinlemek üzere yavaşlayanlar, hatta dikilenlerle yer değiştirenler tespit etmiştim.

Bir tek biz sakindik, benim zihinsel sıçrayışlarım sayılmazsa. Sıra kıyafetleri farklılaştıran rozetlere gelmişti. Hepsinde bir tane

vardı. Rastladıklarımı sınıflandırdım: Dokularına göre iki (kumaş olması muhtemel, yumuşak bir malzemeden üretilmiş olanlar, ağaç mı maden mi karar veremediğim, sert bir malzemeden üretilmiş olanlar), boyutlarına göre üç (büyükler, küçükler, orta ebatlılar), biçimlerine göre dört (kareler, yuvarlaklar, üçgenler, yarımaylar), içeriklerine göre beş (balıklar, uçan kuşlar, dragon başları, çanlar, kılıçlar), konumlarına göre altı (şapkaya, omza, göğse, kol ucuna, bileğe, sırta yapıştırılanlar), renklerine göre yedi (malum) grup meydana getiriyorlardı. Çeşitliliği hesaba vurunca, o dakikaya kadar, aynı yere aynı rozetten takmış iki lonca mensubuyla bile (artık inancım buydu) karşılaşmamış olmama şaşırmadım.

Sonra kafamda bir şimşek çaktı: Tünel dev bir oyun tahtasıydı, insanlar da onun üzerinde hamleler yapan, mesaj ve andaç taşıyan oyuncular. Az önce biri önümüzde benim andaç dediğim şeylerden teslim almıştı mesela. Zaten herkesin avcunda bir tane vardı, sımsıkı kavranarak dolaştırılıyorlardı, öyle ki, sadece, baş parmakla işaret parmağı tarafından sarılmış ya da arkadan fırlamış mavimtırak yeşil bir köşe veya altın yaldızlı bir yumru veya parlak kızıl bir kıvrım görüyordunuz. Duvarların içinde – zeminden beş kadem kadar yükseğe seyrek aralıklarla açılmış oyuklarda – oturan kişiler de herhalde hakemdiler. Kürsülerine kurulmuş yargıçlar yahut sandukalarına büzülmüş ermişler yahut kemerli gömüt ağızlarına çöreklenmiş taş bekçiler gibi takip ediyorlardı olup biteni. Kimi not tutuyor, kimi pür dikkat gözlerini deviriyor, kimi de eğilmiş, genel gidişatı değerlendirmeye çalışıyordu, ama kitap okuyanları, uyuklayanları, aşağıya inip ortadan kaybolanları da vardı. Boş kovukların derinliklerinde esrarengiz kapılar seçiyordum.

Bir düzine hakem, bin kadar da oyuncu geçtikten sonra, soru sorabileceğime karar verdim: Yeterli acayiplikle karşılaşmıştım. Üslubumu hafif ve dolaylı kılma çabasından bitap düşerek (nezaket sırf görgü kuralı olarak bile iyi bir şeydi), "Biz henüz rozet ve taş edinmemiş oyunculardan mıyız?" dedim (yoksa "oyuncular mıyız?" mı demiştim?).

"Hayır. Oyuncularla gözlemciler asla kapanmayacak bir uçurumla birbirlerinden ayrılmışlardır. Siz buradaki ahalinin çoğunluğunu oyuncu sandınız zannederim. Esasında oyunculuk, pek az kişiye nasip olan, herkesin imrendiği bir üstünlüktür. Şehirde

hayatları boyunca şu faaliyete katılmamış yığınla insan vardır. Öte yandan bazıları yıllardır tüneldedirler, sürekli koşuştururlar böyle, tabii rozetlerini ve işaretlerini gölgelerine teslim edip dinlendikleri vakitler dışında."

"Gölgelerine?"

"Evet. Gördüğünüz şahısların hepsi aslında yarım oyuncudur: Bütün şeref ve sorumluluk bir gölgeyle veya eşle paylaşılır."

"Oyun hiç kesintiye uğramıyor mu yani?" Kaşlarını kaldırdı. "Peki ne zaman başladı?"

"Meçhul. Daha doğrusu tam bir başlangıcı yok. Asırlar öncesine ait kaynaklardan anladığımız kadarıyla, başka bir oyunun içinde doğup, yavaş yavaş, farkedilmeden değişerek günümüze ulaşmış. Dolayısıyla, şu tarihten itibaren var, demek mümkün değil. Mesela Tang döneminde yazılmış bir şiirden, onların sadece onbin taşa yer verdiklerini ve rozetlerde tek malzeme, tek ebat, tek konum (omuz), iki biçim, üç sembol, dört renk kullandıklarını öğreniyoruz. Mekan da dört kareye ikibin kare alanında, dört kat derinliğindeymiş. Gerçi bu malumat biraz şaibeli: Metinde geçen tanımın dört konum, beş renk, ikiyüz kare kelimelerini içerdiği yahut anlatılan oyunun başka bir oyun olduğu yahut aslında benzetme yapıldığı gibilerinden iddialar unutulmamalı. Bir de Shang devrinden kalma anıt var. Onunla ilgili tartışmalar daha da karışık. Fakat bu oyunun, yere kazınmış küçük – ikiye yirmilik – bir ağ üzerinde yirmi taşla oynanan hali tasvir edilmiş olabilir. En azından bazıları böyle düşünüyor."

Başarısız Bilge'yi dinlerken, sağımızdaki duvarda, hemen hemen insan boyu kadar yükseklikte, dikdörtgen bir kapı gözüme ilişmişti. Bir koşucu aşağıdan gelen merdivenin bitimindeydi. "Kat" lafından hareketle, adamın bizimkine benzer bir salondan yukarıya çıkmış olduğuna hükmettim ve altımızda kaç tünel bulunduğunu sordum. "Emin değilim," dedi. "Ya onüç, ya ondört." Tünellerin uzunluğu konusunda da (son hâlâ belirsizdi) kesin bir şey söyleyemiyordu: "Belki üçbin kare, belki sekizbin kare. Kim sayma zahmetine katlanır ki? Katlananların da beyan ettikleri rakamlar tutarlı olmuyor."

"İlk planlara bakılamaz mı?"

"Bakılabilir bakılmasına da, bina sürekli inşaat halinde. İnsan

bir tüneli katederken, yürümeye başladığı uçtan geriye doğru yeni alan açılabiliyor mesela, dolayısıyla ölçümler yanlış oluyor. Yükseklik de sabit kalmıyor. Değişikliklere yetişmek zor. Ben sizin yaşınızdayken, merdivenleri yakınmadan tırmanabiliyorken, oniki salon vardı, onüçüncüsü yapılıyordu. Geçenlerde duydum, orası çoktan tamamlanmış, hatta altına iki kat daha eklenmiş. Fakat bazıları onbeşincinin kullanılmadığı iddiasında. Kimin sözüne güvenmeli, bilmem."

"Sebebi ne bu ilavelerin?"

"Oyun büyüyor. Büyümese devam etmez zaten. Sizin alışılmış oyunlarınız, ki bizde de mevcut onlardan, sonuca ulaşırlar: Bir taraf kazanır, bir taraf kaybeder, belli hedefler güdülür, bitiş en önemli olaydır, mükafat alınır vesaire. Halbuki burada oynanan oyun, daha doğrusu oynayan oyun, durmadan kural üreterek değişime uğruyor. Bu da, tabii, akışın gitgide dallanıp budaklanması, hep farklı nesnelere, farklı karelere, farklı faaliyet katmanlarına, farklı insan gruplarına ihtiyaç hissedilmesi demek. Geçmişte yeni kuralların işleyişi basitleştirdikleri dönemler de olmuş: Çuvallar dolusu taş depoya kaldırılmış, bir sürü alan halatla çevrilip kapatılmış, bazı tüneller ve merdivenler mühürlenmiş. Üç asır öncesine dair şöyle bir hikaye anlatılır mesela: Oyun, aniden, demin Shang devrinde yaşanmış olabilir dediğim durumdaki gibi, vahim ölçüde küçülmüş, aynı etkiyi gösterecek bir kural daha ortaya çıksa tarihe karışabilirmiş, insanlar birkaç sene yüreklerini tutmuşlar, sonunda tehlike atlatılmış. Neyse ki pek sık rastlanmıyor bu tür durgunluklara, içe dönmelere. Uzun vadede yayılma ve karmaşıklaşma olduğu aşikar. Biz seyirciler bekleyip görüyoruz: Yeni rozetler ne renk, ne şekil, yeni taşlar nasıl, genişleyen koridorlar hangileri, falan."

"Şu kemerli girintilerde oturanlar da, olup bitenlerin dışında kaldıklarına göre, kuralları takip ediyorlar herhalde."

"Hayır, kimsenin böyle bir şey yapmasına lüzum yok, zira oyun kendi kendini yarattığı gibi denetliyor da. O hanımlar ve beyler hareketleri inceleyen uzmanlar. Bir kısmının işi kaydetmek, bir kısmınınki yorumlamak, oyunun izleğini düşüncelerin izleğine benzetip okumayı amaçlıyorlar çünkü. İdam edilen adamın beynini hatırlayın." Kafamı salladım. "Bazı anatomistler ve filozoflar, beynimizi, içindeki dolambaçlı yollarda aşağı yukarı gezinen mesajla-

rın ve anıların çalıştırdığına inanıyorlar. Ve diyorlar ki, her haberleşme sistemi beyinle aynı yapıdadır, düşünür. Eh, bu oyun da ellerindeki en iyi örnek. Bir grup, onun bizim dimağımızdan daha karmaşık bir işleyişe sahip olduğu, faaliyetine aşkınlık atfedilmesi gerektiği kanısına varıp üçe bölünmüş: Vasat insan zekasının buradaki yaşantıyı çözümleyemeyeceği fikrini savunanlar, kısmen çözümleyebileceği fikrini savunanlar, gelecekte tüm gizlerin gül gibi açılıp ortaya dökületeceği fikrini savunanlar. Öbür grup ise gözlediklerini basit buluyor ve o da üçe ayrılıyor: Oyunun zihinsel kapasitesinin sınırlı olduğunu, sıradan hesaplamalara tabi tutulabileceğini öne sürenler, sınırlı olmadığını, gelişerek bizimkine yetişeceğini öne sürenler, doğal ile yapayın aralarındaki temel farklılık nedeniyle asla eşitlenemeyeceklerini öne sürenler."

"Peki siz bunlardan hangisine dahilsiniz?"

"Hiçbirine. Anatomide olsun, başka dallarda olsun, kısır tartışmalardan uzak durmak adetimdir. Şu beyni inceleyenlerin içinde," (bir an havadan çıkıp etrafıma bakındım, tünel sanki tenhalaşmış, fakat sonu hâlâ zuhur etmemişti) "düşüncelerin okunması, mesaj ve andaç trafiğinin yorumlanması konusunda aynı ilkeyi benimsemiş iki uzman yoktur. Hem oyun alanının ne kadarını değerlendirebilirler ki? Nasıl eğilip bükülüyorlar, görüyorsunuz." Ufak balkonlardan birini işaret etti: Siyah izlenimi uyandırmasına rağmen benim lacivert olduğuna karar verdiğim, boydan boya işlemeli ipeklere bürünmüş hoş bir kadın, başını nahoş çağrışımlar yaratacak şekilde öne uzatarak aşağıya sarkmış, pür dikkat, bizim gittiğimiz tarafı izliyordu. Bu öyle isabetli bir örnek seçimiydi ki, fırsatçılık olarak da nitelendirilebilirdi.

"Oyundaki düşüncelerin ancak çok dar bölgelerde yakalanabileceğini iddia edenlerden, besbelli. Ötekiler, her düşüncenin malzemesi sistemin içine dağılmıştır, diyorlar, yani durumları büsbütün ümitsiz. Onlara kalsa, galerilere gelişmeleri aynı anda kaydedecek kişiler yerleştirilecek, bir veri kıyaslama merkezi oluşturulacak, koşucu ekipleri tespitlerini oraya bildirecekler, koşucuların farklı noktalardan, farklı katlardan gelecekleri göz önünde bulundurularak zaman ayarlaması yapılacak vesaire. Eh, bu da, mevcut oyunun üzerine ikinci bir oyun kurup, onun düşüncelerini de okumaya çalışmamız demek."

"Oyunun adı ne? Adı var mı?"

"Var: K'uei. Sizin dilinize çevireyim: Yabancı."

"O da kim?"

"En önemli soruyu sona saklıyorsunuz." Solumuzda bir kapıdan tüneli terkedip, yukarıya çıkan basamaklara yönelmiştik o arada. "İtikatlar da üçe ayrılıyor. Birinciye göre, oyun kendi kendine doğmadı, yaratıldı. Mucit, Chia hanedanından bir imparator. Burada tanık olduğumuz her şey onun zihnini ebedileştiriyor." Refakatçim merdivenin bitimindeki kapıyı açınca tahminim doğrulandı: Zemine, güneşin ölgünleşmiş ışığında sarı-yeşil kıpırdanan ilkbahar çayırına geri dönmüştük. "İkinciye göre, oyun imparatorluğun dimağı. Nazırını seçiyor, askerini topluyor, ordusunu düzenliyor, kaynaklarını savaş için seferber ediyor." Dışarıya adım atar atmaz etrafta bizim küçük yalnız kuleyi aradım. Bir mil kadar uzağımızda kalmıştı. "Üçüncüye göre ise, Tanrı'nın dimağı söz konusu."

XXXIX. Televizyon seyrettiğimiz bölüm

Sırıtkan timsahın o selamsız sabahsız, dilsiz ziyaretlerinden birinde geldi: Önce sehpası, sonra kendisi, kablosunu sürüyerek. Demir tangırtıyla üstümüze kilitlenince düğmesine bastık. Sesi hücreyi çınlattı, ekranında bir yıldız patladı ve:

"Kilisenizden memnun değilsiniz. Orada katıldığınız ayinlerin güzelliğini yaşayamıyorsunuz. Peki, suç kimde? Ekmeklerde olamaz mı?" Omuzlarından aşağısı gözükmeyen bir insan suretinden ders alacaktık. Kös kös oturuyorduk. "Kiliseniz çağı yakalasın, Ekmel Ekmeklerinden kullansın. Ekmel Ekmeklerinin buğdayı çok, tuzu az. Ekmel Ekmekleri ibadethanelere sağlık ve huzur getiriyor, size Tanrı'nın nimetini olanca erdemiyle sunarken tuzu azaltma imkanı da veriyor. Ekmel Ekmekleri mükemmel. Ekmel Ekmekleri kalp ve damar hastalıklarına, mide kanserine, düşüğe karşı mücadelede vazgeçilmez desteğiniz. Tekrarlıyoruz: Ekmel Ekmeklerinin buğdayı çok, tuzu az, iyiliği var, kötülüğü yok. Ekmel Ek-

meklerinden yemedikçe İsa'nın bedeniyle buluşamazsınız."

Büyütülmüş parmak ile açık kahverengi yuvarlak hızla kayboldular. Bıraktıkları boşlukta, dumanla örtülmüş renkli camlar belirdi. Bu seferki ses sakindi: "Pasif içiciliğin ne anlama geldiğini biliyoruz artık. Peki, kilisede geçirdiğimiz bir saat boyunca ciğerlerimize en az beş sigaranın katranı kadar tütsü katranı girdiğini de biliyor muyuz? İşte..." Elimiz düğmeye uzandı, fakat bir telefon konuşması ve bir rüya süresince hareketsiz kaldı.

XL. Onun kendi dönüşünden haberdar olduğu bölüm

"Ben bakarım." Ama sonra, onun telefon beklediğini hatırlayarak, zilin ısrarla çalışını, adımların ahenkle atılışını, ahizenin tık diye kaldırılışını takip etmekle yetindim: "Alo?... Efendim?... Aaa... Tamam, tamam... Annenden duydum... Hiç... Hiç... Yuvarlanıp gidiyoruz işte... İyi olduğun hemen anlaşılıyor... Yani o günlere kıyasla iyi... Sen kayıptın... Şimdi daha... Daha... Mesele... Umarım artık... Artık... Herhalde... Sen... Bobbie öyle anlatmamıştı aslında... Evet... O... Bence... Mutluluktan mı?... Doğru ya, çok sevinmiştir... Sevinmez olur mu?... Belki de... Seni tanıdı... Gerçekten mi?... Daha... Fakat o... O... Tahmin ediyorum. Aaa, pardon, saat kaç olmuş bu arada, farkında değilim, şey... Ben de isterim... Yalnız... Şu durumumda... Ama biz... Neyse, ben seni ararım... İlk fırsatta arayacağım... Kendine dikkat et... Hoşçakal!"

XLI. Rüya gördüğüm bölüm

Dünya, açık gri, uçsuz bucaksız bir düzlük. Günbatımının kasvetli ışığına gömülmüş karlı meydanlara benziyor, sadece üzerinde o boşluğu sınırlandıracak kemerler, çan kuleleri, kiliseler, anıtlar

yok. Sonsuzluğa uzanan bir hiçlik bu, daha doğrusu yirmi kadem yüksekten öyle algılanıyor (açı kaydırılıp öznenin arkasına bakılamadığından, orada düzlük nasıl, aynı şekilde devam mı ediyor, nihayete mi eriyor, meçhul). Ama yine de, bu (tabiri caizse) hudutsuz tepsi devasa bir kubbenin yahut yerin altındaymış gibi geliyor insana, kısmen loşluktan, kısmen havanın durgunluğundan.

Grilik engin, fakat kesintisiz değil. İçinde, Eskimoların buzda açtıkları balık yakalama deliklerini andıran, aşağı yukarı dört kadem çapında bir sürü eğri büğrü oyuk var. Birleşimleri, göz menzilimin elverdiği kadarıyla belli bir desen meydana getirmese de, sıkışıklıktan ötürü ağ izlenimi yaratıyor: Yuvarlak hatlı üçgenler, dörtgenler, çubuklar biçiminde boşlukları olan bir ağ. Griliği ilk anda mutlak sanmam da bundan.

Bazı deliklerin – diyelim on delikten ikisinin – kenarında, o Eskimolar gibi balık avlamakta olan yaşlı adamlar dikiliyor. Hepsi kır sakallı, mantar rengi yağmurluklu, kahverengi şapkalı. Uçlarına ağızları yukarıda küçük teneke kutular bağlı değnekleri ve kancalı ipleriyle, insanın yüreğini hoplatacak kadar öne eğilmişlerse de, kımıldamıyorlar. Oyukları saat kadranlarına benzetecek olursam, her ihtiyarın başka saati gösterdiğini söyleyebilirim. Aslında bütün saatlerin durmuş olduğunu da söyleyebilirim, sergilenen birörnek donukluğa, hareketsizliğe bakarak. Bunun sebebi ne, orada kanun ya da töre mi böyle, idrak edemiyorum elbette. Belki de bir fotoğrafla karşı karşıyayım. Ve etrafta hiçbir hayat belirtisi görmememe rağmen şu senaryoya inanıyorum:

Konserve kutularında kağıt parçalarına yazılmış mesajlar var. Adamlar önlerindeki delikte bir mesaj bulup yakalamayı başaracak olurlarsa (onlar bunu başarı sayarlar mı?) ipi makaraya dolayıp (pek akla yakın değil) kancayı boşaltıyor, kağıdı okumadan kutularına atıyor ve malum pozlarına dönüyorlar. Şüphesiz, mevcut teori, bizimkinin altında, bizimkiyle aynı özellikleri taşıyan en az bir yüzeyin daha yer almasını gerektiriyor. Nitekim, elli kadem kadar derinde, oyukları ve balıkçılarıyla başka bir gri düzlük seçiyor gözlerim. Ötesi meçhul.

Denklemler kuruluyor, ölçümler yapılıyor. Önce, yukarıdaki ihtiyarlardan bazılarının, deliklerinin biçimsizliği nedeniyle, aşağıdan uzatılan kutuya asla erişemeyecekleri tespit ediliyor.

Sonra, geometrik hesaplar, çoğunluğun bu durumda olduğunu ortaya çıkarıyor. Demek, aşağıda da, kutularını boş yere havada tutanlar, mesajlarını hiçbir zaman yukarıdaki dünyaya ulaştıramayacak olanlar var (onlar kendilerini *mesaj sahibi* addetmiyorlardır belki de), hem sayıları da az değil. Bu beyhudelik, yaşayana ne getiriyor acaba? Keder mi? Hafiflik mi? Kainatla bütünleşme duygusu mu? Bakış açımın sınırlarından ötürü, üstümüzde de bir dünya mevcut mu, kesin söyleyemiyorum. Ama herhalde mevcut ki, tepede dizi dizi kancalar sallanıyor.

XLII. Hâlâ televizyon seyrettiğimiz bölüm

Parmağımız devreyi kapattı, açtı. Beş nefesli için bestelenmiş bilmemhangi parçanın ezgileri kesişen birtakım üçgenler eşliğinde ölgünleşip kulaklarımızdan silinirken karşımızda konuşan bir adam peydah oldu:

"Dünya, tuhaf, yalnız, unutulmuş kavimlerle doludur. Fakat aralarında Yililer kadar tuhafı, yalnızı, unutulmuşu yoktur." Çaktırmadan birkaç numune sergilediler: Tuhaflıklarına, yalnızlıklarına, unutulmuşluklarına rağmen, kanoyla, dalgaları sessizce yararak, her şeyi yerli yerinde, püskül püskül palmiye ağaçlı bir sahile doğru ilerleyen insanlar. "Adanın ismi 'cennet' anlamına geliyor. O doğa harikasına başka ne ad verilebilirdi ki? Ama Dr Giambattista Ramusio'nun oraya gitme nedeni cennetin havasını solumak değildi. Dil incelemesi yapmaktı. Yililerin lisanı tatlı ve oynaktır, sözcüklerin adayı kuşatan sular gibi serin serin aktıklarını hissedersiniz. Ancak Dr Ramusio'nun onda bilhassa çarpıcı bulduğu şey, 'ben' zamirini içermemesiydi." Beş nefesli tekrar devredeydi: Dr Ramusio'yla müşerref olmaktaydık. Daha doğrusu, verandasındaki masada kendi uygulama kitabını genişletmekle uğraşırken gösterilen, fevkalade dağınık sakallı bir zatla. "Dr Ramusio Yi'ye yedi sene önce ayak bastı, dünyanın bu ücra köşesinde nasıl konuşulduğunu bir raporda okuduktan sonra.

" 'Bütün dillerde,' " (masada oturan adam ağzını hiç kıpırdatmasa da, işittiğimiz sesi onun kabul etmeliydik) " 'birinci tekil şahıs zamiri vardır: Fransızca'da "je", Almanca'da "ich", İtalyanca'da "io", Rusça'da "ya". Fakat Yice'de böyle bir ifade yer almıyor. İnanmak güç kuşkusuz. Yililerin bizim için son derece sıradan, son derece anlaşılır bir kelime olan "ben"i kullanmadan nasıl yaşadıklarını tasavvur bile edemiyoruz, değil mi? Nasıl düşünüyorlar? Nasıl iletişim kuruyorlar? Hemen belirteyim, bu eylemleri gayet kolay gerçekleştiriyorlar aslında.' " Yarım düzine ada sakini, ormanın ağaçsız bir bölgesinde, çıtırdayan bir ateşin aydınlığında gülüşüp söyleşmekteydi. Biz görmüyorduk ama herhalde zihinleri de çalışıyordu o arada.

'Ben,' diye devam etti Dr Ramusio, 'iç dünya - dış dünya farklılığının göstergesidir. Yililerde böyle bir ayrım yoktur. Onların hayatı algılayışlarını çözümleyebilmemiz, hele lisanları bize bu kadar yabancıyken, çok zor muhakkak. Yine de bulgularıma dayanarak basit bir tablo çizebilirim size.' " Kamera sıkıldı, köyde dolaşmaya çıktı. Önce, yeşil bir taşı yuvarlama oyunu oynayan çıplak çocuklara, sonra, tahtadan bir dibeğin başında ter döken bir kadına takıldı. Dr Ramusio'nun açıklamasını, muhabbetli bir şamata ve zamanlarını şaşırmış muntazam gümlemeler süslemiş oldu böylece.

" 'Yi insanı, benliğin doğrudan kavrandığı alanlarda, ki bunlar duyum ve bellektir, çok değişik özellikler sergilemektedir. Birincide, hissiyatını kendine atfetmez. Mesela, acıkmışsa, "ikban doulh", yani "açlık var" der, tıpkı "ikban pesen", yani "şurada bir ev var" der gibi. "İkban", bir şeyin mevcudiyetinin, konuşanla bağlantısız ifadesidir. Dolayısıyla, başkasının midevi durumu tanımlanırken de "ikban doulh" kullanılır.' " Fakat maalesef kimse bu ilginç davranışı örneklemeye yanaşmadı, biz de merakımızı gideremedik. Beş erkeğin çalı çırpıdan yapılmış yuvarlak bir kulübenin önündeki sessiz görüntüsüyle yetinmek zorunda kaldık. Sırtı kameraya dönük olan düzgün kılıklı tabii ki Dr Ramusio'ydu ve diğer dördünün fotoğrafını çekmekteydi. Adamlar kişiliklerini nasıl ortaya koyacaklardı? Yoksa objektife gülümsüyorlar mıydı? Ve komedi, tam orada, en tatlı yerinde kesildi. Etrafı gri dumanlar sardı. Neyse ki Dr Ramusio, sağ salim, bulgularını açıklamaya devam ediyordu.

" 'Bellek ise çözülmez sırlar barındırmaktadır. Doğrusunu söylemek gerekirse, Yililer hakkındaki raporu ilk okuduğumda araştırmacının gaflet içinde olduğuna karar vermiştim, belleğin istisnasız herkeste bir kimlik duygusu ve o kimliği dile getirme ihtiyacı yarattığı düşüncesiyle.' " Sıra deniz şovuna gelmişti. Kamera sarsıldı durdu, akıl almaz bir sessizlikle gri lekelere dönüşen beş sıçrantı ve arka arkaya dizilmiş, sırıtan kürekçiler gördük. " 'Şimdi, hâlâ bazı tereddütler taşımakla beraber, belleğin tümüyle dış dünyaya yönelebileceğine inanıyorum. Bu mutlu insanlar sadece, devamlı karşılaştıkları şeyleri hatırlıyorlar: Köylerini, kap kacaklarını, kabile üyelerini. Başka bilgi tutmuyorlar kafalarında. Örnek mi? Bir gün onlara mavi mineli bir çakı gösterdim, merakla incelediler. Ertesi gün aynı çakıyı tekrar gösterdim, gene merakla incelediler. Bu böyle sürüp gitti. Çakının varlığını bir ayda ancak benimsediler, yaşantılarına katarak. Bana alışmaları daha da zor oldu. Üç ay boyunca her sabah misafir gibi köye buyur edildim, ağırlandım vesaire.' " Teknedekilerden biri, zıpkını havada, kımıldamadan dikiliyordu.

" 'Zihnin yalnız değişmeyen şeyleri saklaması bazı açılardan sakıncalı elbette.' " Zıpkın buharlaşıp uçtu, fakat hemen bulundu. Yüzeyi limon sarısı üzerine parlak kırmızı benekli, on kiloluk bir cisme saplanmıştı. Avcı diz çökmüş, silahını çekiştirirken, cismin kuyruğu üç kere inip kalktı, altındaki izlere yenilerini ekleyerek. " 'Birincisi, Yililerin farklı ortamlara uyum sağlamaları imkansız. Ama onlar köylerinden hiç ayrılmıyorlar. Şöyle bir hikaye okumuştum: Ondokuzuncu asırda içlerinden bir grup köleleştirilmiş. Zavallılar gemiye biner binmez dış dünyadan kopmuşlar, bir daha da düzelmemişler. Gelgelelim ünleri uzun yıllar tacirlerin talanından korumuş adayı. Yililerin ikinci bir dil öğrenmeleri de mümkün değil. Denizin, ağacın, domuzun başka adlarla da anılabileceğini kavrayamıyorlar. Çabalarım sadece eğlendiriyor onları.' " Ne var ki tekne sahile yaklaşırken suratlar asıktı.

" 'İkincisi, hava şartları veya ay evreleri gibi geçici oluşumlar dostlarımızı her seferinde heyecana, korkuya sürükleyebilir. Fakat sürüklemiyor, köyde yaşlı bir kadın takvim tuttuğu için.' " Sazdan örülmüş, ayaklı bir damın koyu gölgesinde kadını ve kalçalarını seçtik: Yerde çizili bir ızgaranın karelerinde durdukları izlenimini

uyandıran birtakım ufak nesnelere bakarak oturuyordu. " 'Bu bilge kişi, atmosfer, ay ve takımyıldız hareketleri hakkında ahaliye günbegün malumat verir. Çocukların yetişkin addedilecekleri zamanları hesaplayıp duyurur.' "

Top oyununa geri dönüldü. " 'Ve gençleri soylara göre eşleştirir. Yi'de belli güzellik ölçütleri bulunmakla birlikte, kimse kimsenin cazibesine kapılmaz, çünkü cazibe sayılabilecek bir şey yoktur.' " Hava kararmış, ada halkı ateşin etrafına toplanmıştı. Odun çıtırtısı ve böcek cırıltısı eşliğinde balık pişiriliyordu. Alevlerin sarı parıltısı vurmuştu bütün yüzlere. " 'Yililer birbirlerini "yakın" anlamına gelen "pan" sözcüğüyle tanımlarlar. Eşler ve bebekler "panak"tır, yani "en yakın" Çocuklar beş yaşına basınca ailelerinden ayrılıp küçükler evine yerleşir, erişkin olana kadar orada yaşar, sonra da kendi yuvalarını kurarlar.' "

Kamera çalıların arasından tepeye tırmanmaya çalışıyordu. Yolunu kesen kalın yeşil yaprakları görüyorduk. " 'Karı-kocanın beraberliği ölümle nihayete erer. Ölüler adanın tam ortasındaki dağın doruğunda tabiata – kargalara, akbabalara, tilkilere – terkedilirler. Dostlarımız ebediyet inancı geliştirmemişlerdir kuşkusuz. İkinci bir mevcudiyetten ne bekleyebilirler ki? Ayrıca, gerek dilleri, gerekse töreleri, herhangi bir ilahi güç kavramına da sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.' "

Parmağımız düğmeyi kapadı.

XLIII. Dönüm noktasına döndüğüm bölüm

Onca sene sonra niye geri geldiğimizi soruyorsunuz. Belki de gelmedik. Ben kendi anılarımın, daha doğrusu Çin'de bahtiyar bir hayat sürmüş olan öteki yarımın anılarının yazarıyım. Hazin bir durum bu. Affınıza sığınarak hüzünlenmekteyim. Geçmiş için hayıflanmak budalalıktır, ama şimdiki zaman için hayıflanmak öyle değil. Günbatımına dahi yetişemediğimi, insanların benim hakkımda bilmek istedikleri her şeyin, benim kendim hakkında bil-

mek istediğim her şeyin yeryüzünün öbür ucunda gerçekleştiğini düşündükçe yüreğim daralıyor. Nasıl haset duymam ikinci kişiliğime? Yine de merak ediyorum, sahiden mutlu muydu? Deneyimlerini sayısız okuyucuyla paylaştığından, seyahatleriyle dünyanın dört bucağında ve zihinlerde nice yolculuklara öncülük ettiğinden habersizdi zavallı. Sadece yaşadığının farkındaydı.

Kıskandığım, onun şahsı değil, sureti, hatırası. Belleğimin yarattığı mahluk ruhumu bürüdü. Bana ait olanı tanınmaz, keyif vermez, sevilmez kıldı. Şu ana kadar yaptıklarını ilelebet yapabilir: Kinsai'nin ada-mabetleri ile durgun sulara bakan sarayları arasında mekik dokuyabilir, refakatçisinin kerametlere ışık tutan incelikli açıklamalarını dinleyebilir, ülkesinden sonra aklına da hakim olamadığını hissetmeye başlamış bir hükümdarın maiyetinde yer alabilir, Beihai parkında dolaşabilir, bir cariyenin kollarında kendinden geçebilir. Benim derdim, hatırladıklarımın özgürlüğüne ortak olmak, onun gibi bir bellek kahramanı haline gelmek. Belki elinizdeki kitabı yazmamın nedeni de bu, başka zihinlere girme, oralarda gezip tozma arzusu. Boşuna mı uğraşıyorum? Göreceğiz. Siz ve ben.

Geminin iskelesinde dikiliyorum, daha doğrusu o dikiliyor. Hoşçakal Çin toprağı. Batıya dönüş İran üzerinden gerçekleşecek. İkimiz, aynı insan, içi yün dışı ipek, kurşun rengi pelerinimizle, bir güvertedeki prensese, bir rıhtımdaki hanıma çeviriyoruz gözlerimizi. Sanki arada aynayız. Annenin de kızın da siyah saçları rüzgarda tel tel havalanarak arkadaki manzarayı bulutlandırıyor, bakışları manidar kıvılcımlar saçıyor, dudak kıvrımlarını tümüyle yokeden tebessümleri bazen ayrılık hüznü, bazen serüven cesareti, bazen de kavuşma azmi taşıyor. Bir birini süzüyoruz, bir öbürünü. Sonra ben tekneyi keşfe çıkıyorum, seyyah karayla vedalaşıyor.

Onunla tekrar bütünleşerek bellek tiyatrosunda oyuncu olursam, kendimi unutur, değişik bir kişilik mi geliştiririm acaba? Şimdi yakalayıp azıcık kafamda tutayım kahramanımı. İşte, rehberinin peşinden sarı tuğla duvarlı bir kır kulesine daldı. İçerisi karanlık. Nereye götürüldüğünü, basamakların sonunda neyle karşılaşacağını bilmiyor. Ben biliyorum. Mevcudiyetinin bir hayalden ibaret olduğunu bilmiyor. Ben biliyorum. Kendi hakikatini bilmiyor. Ben biliyorum. Eğer ona benzemeyi başarırsam ben de bir şey

bilmiyor olacağım. Siz biliyor olacaksınız. Eh, her derdin tesellisi vardır.

Gri pelerinli şahsı izliyorum, ama belli birinin konumundan değil, rıhtımla pruva arasındaki boşluğun ortasından, aşağıdan. Gemi ile kıyıyı ayıran yeşil gölgeli aynanın üzerine uzatılmış köprüden, sola, Çin'e, sağa, tekneye ve denize bakıyor. Doğudan batıya daire çiziyor gözleri. Derken ben de o gözlerle birlikte dolaşmaya başlıyorum. Bu kez, limanda, prensesin annesinin arkasında dikilen imparatora ve ihtiyar adama takılıyoruz. Güvertede de, prensesin arkasında dikilen diğer iki ak sakallıya, yani babamızla amcamıza. Ve bir süre sahildekilerle gemidekiler arasında gidip geliyoruz böyle. Sonra ben gene tekneyi keşfe çıkıyorum, seyyah gene karayla vedalaşıyor.

Maalesef babamlar bu metinde sebepsiz yere ihmale uğradılar. Galiba yolculuğun başındaki suretlerine feda ettim onları. Belki hayal gücüm hayaletlerimizi biraraya getirebilir. Bir yaz akşamı, hükümdarın ailemize sunmuş olduğu evde, yemeğimizi yemiş, geri döneceksek ne zaman döneceğiz konusunu tartışıyoruz. Diyoruz ki: Sarayın bize duyduğu güven, gösterdiği ilgi, yüklediği sorumluluk elimizi kolumuzu bağlıyor. Hem ulu hanın ülkeyi terketmemize izin vereceği nereden belli? Şu resmi ve şerefli hayata da ziyadesiyle alıştık doğrusu. Dahası üçümüz de (ölülerin arkasından konuşulmaz ama başka çarem yok) karışık işlerin içindeyiz.

Öyleyse niye bindik gemiye? Babamın, üzerinde doğup büyüdüğü toprağa gömülmeyi arzu ettiği, amcamın da, karısıyla çocuklarının hasretine dayanamadığı minvalinde laflar geveledeğini hatırlıyorum. Bunlar kararımızın esas nedenleri değildi tabii, hakanın inanacağını umduğumuz bahanelerdi. Babamın, bizimle batıya gönderilecek antlaşma ve takdir mektuplarını gözümüzden bile sakınacağımıza, amcamın da, kullanılmadan eskimiş rahiplerimizi, kitaplarımızı ve hayır dualarımızı yenileyerek geri geleceğimize dair yeminler ettiğini hatırlıyorum. Bunlar da köşeye sıkışanların uydurdukları cinsten vaatlerdi, imparatorun hiçbirine kanmadığından eminim. Babam uykusunda şehrinin adını sayıklıyordu, amcam ise bizi Nesturilerin Aşai Rabbani ayini yahut dilimizi bilmeyen bir rahibe günah çıkarsak bağışlanır mıyız, gibi konularda düşünmeye çağırıyordu. Tamam da, şuurun sükuneti, ruhun sela-

meti için o kadar yol gidilir mi? Bence ortada bir zorunluluk vardı. Kıtayı aşmış ilk Avrupalılar biz değildik. (Yoksa şaşırdınız mı?) Çin'e ayak bastığımızda, öncellerimiz sarayda, tapınakta, atelyede, mezarlıkta, kısacası her yerdeydiler. Babam, amcam ve ben oradan ilk dönenler olacaktık. Düşlerimizi bırakıp belleklerinize girmeye karar vermiştik. Farkımız buydu.

XLIV. Prenses kızıma ve annesine yöneldiğim bölüm

Beceremiyorum.

XLV. İlahiyatçıya yöneldiğim bölüm

Kilise mimarı Mar Sargis'le tanışmamı o sağlamıştı. Sargis esasen ülkedeki lama manastırlarını keşfetmekle uğraştığından başkente çok sık gelirdi. Amacı, geometrik bakımdan Nesturi evlerine benzeyen lama manastırlarını yeniden yapılandırmaktı. Önce bir miktar boya, diyordu, sonra ekmek, sonra Nestorius'un öğretisinde aziz tutulan Malk, sonra da keşiş cüppeleri, tamam. Onunla ayda alemde bir rastlaşırdık aslında. Herhalde bu yüzden, boyu bosu nasıldı, unutmuşum. Gözümün önünde üç değişik adam canlanıyor: Manastır kemerlerinin altında yanımda yürüyen ince uzun bir zat, sedirde yatar gibi oturarak kollarını sallayan balon tipli bir zat, elindeki ekmeği ağzıma alırken dizlerimi bükmeme yol açacak kadar kısa boylu ve zayıf nahif bir rahip.

Siz ilkiyle muhatap olacaksınız. "Bu anlaşmazlık sadece ikimizin arasında değil." Halbuki yalnızdık. Eski taş duvarların çevrelediği eğreltiotlu meydanı tekrar dolaşıyorduk. "Başka kapılar aklınızı çelmedi mi hiç? Mesela, İsa'nın yaradılışında insani ile ilahi birdir fikrini savunan, ama nasıl sorusunu cevaplamayan, bizim zıt

kutbumuz Monofizitler? Veya İsa'yı ruhuna Tanrı kelamı işlemiş bir nefer olarak gören Apollinarius ve varisleri? Veya İsa'nın tabiatındaki ikiliğin vaftiz anında silindiğini iddia eden Eutykhes ve varisleri? Veya Arius sülalesi: Baba'nın Oğul'u hiçlikten vücuda getirdiğini öne süren Egzokontiyenler, Oğul'la Baba'yı özdeş kabul eden Homoiosçular, Oğul'un aramızdan rasgele seçildiğine inanan Adopsiyonistler? Yahut Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'a Tanrı'nın üç maskesi diyen Sabelliusçular? Maskeleri çoğaltabiliriz pekala. Ben bu yaklaşımı seviyorum. Yahut İsa'nın insan kılığında Tanrı olduğunu söyleyen Doketistler ve onların düşüncesini geliştirerek, Mesih'in hayatta olduğunu söyleyen Juliusçular? Yahut kadın, erkek, çocuk, herkesi İsa gibi ilahi addeden aşırı Doketistler? Bu düstura göre, size dokunursam," (durdu, ben de durdum, parmağı sol yanağıma değerken lekeli elini ve iri gözlerini inceledim, ama kulağım ondaydı) "Tanrı'nın bedenine dokunmuş olurum." Yürümeye devam ettik.

"Aynı konuda dünya kadar fikir üretilmiş. Bir yargıya varmak zor."

"Yargıya varmak mı? Aralarında tercih yapabilecekmişsiniz, tercihiniz önemliymiş gibi konuşuyorsunuz. Bir nevi bencillik değil mi bu?"

"Ruhumun selameti için doğruyu bulmam gerekmiyor mu?"

"Sizin yolunuz çoktan çizilmiş. Hem de ruhunuz tarafından. İlahiyatın bu dalı Tanrı yerine insanı ve milleti tanımlamakla uğraşıyor. Biz mevcut inancımızı, hakikat atalarımıza malum oldu, İsa'nın çift yaradılışlı doğduğu idrak edildi, diye açıklamıyoruz. Mesele, Bizans'tan kopmaya hazırlanan Perslerin kendilerine ait bir akideye ihtiyaç duymalarıydı. Yani beşinci yüzyıl boyunca işitilen dalalet ve divan uğultusu, Roma İmparatorluğunun çatırdama seslerinden başka bir şey değildi." Kim bilir kaçıncı turumuzu atıyorduk kemerli meydanda, başlarımız eğik, taşlarla tartışır gibi.

"Tabii bir de İsa'nın insan doğası üzerine söylediklerinin kaçınılmaz yansıması vardı. Onun öğretisinden evvel dünyada bir tek kişinin yaşadığını düşünürüm bazen, bu kişi eğer imparatorsa Tiberius'tur, fahişeyse Kayseriyalıdır, binlerce cesedin ortasında dikilmektedir." O noktada sesi Kinsai'deki kilisenin kürsüsünden gelmeye başladı. "Bize birey olmamızı öğütleyen İsa'dır. İçimizdeki

ebediyi, faniyi, toplumu, beni keşfettiren İsa'dır. Sanki ruhumuzda vücut bulmuştur. Bu mucize şöyle bir tehlike barındırır: Kendimizde öznel bir hakikatten, şahsi bir İsa'dan ötesini göremeyebiliriz. Siz iki tabiatlı ama tutarlı bir Mesih'e kulak veriyorsunuz." Bana hitap ediyordu artık. Suchow civarında sandal gezintisi yapıyorduk. "Bütünlüğü yüceltiyor, benzersizlikle kanıtlamaya çalışıyorsunuz. Dolayısıyla ağzınızdan çıkan sözler, öncelikle size, birleşik kişiliğinize ait. Halbuki benim Mesih'im bölünmeyi reddetmiyor. Hatta içimde bir kimlik güruhu yaratıyor. Bedenim onların ortak meskeninden başka bir şey değil. Tüm İsa'ları sahiplenen, sizin tekilinize ve benim çoğuluma ve Doketistlerin hayaletine ve Sabelliusçuların maskarasına, hepsine kucak açan Hıristiyanlık gibi." Suya değen parmağına baktı. "Bir gün bu sınıflandırmalar tarihe karışacak: Binlerce, yüzbinlerce Mesih sığacak yüreklere. Budist kardeşlerimizin tapınaklarını dolduran o dizi dizi heykelcikleri kafanızda çeşitlendirin, aynı öyle olacak. Ve İsa'nın bireysel kurtuluş mesajı hedefine ulaşacak. İnsanlar Mesih'lere dönüştükleri için Mesih'in kendisi silinip gidecek, okyanusta su misali."

Sonraki bir buluşmamızdaydı sanırım, dini konularda hakikati nasıl ortaya koyacağımızı sordum ona. Evvelce söylenmiş şeyleri tekrarlayarak, dedi, tekrarlar kimseyi yanıltmaz hiç değilse.

XLVI. San Francisco Pacific Bell'in Eylül 1986'ya ait sarı sayfalarından alıntı yaptığım bölüm

Asur Doğu Kilisesi. 753 9754.

Müjde İbadethanesi. Pazar 9:30 Okul, 10:45 Ayin. Çarşamba 19:00 Bize Eğitim, Küçüklere Eğlence. Özel Otopark, Çocuk Bakıcıları. 346 1111.

Bethel İbadethanesi. 285 1433. *Büyük İlanı Okuyun.*

İkinci Birlik Baptist Kilisesi. Radyo 1450 KEST Pazar 20:30-21:00. 861 2708.

Üçüncü Baptist Kilise. Kuruluş 1852. Telefon Edin Dua Dinle-

yin. 346 2038.

Birinci Baptist Kilise. 1849'dan Beri İsa'yı Yüceltiyor. 863 3382. Okul Öncesi - 6. Sınıf 863 1691.

Golgotha Baptist Kilisesi. "Ruhları Fetheden San Francisco Feneri". 5655 Mission Cad (Geneva'nın 1/2 Mil Güneyi). 585 9190.

Lütufkar Çinliler Baptist Kilisesi. 752 9090.

İsa Hamilleri Kitabı Mukaddes Kilisesi. Cuma 19:30 Amerika'da Tarihi Hükümet, Eğitim ve Ekonomi Üzerine Çalışma ve Tartışma. 922 5921.

Buda Evrensel Kilisesi. Her 2. & 4. Pazar Kurs. 13:30 Çince'den İngilizce'ye. 982 6116.

Aziz Paulus Gemi Enkazı Kilisesi. 468 3434.

Dolores Misyonu Basilikası. Şükran Günü ve Noel Haricinde Her Daim Açık. 621 8203.

Eski Azize Meryem Kilisesi. Caddeye Araba Park Etme İmkanı. 986 4388.

Üzüm Bağı Hıristiyan Kardeşliği. İbadette, Öğretide, Kardeşlikte, Şifa Duasında Tanrı'nın Varlığını Hissedin. Etkinliklerin Zamanı ve Yeri Telefonla Öğrenilir. 753 8700.

Onun Yolu. Hıristiyan Seyahat ve Hizmet Kuruluşu. 469 7555.

İsa'nın Evi. 564 2099.

İlaç kutularında yazan son kullanma tarihlerine dikkat edin. Günü geçmiş ilaçları atın. Ya faydaları yoktur ya da zehirleyicidirler.

Hıristiyan Hayat Kardeşliği. Tanrı Kelamına Dayanan Karizmatik İbadet Kilisesi. 681 7900.

Tüketiciyi bilgilendirmenin en emin yolu "Sarı Sayfalar"a ilan vermektir.

Miraloma Cemaati Kilisesi. Kitabı Mukaddes'li İman, İsa'lı Vaaz, Maneviyat Yüklü Hayat, Sıcak ve Sevecen Ortam. 36 No'lu Miraloma Otobüsüyle Ulaşım. 584 0360.

İçimizdeki İsa'nın Sesi. Danışmanlık, Eğitim, Hizmet. Tanrısal Benliğimize Erişelim. Pazar: Ayin & Manevi İslah.

Birinci Kitabı Mukaddes Ahdi Kilisesi. Komple Çocuk Programı. Yaygın Kitabı Mukaddes Dersleri. 431 8755.

Aziz Gregorios Piskoposluk Kilisesi. Tanrı'yı Sedanızla Yüceltin. Ailelerin de Bekarların da Katılabilecekleri Samimi Cemaat.

İlk Kiliselerdeki Kadar Derin İbadet. Aydınca vaazlar. Dört Dörtlük Okul. Meditasyon, Kutsal Metin Okuma, Kişilik Geliştirme Kursları. Şarkılarımız Tanrı'nın Hoşuna Gidiyor! Gough & Bush'ta Bayrağımızı Arayın. 885 2995.

Aziz Petrus Piskoposluk Kilisesi. "Akli Dürüstlük, Ruhani Derinlik, Sahici Sevgi, Tam Bağlılık: Biz Dördünü Birden Hedefliyoruz" John B. Butcher - Pastor. 751 4942.

Hakiki Günışığı Çin Piskoposluk Kilisesi. 956 2160.

Ecclesia Gnostica Mysteriorum. Maria Magdelena'nın Mirasçıları Havariliği Devam Ettiriyor. 494 7412.

İncil'li San Francisco Çin'i Kutsal Kelam Kilisesi. 665 2438.

Birinci Birleşik Luther Kilisesi. Müzik, Maneviyat, Düşünce, Dayanışma. 751 8108.

Yeni Dünya Dini Kilisesi ve Anonim Ortaklığı. İsa "Eter"le Geri Gelecek. Çağdaş "Hıristiyan" Rahipler. 431 8790.

Pasifik Tepeleri İsa Kilisesi. Tanrı'nın Son Kurtarıcı Misyonu. 563 3116. Cevap vermezse 386 4750.

Aklın Yolu Birdir Geçici Evrimci İsa Kilisesi. 621 4054.

Özgür İncil Kilisesi. Tanrı İyi Bir Tanrıdır. Hayat Mucizelerle Doludur. 861 3788.

Dişiniz çıkarsa şu dört işlemi uygulayın: 1. Dişi soğuk suya tutun. Ovuşturmayın. 2. Mümkünse yuvasına yerleştirin. 3. Mümkün değilse, ya dilinizin altına koyun ya nemli bir beze sarın ya da bir bardak sütün içine bırakın. 4. Derhal dişçiye gidin.

Yön İbadethanesi. Karanlıklar Prensinin Fen ve Edebiyatını Zeka ve Ahlak Çerçevesinde Tanıyın. 771 9155.

Metafiziki Hıristiyan Maneviyatı Kilisesi ve Topluluğu. Reverend Jean Cook, G.W. Dipl., N.F.S.H. (B.Britanya), Kurucu ve Baş Rahip. Trans Dersleri, Ödevler, İslah, Meditasyon. 986 2295.

Birleşik Metodist Kilise ve İbadethane. Sevgi Dolu Bir Şehir Cemaati. Yetişkin Programlarında Çocuk Bakıcılığı Hizmeti. İşitme ve Konuşma Özürlülere Çevirmen. Tekerlekli Sandalyelilere Kolaylık. Bizimle İbadet Edin. 586 1444.

Belki beni seyahate götürmediler, yani Venedik'ten dışarıya adımımı atmadım. Belki bu meşhur sefer hiç gerçekleşmedi. Belki ilki de gerçekleşmemişti. Ona anlattıklarımı, ya küçükken, uzun salonumuzda, odun ateşinin önünde, babamın iyice açılmış iki dizine çarpa çarpa bir şu kulenin yüksekliğini, bir bu yeşim parçasının iriliğini, bir o tartışmanın dengesini vurgulayan ellerinin kızıl ışıltısını seyrederek geçirdiğim muhabbetli gecelerden hatırlıyorum ya da Rialto'da, çanların, kerhanecilerin, para değiştokuşçularının şamatasını aşıp rüzgara karışan, şöyle bir kulak kabarttığınız takdirde sizin de öğrenebileceğiniz masallardan derledim.

Belki Kıbrıs'ın, Akkâ'nın, Ayas'ın müstereddit doğululuğuyla yetinip huri peşinde koştuk onca zaman. Derken sıkıldık yahut paralarımız suyunu çekti yahut bir rezalet çıktı, döndük. Ve yavaş yavaş, kıtanın öbür ucunda dolaşmış seyyahlardan duyduklarımızı hayalimizde süsleyerek, kendi tariflerimizi, kendi kıssalarımızı ürettik. Açıklama bekleyenleri başımızdan savma telaşıyla aklımıza geleni söylemiş ve bunları tekrarlaya tekrarlaya hakikat gibi pekiştirmiş de olabiliriz.

Belki içerilere doğru, İran'a veya Türkistan'a veya Sinkiang'a kadar ilerledik. Belki kaydedilenden de uzağa, Pasifik üzerinden Japonya'ya, Fiji'ye, California'ya ulaştık. Fakat kimse inanmaz diye haritamızı sınırlandırdık. Ya da gerçekten Pekin'e gittik. Ama orada yaşadıklarımızı dile getirmemiz zordu. Dile getirebildiğimizi dile getirdik.

Tabii asla geri dönmemiş olmamız da muhtemel. Filistin'de Polo ailesinden bahsediyorlardır, o da oturup bize ait bir seyahatname kaleme almıştır muhayyilesinden. Ve her şeyi benim yazdırdığımı belirtmiştir ki sahtekarlıkla suçlanmasın. O devirde böyle ince ayrımlar gerekli ve mümkündü ne de olsa.

Ya da benim ismimi bile o uydurmuştur belki.

Aynı manastırın önünde tekil ve çoğul Mesih'lerle ilgili sohbetimize devam ederken Mar Sargis kolumdan tutup içeriye sürükledi beni. Kemerli geçitlerden birini aşıp meydanın ortasına yürüdük. Hedefimiz, basit ağaç bocurgatlı, ipli, demir kovalı bir kuyuydu.

"Biraz su çekmez miydiniz?" Söylediğini yapmak için herhangi bir sebep göremediğim, tasavvur da edemediğim halde, kaba biri izlenimini uyandırmadan hayır demeyi beceremeyeceğime karar vererek, kuyuya yanaştım. Ayrıca Mar Sargis'in böyle acayip önerilerinin, başkalarının acayip önerilerinin tersine, muhakkak anlamlı şeylere işaret ettiklerini duymuştum etraftan. Kolu gacır gucur çevirdim, kova gacır gucur yola koyuldu. Halat çözüldükçe kuyunun taşları çınladı, ama gitgide uzaklaşıyordu ses, sanki bir çan kulesi şafağın söktüğünü bildiriyordu ve biz atlarımıza binmiş, şehri terkediyorduk. Sonra kova durdu. Ancak şapırtı olmadı. Makara boş, ip gergindi: Titreşen dikey gövdeden güneş ışığı huzmeleri gibi fırlamıştı helezoni lifler. Aşağıya baktım. Kova, kara bir su yuvarlağının birkaç kadem üzerinde salınmaktaydı.

"Halat kısa," dedim, sıkça nefes alarak. "Suya erişilemiyor."

"Aynen." Matematikte bir hipotez ispatlamışçasına muzafferdi. Kan beynime sıçradı.

"İyi de, bunun gelecekle ne ilgisi var?"

"Aşikar değil mi? Kova yetişmese de su orada: Gelecek yaşanmaz, fakat mevcudiyeti de sorgulanmaz."

"Elbette. Ama gelecek geçmişe dönüşmedikçe tanımsızdır."

"Yani onu *kavrayabilmek* için yüzünü görmek gerekir. Bahsettiğim kitapta, demin de söylemiştim, arzın yaradılışından kıyamete kadar her güne ait bir kayıt bulunuyor. İleriye yönelik olanları şimdi çözemiyorsunuz, gerçekleşince idrak ediyorsunuz. Mesela bugünün cümlelerinde değinilen şeyin bir kuyu olduğu az önce açıklığa kavuştu dimağımda."

Benim "İnsan kendini kandırabilir," şeklindeki yorumuma Mar Sargis "Okurken bundan kaçınabilir miyiz sizce?" cevabını verdi sanırım. Ve ben yine de "O kitabı karıştırmak isterdim," dedim, gayet iyi hatırlıyorum.

"Pekala. Fakat tek satır anlamayabilirsiniz, çünkü koca bir cilt bizim ayin dilimizde yazılmış, yani Süryanice. Önümüzdeki pazar bir kilise deneyimiz var. Siz de katılın."

Katıldım. Ve o kutsal deneyin metnini çevirip elinizdeki kitabın bir yerine sokuşturdum.

XLIX. Birbirimize şimdiye kadar olmuş her şeyi silebilecek kıssalar ve hisseler aktardığımız bölüm

Kinchai müstesna mizacıyla ün salmıştı. Günde bir saat eğlenirdi, ama tam bir saat. O süre içinde ahbaplarıyla beraber nefes almadan yemek yer, fincan fincan çay içer ve güçlü sağ eliyle birilerini omuzlarından sarsıp keyiflenirdi. Belden aşağı hikayeler sel olup akardı ağzından, nadiren, zorunlu kıkırdamalar yahut püskürmeler nedeniyle kesilerek. Alnından pırıl pırıl ter damlaları süzülürdü. Kahkahası, kazana doldurulmuş et suyu gibi karanlık ve derin, danzu havlaması gibi hoyrat ve vahşiydi. Helada bahar ve şehvet şarkıları söylerdi avaz avaz.

Geri kalan zamanını ise, banyan ağacından, çıplak bir döşemenin üzerinde, sessizce tefekkür ederek geçirirdi. Odası penceresizdi, ilkel bir kapıdan ve beyaz badanalı dört duvardan oluşuyordu. Oturunca soluna gelen duvarda, asla kullanmadığı gongu ve kırbacı, arkasında, kapının yanında da, iyice yukarıya çivilenmiş ipek bir parşömen dururdu. Rivayete göre kaligraf Kinchai'nin son eseriydi bu: Senelerdir saatin iki buçuk olduğuna işaret eden, mükemmel çizilmiş bir Ko rakamı.

Bir gün keşiş çırağı Chiashen odaya girdi. Kinchai'nin önünde diz çöktü. Ve bitmek bilmez bir suskunluğun ardından "Ne güzel şu Ko," dedi. Kinchai ayağa kalktı. Parşömeni duvardan söküp yırttı. Chiashen ipeğin ipliklerinde irfan kokusu duydu.

Çünkü güzellik gibi irfanın da farkına varıldığı anda yokolduğunu henüz kavrayamamıştı.

Karısını ve iki küçük oğlunu aç bırakmamak için sabahtan akşama kadar çalışan Heifolu bir köylü, tarlasına pirinç ekerken, yörede dolaşan bilge Fengshu'nun dikkatini çekti. İşe dalmıştı, efendinin yüzüne bakmadı, yalnız sesini işitti: "Haydi." Ve tohum sepetini yere atıp, başı eğik, yola koyuldu. Bilge tarlayı aşmıştı bile. Köylü onun uzamış saçlarını ve uçuşan sarı elbisesini gördü. Tek kelime etmeden dokuz mil yürüdüler. Sonra Fengshu "Evine dön," dedi. Köylü evine döndü.
Aklı olan, hiçbir öğüde kulak asmaz, böylesi dahil.

Pietro ile Sandro heybetli bir ardıcın yanından geçiyorlardı. Asırlık dallar ispinozlarla şenlenmişti. "Kaç kuş barınıyordur şu ağaçta?" dedi Pietro. Sandro birkaç yarda ilerleyip oturdu. Pietro iki gün sonra geri geldiğinde de oradaydı. Soru sorulmadan cevabı yapıştırma telaşıyla "İkibindörtyüzbir, efendim!" diye bağırdı. Pietro çırağına yaklaştı. Ve bastonunu var gücüyle delikanlının sol omzuna indirdi.
Bazı cevaplar telaffuz etmeye değer değildir, özellikle de telaffuz etmeye değer olmayan sorularınkiler.

Danshao dört müridiyle beraber kırda geziyordu. "Zambakları düşünün," dedi. "En çok hangi kısımları yüreğinizdeki Buda'ya benziyor?" Birinci mürit "Taç yaprakları, saf ve temiz oldukları için," karşılığını verdi. Danshao gülümsedi. İkinci mürit "Yeşil yaprakları, ilahi huzur renginde oldukları için," karşılığını verdi. Danshao gene gülümsedi. Üçüncüsü "Tohum başları, yeni nesiller yarattıkları için," karşılığını verdi. Danshao gene gülümsedi. Dördüncüsü "Ayakları," karşılığını verdi. Danshao kıpkırmızı kesildi. Ağzı köpürdü öfkesinden.
Efendi ahmağa kibar davranıyorsa akıllıya nasıl davranmalıdır?

İki keşiş uzaklarda bir dağ silsilesini seyrediyorlardı. "Yücelmiş ruh bedendeki yeriyle yetinmez," dedi ihtiyar olan. "Sen iç varlığını şu tepelere gönderebilir misin?" Genç olan sükut etti. Seyirlerini sürdürdüler. Bir saat sonra tecrübeli keşiş "Hâlâ orada mısın?" diye sordu, acemi keşiş "Hayır," diye mırıldandı. İki saat sonra sorusunu tekrarlayan yaşlı münzevi bir cevap alamayınca

yoldaşını şöyle sınadı: "Ötedeki vadinin pirinci filizlenmiş mi bari?"
Son cümle aslında okuyucuya söylenmişti herhalde. Zira bu bunak bile biliyordur, ruhun göze, kulağa, dile sahip olmadığını.

Aşkın zihnin anlamsız kıssalara pek tahammülü yoktur.
İncir çekirdeğini doldurmayacak meseleler cezbeder onu.

Kei Po müritlerine döndü: "Örümcek Buda tabiatlı mıdır?" "Evet," diye atıldı bir tanesi, "çünkü çevresiyle mükemmel bir denge içindedir, çünkü uzun süre kıpırdamadan durabilir, çünkü seri hareket eder, çünkü farkında olmadan güzellik yaratır, çünkü sessizdir, çünkü..." Kei Po sol sandalını çıkarıp fırlattı oğlana.
Ruh cebirinde artı eksiden başka bir şey değildir. Ayrıca iyilik de hayli şüpheli bir kavramdır.

Evren size tasavvur edilemeyecek kadar kadim mi geliyor? Hem aritmetiğe hem coğrafyaya vakıf bir sümüklüböcek hayıflandı: "Ne büyük şu dünya! Hiç dinlenmeden ikiyüzbin yıl taban tepsem de onu boydan boya dolaşamam. Ne küçük bir parça düşüyor bana!" Göç eden kuşlardan, haykıran balinalardan haberi yoktu. Kendi zaman deneyiminizi gerçeklikle karıştırmayın. Dil ve müzik adlı hoş bellek dallarının icadından önce zaman geçiyor muydu sanıyorsunuz? Evren doğduğundan beri birkaç yüz nesil insan yaşadı, fazla değil.
Bu beni ilgilendirmiyor. Aydınlanmış zihinde başlangıç da bitiş de şimdidir.

Paolo tezgahında otururken bir bardak kırdı: Cam cisim elinden kaydı, o seyretti, sanki bir madeni para suyu yararak dibe doğru ilerliyordu, ilk çatlağın ani parıltısını ve çakan şimşek gibi yayılışını gördü, parçalar koptular, fırıl fırıl döndüler, günışığını yansıtan zerrecikler eşliğinde. Ve uzaklarda bir sahile dalga vuruyormuş hissini veren sesler duyuldu. Maria yeni aşığıyla tiyatrodaydı. Perde inince şaşırdı: Zaman kuş olup uçmuştu adeta. Luca ise uyuyordu.
Saatle kavgaya tutuşmadılar mı?

Köyü geride bırakıp adanın doğusuna doğru yola koyulduktan sonra tabiatla kucaklaştı. Kuşların rrr gevezeliği, çekirgelerin sss niyazı, bambuların fısıltısı iliklerine işlerken başını batıya çevirip aptallığına güldü: Elektrik santralının ikiz kulelerine ve koyun ötesindeki burunda taş ocaklarının meydana getirdiği heykele uzaktan bakmayı unutmuştu.
Aydın kişi ardındakini önemsediği kadar önemser önündekini. Issızlıktan hoşnutken kalabalığı düşünen bu hödük kim peki?

Che Han bir teori üretti: "Üstün bilgi, yeşil ile gümüş grisi arasında bir renk hayal edebilme gücüdür. Üstün fikir, kaplan ile anka karışımı bir hayvan tasavvur edebilme gücüdür. Üstün sezgi, birden üçe, iki olmayan bir tam sayı bulabilme gücüdür."
Teorisini nasıl ispatladı?

Genoveva "Eğer zamanın akışı yanılsamaysa," diye söylendi, "neden silkinip kendime gelemiyorum?"
Kim iradesiyle rüyadan uyanabilir ki?"

Adamın biri ırmağın kenarına çömelmiş, dipten topladığı kumu ayıklıyordu. Parmaklarından bileğindeki meşin torbaya külçe altın süzülmekteydi. Arkadan bir keşiş yaklaştı, tepsinin üzerine eğilip kumdan gri bir taş çıkardı, taşı okşadı ve tam "Harikulade," diye mırıldanırken mütebessim mütebessim, dizlerinde güçlü bir temas hissedip suyun dondurucu soğuğuna gömüldü.
Yücelmiş ruh her şeyde bir doğruluk görmelidir, başkalarının davranışlarında da.

"Ve sahip olduğu ne varsa," dedi Niccolo, "elbiseleri de dahil, babasına verdi."
Ama adından vazgeçmedi. En büyük azizler meçhul kalanlardır.

"Ve sahip olduğu ne varsa," dedi Niccolo, "elbiseleri de dahil, babasına verdi." İhtiyar baş rahibin suratı ifadesizdi. "Kuşlarla dertleşti, selameti anlattı onlara."
Dilini tutmalıydı. Niye cennetlik mahlukların başını ağrıttı?

"Ve sahip olduğu ne varsa," dedi Niccolo, "elbiseleri de dahil, babasına verdi." İhtiyar baş rahibin suratı ifadesizdi. "Kuşlarla dertleşti, selameti anlattı onlara." Baş rahip kılını kıpırdatmadan oturmaya devam etti. "Ve vücudunu beş ayrı yerden deşti."
İyi edim tekrarlanmaz.

"Ve sahip olduğu ne varsa," dedi Niccolo, "elbiseleri de dahil, babasına verdi." İhtiyar baş rahibin suratı ifadesizdi. "Kuşlarla dertleşti, selameti anlattı onlara." Baş rahip kılını kıpırdatmadan oturmaya devam etti. "Ve vücudunu beş ayrı yerden deşti." Baş rahip hâlâ tepkisizdi. "Sonra da öldü." Baş rahibin kaşları adeta zıpladı, ağzı bir karış açıldı.
Yalnız banal şaşırtır mükemmeli.

İmparator kafasını pencereden dışarıya uzatır. Etraf sümbül kokmaktadır, kiraz ağaçlarının üstünde bir pembelik patlamıştır sessiz sedasız, bir sarıcık zırnık kıvılcımı gibi yuvasına uçar. "Niye geldi şu bahar?" diye sorar hükümdar kendi kendine, belki yüzüncü defa.
Baharın, birisi için "Niye geldi şu adam?" diye sorduğu duyulmuş mudur?

Öğretmen öğrencilerine döndü: "Yolda yürüyorsunuz. Dümdüz karşıya bakıyorsunuz. Sağınızda bir orman var. Güneş ağaçların arkasına saklanmış, göz kırpıyor. Derken iri bir köpek beliriyor uzakta, hızla size doğru koşan. Rengi o anda beyaz, fakat birden gri oluyor, sonra gene beyaz ve gene gri, çünkü hoplayıp zıpladıkça, yolun üstünde gelişigüzel salınan ışık lekelerine girip çıkıyor. Sizle arasındaki mesafe hemen hemen üçyüz metre." Öğretmen burada tam on beş saniye süreyle sustu. Ardından "Karşılaştınız mı?" dedi.
Zihnin kronometresi sözle çalıştırılmazsa durur. Bir hoca nasıl bilmez bunu?

Hikayemizin ikinci uyarlamasında sessizlik bozuluyor: Onikinci saniyede bir kız talebe vücuduna değen tüyler yüzünden bağırıyor.
Belki hoca biraz daha bekleyip aynı lafı ediyordur.

Üçüncü uyarlamada, on birinci saniyede, bir oğlan, sol elini sol baldırına götürüyor inleyerek. Diş izlerine dair bir malumat yok.
Öğretmen üzülüp af diliyor mu?

Dördüncü uyarlamada, süre öngörüldüğü şekilde tamamlanıyor ve soru sorulur sorulmaz bir havlama işitiliyor.
Hocanın şaşırmaya hakkı var mı?

Beşinci uyarlamada ise sessizlik uzayıp gidiyor, sonsuza kadar.

Matteo öğrencileriyle beraber erik ağaçlarının altında oturuyordu. Hasatçılar bahçede beş basamaklı bir merdiven bırakmışlardı. "Tanrı'ya yolculuk öyle bir şeydir ki," dedi Matteo, "her adımı aynı acemilikle atarsınız, evvelki basamakları unutursunuz, hatta merdiven nasıl çıkılır, onu bile unutursunuz." Kendine güvenen bir talebe şansını denemek üzere ayağa kalktı. Fazla oyalanmadı: Derin bir nefes alıp şimşek gibi ilk basamağa sıçradı ve durdu. Birazdan arkadaşları yine, yaprak hışırtılarına karışmış olarak, onun göğüs kafesinde estirdiği rüzgarın uğultusunu duydular. Beş dakika sonra delikanlı ikinci hamleyi gerçekleştirdi: Hâlâ çevik, hâlâ kararlıydı. Ve tekrar mola verdi. O kadar çok hava çekiyordu ki ciğerlerine, patlayabilirdi. Üçüncü adımına daha uzun süre, belki çeyrek saat hazırlandı, dördüncüye ise tam bir saat. Matteo ile öbür talebeler, hiç konuşmadan, onun soluğunun ve yaprakların ve kuşların sesini dinleyerek merdivene bakmaktaydılar. Dört saatlik zirve tefekkürünün üçüncü saatinde Matteo dayanamayıp bağırdı: "Budala! En yüce mürşitler bile bütün bir ömür aşağıda beklediler!"
Hep umulmadık olanı umacak kadar zeki değildi.

Yahut öğrenci ilk basamağa ulaşıp orada epey vakit geçirdikten sonra düşer, Matteo da alicenap davranır.
Bedenin titremesini ruhun yükselmesine mi yoruyor? O zaman daha da aptal.

Guglielmo hayatının otuz yılını bir resme hasretti. Şehrinin ustalarından birinin asırlık Müjde'siydi bu. Boy boy cetveller, iletkilerle, hanımı, meleği, arkadaki sütunlu taraçayı ölçüp biçti. Panonun geometrik planı üzerine teoriler geliştirdi. Renkleri inceledi: Meleğin

elbisesinin yeşili yöreye has bir malakitle, ışıksız pencerelerin gölgesi lamba isine bulanmış kitreyle, Madonna'nın saçlarının bakırsı pırıltısı da kurutulup toz haline getirilmiş at kanıyla sağlanmıştı, çözümlemeleri öyle gösteriyordu. Ustanın hayatını araştırdı ve mantıklı bir tespitte bulundu: Hanım da melek de (zaten birbirlerine çok benziyorlardı) sanatçının aşığı Giovanetta'nın portreleriydi, Meryem önden, Cebrail yandan, sağdan. Ve ressamın hangi tasvirlerden esinlenmiş olabileceğine dair dahiyane fikirler üretti. Şimdi varsayımlarını yabancılara aktarma hevesindeydi: Kurbanını omzundan yakalıyor ve dosdoğru Müjde'nin oraya, kiliseye götürüyordu.

Bir gün, bir ziyaretçiyi Madonna'nın kemerine çiçeklerle, meyvalarla, harflerle işlenmiş anlamlar konusunda aydınlatırken, arkadan yankılanarak yaklaşan şapırtılar işitti: Eski çini zemine kösele tabanlar vurmaktaydı, genç bir bayan gelmişti. Ziyaretçi ilgilenmedi, Guglielmo susup döndü. Ve kızın duvara bakmadan "Hoş, değil mi?" diyerek yürüyüp gitmesini izledi, ağzı bir karış açık.
O anda bilinmeyen bilinmese de olur, o anda söylenen söylenmese de olur.

Şair ciddi bir tavırla masaya oturdu ve oğluna sordu: Bir kadem yüksekten aşağıya bırakacağı ufak gümüş liranın inişe geçmesiyle masaya değmesi arasındaki zaman zarfında ellerini çırpabilir miydi? Çocuk "Tabii," cevabını verdi, kollarını kaldırdı, gözlerini paraya dikti, bekledi. Ama et sesinden önce tahta sesi duyuldu. On deneme yaptılar böyle. Sonunda oğlan gülümsedi ve yenilgiyi kabul etti.
Hiçbir şey yaşanmaz.

Paranın ilk düşüşü esnasında, bir avluda ela gözlü bir kadın kopuzuyla bir nota çaldı, bir Acem meydanında başka bir kadının kafası karıştı, bir adam ahşap bir tekneye tekme attı, Saint Louis'de bir otel odasında kağıda kelimeler döküldü ve çocuk başaramayacağını anladı.
Her şey yaşanıyor.

Paranın ikinci düşüşü esnasında, bir delikanlı bir kuşa daha nişan aldı, bir keşiş bir cümlenin ortasında "b" ünsüzünü kullandı, bir sümüklüböceğin kafası karıştı, Saint Louis'de bir otel odasında kağıda yeni kelimeler döküldü ve çocuk başaramayacağını ikinci kere anlamakta olduğunu anladı.
Yaşanan şey tekrarlanmaz.

Kraliçe Elizabeth'i benimsemeden önce uzun uzun düşündüm.
Budala kadın. İçindeki Buda'ya danışmalıydı.

Bunun üzerine kral tırtıla dünyayı kimin yarattığını sordu.
Sorusu neydi?

İnsanın sahip olmadığı şeyden yararlanamayacağına ve ruhen edinmediği şeye sahip olamayacağına inanmış bir mürşit vardı. Bütün gün evinin önünde oturup talebelerini eğitirdi: Gençlerin, bakışlarını derse getirdikleri bir nesnede – bir divitte, yeşim bir tokada, bronz bir mektup açacağında – sabitleyip sükunetle tefekkür etmeleri gerekiyordu. Eşyayı içselleştirmek kolay iş değildi. Güneş çoğunlukla bu huzurlu beyaz çemberi arkasında bırakarak batardı. Sonra mürşidin civardaki lama manastırına yollandığı görülürdü, şafak sökene kadar feryatlarıyla şimşek çaktırmak, adımlarıyla gök gürletmek üzere. Bir sabah, gecenin sakin geçmiş olmasından ötürü endişeye kapılan bir keşiş, mürşidin hücresine girdi. Arkadaşı, yerde, tek lokması eksilmemiş üç haftalık yemeğinin yanında çırılçıplak yatıyordu. Ölmüştü.
En büyük delilik, maneviyatı maddiyata sevketmektir. Öyle değil mi?

Dahi bestekar Jenko, müziği beğenisinin sınırlarını aşsın istedi. Katı prensiplere uydu: Şarkı defalarca tekrarlanan tek bir ezgiye dayanmalıydı mesela. Veya makamdaki notaların tamamı önce art arda tanıtılmalıydı. Sonuç dinleyenleri şaşkınlığa uğrattı, fakat sergilenen titizlik takdire şayandı. Ardından Jenko, bu kuralların da kendi icadı olduğu düşüncesiyle, nota yazma sürecini tesadüfi kılmaya karar verdi ve zarlara, kehanet kitaplarına yöneldi. Sonucu dinleyenler kulaklarına inanamadılar, fakat sergilenen titizlik ola-

ğanüstüydü. Jenko, bu sefer de, rastlantısallığın yöntemini kendisi belirledi diye rahatsızlık duyarak, çalınamayacak besteler yapmaya başladı, bunlar besteden sayılırsa tabii. Orkestrasına akıl almaz talimatlar, bilmece gibi şemalar, boş sayfalar sundu. Sonuç dinleyenleri altüst etti, fakat sergilenen titizlik benzersizdi.
Daha sonra Jenko, dünyayı hayalinde yarattığı hükmüne vardı. O noktada elinden bir şey gelmezdi işte.

Derste onüç panodan oluşan bir eser incelenecekti. Panoların her biri bir buçuk metre yüksekliğinde, kırk santim genişliğindeydi ve üzerinde farklı bir renk, ama sadece o renk kullanılmıştı. Toplu olarak, boyuna şeritli bir gökkuşağı dikdörtgeni gibi duruyorlardı. Dizilişleri, adeti bozmayıp soldan sağa doğru aktaralım, şöyleydi: Çuhaçiçeği sarısı, elma yeşili, çimen yeşili, camgöbeği, kral mavisi, eflatun, mor, bordo, al, mandalina turuncusu, portakal turuncusu, portakal sarısı, hardal sarısı.

Usta on dakika önce resimle baş başa bırakmış olduğu talebeye izlenimlerini sordu. Kız demin okuduğunuza benzer bir açıklamada bulundu, bir de renklerin döngüsel sıralanışından dem vurdu: Sağ kenardaki hardal sarısı ile sol kenardaki çuhaçiçeği sarısı bitiştirilebilirdi, yani panoları kaydırarak böyle oniki tablo daha elde etmek mümkündü, renkler de tayftaki yerlerindeydiler, tek fark doğrusal tayfın kızıl uç ile mor uç arasına konmuş yapay bir ekle daireselleştirilmiş olmasıydı, sanki gökkuşağı kıvrılarak şeffaf bir boruya sokulmuştu, ancak ortadaki renklerden hangisinin yama işlevi gördüğüne karar vermek güçtü.

Usta bir şey söylemeden çıkıp gitti, öğrenci resmi on dakika daha inceledi. Bu seferki tarifi hayli basitti: Birleşik iki-üç pano tekmiş gibi algılanabiliyordu, sol baştaki üç tanesi limon yeşili bir kare olarak kabul edilebilirdi mesela, bordo ile al da kiraz kırmızısı kalın bir sütun, kafasında dörtlü kümeler kurmaya da çalışmış fakat başaramamıştı, bu işi düşünerek yapamıyordunuz galiba, ama gene de, panoların hepsini kaynaştırabilse ne olurdu, tasavvur edebiliyordu.

Usta yine bir şey söylemeden çıkıp gitti, öğrenci resmi on dakika daha inceledi. Gelgelelim bu seferki tarifi karmaşıktı: Aralarda dalga dalga başka renkler de vardı ve soyut şekiller, insanlar, kır manzaraları fışkırıyordu yüzeyden.

Usta "Eğer burada daire anlatılıyorsa, en ilkel örnek türü temsil edebilir," demiştir sonunda. Kız da hayatının geri kalan kısmını evinde kağıt karalayarak, dalgın ve küskün geçirmiştir.

Fankiu bir Acem tüccarın akşam sofrasına konuk oldu. Evvela, şık bir Nişapur tabağında, kayısılı zencefilli bademli tavuk getirdiler. Tabak boşalınca içinin işlemeleri gözüktü: Uçuşan siyah kurdeleler, püsküller. Bu bir metin olabilirdi. Fankiu sordu, tacir onayladı ve çevirdi: "Plan pişmanlığı önler. Başarıya ulaş, huzura kavuş." Tabak kaldırıldı. Yerine, ağzına kadar muhallebi dolu bir kase kondu. Bu tahıllı incirli üzümlü bulamaç da altında kara kara bölme işaretleri ve kıvrımlı çizgiler barındırıyormuş meğer. Fankiu gene sordu, tacir gene onayladı ve çevirdi: "Bilgi genci güzelleştirir. Zeka altın taçtır. Hamdolsun." Fankiu dayanamadı ve "Çanak çömleğe yalanlar nakşedilmeli, çünkü kırılabilirler," diyerek kapıya yöneldi.
Misafir pek bönmüş: Planın da bilginin de yeri mutfaktır.

Piero ormanda müritlerine söylev çekiyordu: "Ağaçlara uzun ömürlerinden dolayı gıpta etmeyin. Ağır yaşıyorlar, farkları bu. Bizim bir ayımız onların bir senesi. Zira bilinci varoluş süresi belirler." Havada birbirleriyle oynaşan bej kanatlı mahlukları işaret etti. "Kelebeklere de kısa ömürlerinden dolayı acımayın. Saniyeyi saat gibi algılar onlar."
Sağ ayağının altındaki çakıl taşına göre konuşması bir mikrosaniyede başlamış ve bitmişti. Yani biz deminki göz göze gelişimizi ne kadar hatırlayacaksak taş da o kadar hatırlayacaktı Piero'yu.

Hoca Shaotsung yedi talebesine müzik hissiyatı aşılamaya uğraşıyordu. Bir gün stüdyoya girdi, bir plak seçti, pikabı çalıştırdı ve ilk ses yankılanır yankılanmaz iğneyi kaldırıp, öğrencilerinden, duydukları şeyin ne olduğunu önlerindeki kağıtlara yazmalarını istedi. Birinci cevap şuydu: "Beethoven'ın Eroica Senfonisinin açılış akoru." Shaotsung cümleyi okudu ve ağzı sımsıkı kapalı, dişleri kenetli, kağıdı paramparça etti.
İnsan nasıl olur da herkesin duyabileceği bir şeyi duymuş gibi davranır?

İkinci cevap şuydu: "Bu bir mi bemol majör akorudur. Ondokuzuncu yüzyıl başı ölçütlerine uyan bir orkestra tarafından çalınmaktadır. Esere aşina olmamakla birlikte girişinin Beethoven'ın bestelerini çağrıştırdığını söyleyebilirim. Ancak Berlioz ve Schumann ihtimalleri üzerinde de durmaktayım. Öte yandan, enstrümanlar arasında üç korno yer alsa da, Wagner'in, sanatının ilk döneminde böyle bir çalışma..." Shaotsung bu açıklamayı değerlendiremedi, çünkü oğlan fikir üretmeye devam ediyordu.
İnsan nasıl olur da herkesin tamamlayabileceği bir şeyi tamamlıyormuş gibi davranır?

Üçüncü cevap şuydu: "Uzun gri ceketi ve kenarları yukarıya kıvrık füme şapkasıyla mağrur mağrur at süren genç bir adam görüyorum. Arkadan çarpışma sesleri geliyor." Shaotsung boş boş baktı kağıda.
Öğretmenin uzmanlık dalı vardır.

Dördüncü cevap şuydu: "Bu eseri ilk dinleyişimi hatırlıyorum da..." Shaotsung gerisini okuyamadı. Kan beynine sıçramıştı.
Öğretmenin şerefi vardır.

Beşinci cevap şuydu: "Kartona semboller çiziliyor: Bir an hayal edilmiş bir şeyi bir anda kaydetmenin imkansızlığına karşı yarışan kalemin cızırtısını duyuyorum." Shaotsung gülümsedi, ama içinden.
Öğretmen de kabahatli olabilir.

Altıncı talebe boş kağıt verdi. Gerekçesi şuydu: "O güzellik kelimelere sığmazdı." Shaotsung bu sefer az kalsın öfkeden aklını kaçırıyordu.
Cehalete ahmaklık karışmamalıdır.

Yedinci talebe de boş kağıt verdi. Ve gerekçesi sorulunca sükut ederek göze girdi. Ne var ki Shaotsung kızın derinliğinden asla emin olamadı.
Cehalete her zaman kuşkuyla yaklaşılmalıdır.

Fabia trafiğin yoğun olduğu bir semtte taksilerin arasında sıkışmış beklerken sol camından dışarıya baktı. Cadde boyunca uzayıp giden boş duvara, duran arabaların gölgeleri vurmuştu. Hatlar güneşin ve motorların sıcaklığında titreşiyordu. Fabia ışığın yönünü tespit ederek kendi yansımasını bulmaya çalıştı. Bulamadı. Canı sıkıldı. Tıkanıklık açılmıştı.
Mevcudiyetini ispatlamak isteyen, gök cisimlerinden medet umar mı?

"Biz roman kişisi olamayız." Marco sesini yükseltmişti. "Yazar aynı böyle bir dünya kuracak. Tasarlaması gereken ayrıntıları bir düşünsenize." Sağ koluyla büyük bir daire çizdi gözlerini devire devire. İmparatorluk parkında, çimenlerin üzerinde dikiliyorduk. Eğilip bir ot kopardı. "Şu incecik parlak damarlar, şu benzersiz şekil, şu eşsiz toz zerreleri bir yazarın kaleminden çıkabilir mi sizce? Ya öbür milyonlarca çim, onları tanımlayan özellikler? Ait olduğumuz evrenin diğer parçalarını saymıyorum bile."
Sonuç olarak otun üç aşamalı tarifini arıyordu.

Shaotsung öğrencilerine güneşin doğuşunu seyrettirmenin Pastoral Senfoniyi dinletmekten daha iyi bir fikir olduğuna karar verdi. Beraber dağa tırmandılar. Dünya gözlerinin önünde siyahtan griye, hakikate döndü. Manzara büyüleyiciydi. Aşağıdaki küçük köyde bir köylü tahta kırıyordu: Aralıklı taktuklar ve aceleci yankılar işitmekteydiler. Biri hariç hepsi huşu içindeydi. Kör olan üçüncü talebe hüngür hüngür ağlamaya başlayınca kendilerine geldiler, ona kederinin sebebini sordular. Çocuk anlattı: Kasaba, meydan, suskun ahali, darağacı, cellat ve art arda uçurulan kelleler.
Yoksa yedinci öğrenci de sağır mıydı?

"Benlik, içine tuttuğu aynaların arasında çürür gider," dedi mürşit. "Adlarınızı şahsınıza ait sıfatlardan kurtarın."
Ne de olsa uzun nesir yazmıyordu.

1987'nin Aziz Patricius günü CO 046 sefer sayılı 18:45 Houston-Gatwick uçağıyla Tennessee'yi geçtiğimiz sırada şuna kafa yordum: Varlığıma duyduğum inanç, sayfamdan, el yazımdan, sesi-

min ertelenen alçalışından, ismimin altıncı harfinden bahsederken nasıl kaybolur?
Aydınlanmış zihin bütün birinci tekil şahıs ifadelerinden kuşkulanır. Öncelikle kendisininkilerden.

Bu kıssayı unuttum.
Ama hissesi okuyacaklarınızda.

L. Hükümdarla konuştuğum bölüm

Hakan kurban töreninden sonra maiyetiyle beraber kalabalığı yararak tapınağı terkederken başını çevirip bana baktı. Saraya dönüyordu. O önde, devlet büyükleri arkada, şehrin kapalı kepenklerle kuşatılmış sokaklarına daldılar. Peşlerinden itiş kakış sürüklenen ayrıcalıklı topluluğa katılmayı başarmıştım, dirseklerimi kullanarak. Bu muntazam alay ve gayri muntazam şüreka, noktası bozuk bir ünlem işareti şeklinde ağır ağır ilerleyip sarayın güney kapısını da geride bıraktıktan sonra, nihayet, hanın kıyafet değiştireceği Onbir Fazilet Köşkünün önünde durdu. Resmi olmayan şahsiyetler hürmet selamlarını verip gittiler, görevliler çalışmak yahut dinlenmek üzere içeriye dağıldılar, ben de binanın girişindeki ahşap basamağa çıkıp, sol elimle sol kapı direğinin kırmızılı sarılı derin helezoni oymalarını kavrayıp, beklemeye koyuldum.

Bu köşk herhalde saraydaki yapıların en küçüğüydü: En fazla otuz kademkarelik bir odaydı eşiğinde dikildiğim mekan. Sadece dış kapısından ışık alıyordu, oldukça loştu, fakat duvarlarında asılı kaligrafik süsleri de, ortasında gerçekleşen merasimi de görebiliyordum. Sağda bir memur imparatoru kurban töreni kostümünden (yanlış hatırlamıyorsam lacivertti) azat etmekle meşguldü. İki de hizmetkar vardı, yere diz çökmüşlerdi, belki muhtemel emirler için, belki sırf elbise için, belki de teşrifat figüranları gibi saltanat tablosunu tamamlamak ve simetri sağlamak için. Peki

gardrop neredeydi? Bunu o zaman düşünmemiştim sanırım, şimdi düşünüyorum. Hükümdarın yılın ilk gününde, doğum gününde, babasını anma gününde, dragon gününde, tohum dualarında, Sema Prensesi Tapınağının altarına yığılmış alevli siyah taşların üzerine serpilen arpa tanelerinin ve otlu şarabın keskin bir rayiha üreterek yanması biçiminde cereyan eden, en yenisini o sabah izlediğimiz kurban törenlerinde giymek zorunda olduğu bilumum esvaba dair, protokol takvimine göre hazırlanmış bir kılavuz kitap da vardı muhakkak bir köşede. Kostüm öne uzanmış dört paralel kol üzerine yatırıldı. Hizmetkarlar doğrulup, yan taraftan, köşkü saraya bağlayan koridora çıktılar. Hakan bir bana bir memura kafa salladı: Ben gelmeliydim, o gitmeliydi. Böylece baş başa kaldık. Açık kapıya karşı iki sandalyeye oturduk. Bahçeyi, sağa sola koşuşturan insanları seyredecektik söyleşirken. Öğle güneşi karanlığın içinden bakan gözlerimizi kamaştıracaktı.

"Siz de mabetteydiniz can el. Hissiyatınızı öğrenmek isterim."

Gördüklerimi yorumlayamadığımı saklamadım. Ne dili ne de töreleri biliyordum doğru dürüst.

"Ben de aynı durumdayım." Onun içi rahat değildi yalnız. "Burayı tam... yirmi senedir yönetiyorum. Yirmi mi? Hesap ay takvimine göre mi tutulacak, güneş takvimine göre mi, karar vermek lazım tabii. Kesinlik diye bir şey yok şu ülkede. Somut gerçekler yok. Bilgi öyle yavaş ediniliyor ki, edinildiğinde yeniliğini, ilginçliğini yitirmiş oluyor. Gamsız bir cehaletin hüküm sürdüğü yerde aydınlanma ya da şaşırma umudu taşımazsınız, oradan oraya savrulursunuz." Bu noktada susmuştu galiba. İnsanlar bahçede gezinedursun, günışığıyla yaldızlanmış bir arı kapı boşluğunun sol üst köşesini halkalarla süslemekteydi.

"Şimdiye kadar yirmi kurban törenine katıldım diyelim. İnanır mısınız, hiçbirinden önce prova yapılmadı, hatta olayın anlam ve önemi bile açıklanmadı. Ben imparator değil miyim? Neyse ki bir laf etmem gerekmiyor. Ya gerekseydi? İlk zamanlar dile de yabancıydım üstelik. Belki de başlangıçta konuşmam bekleniyordu. Fakat bugüne bugün kimse bana bir şey söylemedi. İhtimal, durumu garip bulmadılar. Ve böylece sesli bir merasim sessiz bir merasim haline geldi sayemde, tıpkı diğerleri gibi. Lakin atalarıma hizmet etmiş biri kolumu bacağımı eğitti. Yani ellerinde oyuncak da

oldum. Artık hiç zorluk çekmiyorum, hanlara yakışır şekilde oturup kalkıyorum, kendimden emin – yanılıyor muyum? – hatta mağrur, meselelere hakimiyetim kuklalık günlerimdekinden fazla olmasa bile." Dönüp yüzüme baktı (hatırladığım kadarıyla solumdaydı), başımı eğdim.

"Bunları bir tek sizinle paylaşabiliyorum can el. Ne de olsa benim gibi yabancısınız. Saatler saatleri, dakikalar dakikaları izliyor ve birlikte buraya alışıyoruz. Biz barbarları, onların kültürünü emme derecemize göre, çiğ ve pişmiş diye ikiye ayırıyorlar, biliyorsunuz. Siz daha çiğsiniz. Ben buranın tencerelerinde, tavalarında evrile çevrile piştim. Ya da öldüm: Çünkü şimdi ne eyerli, otağlı bir savaşçıyım, ne de çayhaneleri, taraçaları, fulya bahçelerini, maskeli tiyatroları hazmetmiş ipek elbiseli bir soylu." Bu noktada da biraz duraksadı, hayalimde öyle canlanıyor. "Belki kendime çizdiğim modeller ağır tecrübe yükümün altında, yani yaşım dolayısıyla ezilip dağılmaya başladı. Belki sizinle tanışınca, bir zamanlar bu insanlara benzemediğimden kuşku duymamamla şimdi bu insanlara benzediğimden kuşku duymam arasındaki farkı düşündüm. Dillerini rahatlıkla konuşuyor, okuyor, yazıyorum. Ananeleri yokolmasın diye dünya kadar yeni şey öğrendim. Törenlerinde rolümü kendiliğimden oynamıyor muyum? Kuş tüylü imparatoriçelerin, cariyelerin, harem ağalarının el bebek gül bebek büyüttükleri Sung imparatorları gibi davranmıyor muyum, beşikte edindiği dövüş disipliniyle, çocukluğuna doymadan Macaristan'a, Silezya'ya at sürmüş biri olduğum halde?" Niye daha ileriye gitmediklerini soracaktım. Ama içeriye bir uşak girmişti, iki kase çay ve bir tabak şekerli kirazla.

"Herhalde merak ediyorsunuzdur, neden Viyana'yı, Roma'yı, Paris'i, hatta sizin Venedik'i de ele geçirmedik, San Marco Kilisesini ahır, Meydanını talim alanı yapmadık diye." Avrupalıların korku dolu cehaletleriyle ona ve halkına biçtikleri rolden bahsederken hep böyle eğleniyordu. Fakat sonradan sesinde bir bezginlik sezdim: Bu rolü kabullenmenin daha kolay olduğuna inanmış gibiydi. "Biz sadece sizin ardı arkası kesilmeyen doğu seferlerinizin cezasını çekme kabusunuzu mu gerçek kıldık? Eylemimizle değil tabii, o kendi düşümüzdü, sizin yorumunuzla ve yorumunuzun getirdikleriyle, hani düşler ertesi günü renklendirir ya, öyle. Ardından Av-

rupa uyandı da mı durduk? Doğu da rüyasında batıyı mı görüyor acaba? Batının geometrisini, alet edavatını, hırsını, ahlakını? Batı doğunun ipeğini, halayıklarını, sivri çatılı pagodalarını, fıskiyeli avlularını görürken? İkisi de ilelebet bu şekilde, eksik mi yaşayacak? Hayatının yarısını geceye mi bırakacak? Aydınlıkla karanlık arasında mekik dokuyan dünya misali, gerçekle düş arasında mekik mi dokuyacak? Ya ille Buda'yı ya ille İsa'yı mı savunacak?" İsyan mırıltıya dönüşmüştü, hayalimde öyle canlanıyor. Hakan kaç kere sormuştu, ben kaç kere dinlemiştim bu sualleri, kim bilir.

O öğle vakti karşımızdaki ince dikdörtgenin içinde ve ötesinde ışıl ışıl kıpırdanan alemi seyrederken olmasa da, bir ara, papanın mesajından, orada bulunuşumun görünürdeki nedeninden dem vurmuştuk. Hatta, şimdi düşünüyorum da, defalarca açılmıştı bu mevzu. Sonuç olumsuzdu: Sorular delta gibi çatallanıyor, iddialar şişip büyüyor, zihinler dağılıyor ve tartışma ikimiz için de heyecanlı, hararetli başlamışken sinir bozucu bir durgunlukla nihayete eriyordu. Bir de onun gönülsüzlüğüyle ördüğü duvar vardı. İsa'yı tanırsa ötekilerin merasimlerine katılabilir miydi ki? Tebasına din değiştirtmek ve kendi akrabalarının da dahil oldukları Nesturi cemaatine zulmetmek zorunda kalmaz mıydı? Roma'nın Tanrısına inanmak, papaya, batının hükümdarına boyun eğmek demek değil miydi? Aslında belki de o gün dile getirmişti kuşkularını, yanımda, ışığın keskinliği yüzünden bir şey seçemez olmuş gözleri boşluğa dikili, otururken.

"Ben, içinde envai çeşit balık yaşayan kocaman bir havuzun kahyasıyım. Küçük balıklarım büyük balıklarıma yem olsalar da, kolay üreDiklerinden, eksilmiyorlar. Kırk yılda bir ortaya çıkan garip melezleri ve nadiren rastlanan soy tükenmelerini saymazsak, denge korunuyor. Derken bir gün havuzuma dev bir turnabalığı koymam isteniyor. Yazık değil mi o ahenkli hayata? Bence siz, Galatyalılara 'başka dini kabul edenler şaşkındır', Efeslilere de 'bütün ölüler dirilecek', minvalinde mektuplar yollamış olan Aziz Paulus'un mirasçılarısınız. Bizim uyuyan Nesturilerimiz farklı: İnsanı da devleti de rengarenk görüyor onlar. İmamlarla, lamalarla, ateşe tapanlarla aynı safta yer alabiliyorlar. Batıda tek hakikat inancı var, her şeyi ezip geçen, bu hakikat hepimizin hayatını yönetmeli diye direten. Azizlerinizin yazdıklarından öyle an-

lıyorum. Demek dininizi benimsersek mecburen size benzeyeceğiz. Bu dayatmacılık bir nevi bencillik değil mi? Ağaç dragon olabilir mi? Irmak at olabilir mi? Dahası, bilmediğimiz bir lisanda ibadet etmemiz bekleniyor. Neymiş, sizin kavramlarınızın karşılığı yokmuş burada konuşulan dillerde. Baba Tanrı, Kutsal Ruh ve İsa'nın Bedeni bir bütünmüş, tercüme bu bütünlüğü bozabilirmiş, dolayısıyla imanın lisanı tek olmalıymış. En iyi böyle koparabilirsiniz bizi bizden. Hem sizin ekmeğinize sizin gibi seslenirsek, kendi ruhumuz mu, içimize yerleşen Latin ruh mu kurtulacak?"

Bu arada ulu hanı hiç doğru dürüst tarif etmedim sanırım. Altmış yaşlarındaydı. Dazlaktı, fakat kelinin aşağısından gür siyah saçlar fışkırmıştı, omuzlarına dökülüyordu. Boyu ırkının insanlarına göre biraz kısaydı, bana göre ise hayli kısa. Tombul, hatta toparlaktı. Parmakları ayrılmazdı, aralarında perde olduğu hissine kapılırdınız. Ve gözlerinin her şeyi gördüğü dolaşırdı dillerde, benim parıltılarında dilsiz bir çaresizlik okuduğum, kimi zaman yakarır gibi bakan gözlerinin.

Bir hikaye anlatmıştı, zannederim o buluşmamızda.

LI. Hakanın hikayesini dinlediğim bölüm

Bir adam vardı. Altmış yaşlarındaydı. Dazlaktı, fakat kelinin aşağısından gür siyah saçlar fışkırmıştı, omuzlarına dökülüyordu. Boyu ırkının insanlarına göre biraz kısaydı, bana göre ise hayli kısa. Diğer özellikleri bizi ilgilendirmiyor.

Bir gün şürekasıyla ormana gitmişti. Bilirsiniz, at sırtında avlanmayı, uçarken vurulan kuşun düşüşünü izlemeyi severim, iyi nişancıyımdır, yay burcundan etkilenmişim ne de olsa. Kafileden kopmuş, yalnız başına yol alırken, aniden, şimşekler ve gök gürlemeleri eşliğinde feci bir yağmur indirmesin mi! Neyse ki, havadaki verev çizgiler gözünü bulutlandırmadan, solunda uzanan yamaçta kara bir girinti tespit edip atını oraya sürdü. Birazdan mağarada, bir perinin kollarındaydı. Sema sarsıldıkça hayaları da sar-

sıldılar ve o latif yaratığı, önce dölyoluna, sonra ağzına, sonra da kalçalarının arasına boşalarak sırılsıklam ettiler. Dişi öyle hünerli, erkek öyle şehvetli, gümbürtüler öyle kamçılayıcıydı. Derken peri kayboldu, fırtına dindi. Kahramanımız doğrulup dışarıya bakınca havanın, aynı şimdiki gibi, günlük güneşlik olduğunu gördü. Mağaradan çıktı. Atı bıraktığı yerde, bağladığı şekilde duruyordu, ama ne toprak ıslaktı, ne de ağaçlardan su damlıyordu. Afalladı haliyle. Gelgelelim hayvanı yanındaydı ve hani karnımız tok, sırtımız pekse kainatın acayipliklerine kafa yormayız ya, işte o da öyle, kısrağına atlayıp sarayının yolunu tuttu. Kendisi hakandı, söylememiş miydim?

Lakin sonra her şey değişti. Meskenine varmış, atını seyislere teslim etmiş, gönülsüz gönülsüz karısının dairesine doğru yürürken, bir geçidin cilalı gümüşten aynasında suretine rastladı ve ürperdi: Saçları hem beyazlaşmış hem seyrekleşmişti, aklı karalı tuhaf cılız kıvrımlar oluşturarak dökülüyordu artık omuzlarına, suratı kırış kırıştı ve sol gözünün üstünde yeşilimsi kahverengi bir leke belirmişti. Sabahki halini düşündü. En az on yıl yaşlanmış gibiydi (bu tip durumlarda hüküm vermek zordur aslında). Dehşetten tir tir titreyerek yoluna devam etti. Karısının adını haykırdı, saray dört kere inledi yankıdan. Sonra, arkasından, iki dakika evvel attığı adımlara cevap alıyormuşçasına, birtakım ayak sesleri işitti. Döndü. Ve geçidin girişinde torununu gördü. Oğlan, alt dudağında cinnet alameti bir bükülüş (yaşanan esrarengiz felaketlere rağmen gözler hâlâ keskindi), sol elinde havalanmaya hazır bir kargı, öne eğilmiş, kımıldamadan duruyordu. Bu dört şey – torun, ağız, mızrak, kamburluk – henüz kaydedilmişti ki, silah, delikanlıdan kopup, hava prizmasında gerçekleştireceği uçuşa başladı ıslık çalarak.

İhtiyar kağan yana çekilmeye yeltendi. Silahtan daha özgürdü ve önünde uzun saniyeler vardı. Lakin bedenine söz dinletemedi. Mızrak yaklaşıyor, o öylece dikiliyordu, örümcek ağına takılmış yaprak biti kadar hareketsizdi. Sol bacağını oynatmaya çalışırken, ne ahmak çocuk, diye geçiriyordu içinden, başarısızlığa ulaşacağı aşikar bir yol seçmiş, hedef muhakkak canını kurtarır, sonra da suçlunun yakalanmasını ve cezalandırılmasını sağlar, idamın şeklini boş vakit bulunca tasarlayacaktır. Mızrak yaklaşıyor, hakan

ise onun, hiddetini koruyarak, pencerelerin ışığında gümüşi, duvarın gölgesinde koyu gri yalpalar yaparak ilerlemesini izliyordu. Ve düşünüyordu, acaba oğlan niye o anı tercih etmişti, aylardır cinayet hayali mi kuruyordu, yoksa bir arzusu geri çevrilmiş de gözü mü dönmüştü?

Gövdesi taş gibi ağır, kargı kuş gibi hafifti. Kahramanımız daha da derinlere daldı. Ve uçuşunu kararlılıkla sürdüren mızrak, aradaki mesafeyi on yardaya indirmişken, hedefini çeyrek saniyede yere serecekken (zaman yavaş yaşanıyorsa çeyrek saniye kavramının ne anlamı vardır ki?), havada dondu kaldı. İmparator, kendi hissiyatına göre yarım dakika kadar (nasıl hüküm verebilirdi ki?), öne hamle edip onu tutmaya çabaladı Parsifal misali. Ama bacaklarını kımıldatamadı. Mızrak hâlâ boşlukta asılıydı. Sonunda, hasmının büyüyen gözlerinin önünde, geri gitmeye başladı. Yine bir gümüşi bir gri, bir gümüşi bir gri. Dehlizin ortasına ulaşınca da, duraksamaksızın tekrar hedefine yöneldi. Ve az evvelki (ne zamanki?) tehlike noktasına vardı. Ardından aynı şey bir kere daha oldu. Ardından bir kere daha. Bu mekik dansı bir süre (nasıl ölçeceğiz?) devam edince anladı kağan, kafasında ikinci bir zihin doğmuşçasına, kargının hareketlerinin tamamen onun iradesine tabi olduğunu.

Uçuşun hızını da yönünü de kendisi belirliyordu. Silah kaplumbağa gibi mi yaklaşacak, burnunun iki yarda ötesinde mi salınacak, gerilerken rüzgar mı estirecek, çabuk çabuk mu renk değiştirecek, aheste beste mi, nerede ne kadar bekleyecek, hepsi onun arzusuna bağlıydı. Çeşitli denemeler yaptıktan sonra, kanaatini pekiştirmiş ve yeni dimağının işleyişini serileştirmiş olarak, silahı torununa iade etti. Delikanlının mızrağı kavrayıp doğrulmasını izlerken, ona haddini bildirmeliyim, diye düşündü. Yakın geçmişin (ne derece yakınsa, ne derece geçmişse) zalim olaylarını unutmuştu bu niyet çılgınlığında. Fakat oğlanın uzaklaşan ayak seslerine sırtını döndü. Ardından geri geri, dehlizin girişine yöneldi. Dili dişlerine değerken dört manasız çınlama işitti. Aynaya tekrar baktığında duyduğu hissi herhalde o ana kadar dünyada kimse duymamıştı, anlatması çok zordu: Korku, şaşkınlık, çaresizlik, yavaş yavaş artıp doruğa ulaşıyor ve başını çevirir çevirmez yokoluyordu. Ayna deneyimini bir kere daha yaşadı koridordan çıkmadan. Ve yoluna devam etti.

Artık alışmıştı, iki zihni vardı: Birincisi, doğduğundan beri tanıdığı, kendisi saydığı (özdeşleşme karşılıklı mıydı acaba?), olaylara ve duyumlara tekrarlanmazlarmış gibi tepki gösteren zihni, ikincisi, bir felaket anında keşfettiği, olayları ve duyumları ilelebet tekrarlanabilir kılan, cahil ve masum kardeşini gözleyebilen zihni. Sarayın önündeki merdiveni inerken adımlarını temkinli attı, ne de olsa arkasını görmüyordu. Kısrağını buldu. Toprak eyere doğru zıplattı gövdesini. Hayvanı geri geri sürmeye koyuldu. Tabii ürkek hareket ediyordu yine. Sonra düşündü: Kapılar açıldıkları gibi kapanırlar. O da atını güvenle koşturmaya başladı. Ve orman yolunu mazidekinden (aradan ne kadar zaman geçmişti?) çok daha hızlı aşarak o dağ yamacına vardı. Önce büyük kovuğa girdi, ardından küçüklere, perininkilere. Tersine orgazm tarifsiz bir hüsrandı, midesi bulandı. Ama madem ki bir deneyimi yeniden üretiyordu, katlanmalıydı. Tam ikiyüzsekseniki kere ıslanıp kurudu. Sonunda o yavanlık dayanılmaz hale gelip de ikinci dimağının bezginliği ilkinin zavallı açgözlülüğünü bastırınca rahata erdi. Mağaradan ayrıldı. Koca bir ömür onu bekliyordu.

Geçmişe yolculuğun kendine özgü renkleri vardı. Çayırda cansız yatan kuşun pır diye havalanıvermesi, okun gömülü durduğu bedenden çıkıp arka arka uçması ve yaya yakalanıp gerilim yaratması: Bunlara tanık olmak belki avlanmaktan daha güzeldi. Devrilmiş sepetin sağa sola yuvarlanmış elmaları kendine çekmesi, bıçağın et dilimlerini birleştirmesi, kalemin harfleri silmesi ise şahane mucizelerdi. Pek keyif vermeyen hoşluklar da yaşanıyordu: Kusar gibi yemek yemek, dışkıyı içeri almak böyleydi mesela. Bir de aynanın karşısında duyulan hisse benzer şeyler vardı, kelimelere sığdırılamayan: Yeni bir günün akşamında uykuya dalıyormuşçasına uyanıyordunuz, sabah uyanıyormuşçasına uykuya dalıyordunuz, bir ismi hatırlayamayıp unutmaya çalışıyordunuz, sonuçtan önermeye atlıyordunuz.

Kağan epey zaman (evet, nasıl ölçeceğiz?), ikinci zihninin, gerçekleşmiş veya gerçekleşen veya tekrar gerçekleşecek vakayı değiştirme gücüne sahip olmadığını kabul etmemekte direndi. Defalarca, umutla, kızlarından birinin üç yaşındayken tören hançeriyle sağ bacağını kestiği ana, en yaman tazısının onun yayından fırlayan okun önüne sıçradığı ana, çocukken yapmayı ihmal ettiği

bir ödev nedeniyle binicilik hocasına yalan söylediği ve kardeşinin gık demeden kırbaçlandığı güne döndü. Lakin geçmişin telafisi yoktu: Sıkıntı, keder, utanç, hepsi olduğu gibi kalıyordu. O da, çabalarının beyhudeliği yüzünden katmerlenen dehşeti, hüznü, vicdan azabıyla, zevküsafaya yöneldi.

Fakat haz tekrarlandıkça solar. Hükümdar, en ufak ayrıntıya dahi müdahale edemediğini kavradıktan sonra, birinci dimağının, benzersiz duyumlar tattığı, bağlayıcı kararlar verdiği yolundaki inancıyla eğlenmekten kendini alamadı. Derken bu kolay, safdilce cüretkarlıktan sıkıldı. Derken korktu. Derken bezdi. İkinci zihniyle özdeşleşmeye başlamıştı, ilkini inceliyordu sürekli. Böyle böyle, birinci benliğinin zevklerinden soğuyup, varoluş heyecanını zaman virtüözlüğünde bulur oldu.

Artık o eski ürkekliğinden eser yoktu. Koca bir on yılı üç-beş saniyede aşabiliyor, dış dünyayı titreşen bir gölge, boğuk bir uğultu olarak algılıyordu. Zamanı ilerliyor mu geriliyor mu anlaşılmayacak derecede yavaş akıtmaya da muktedirdi. Bazen durup düşünüyordu: İkinci dimağının hissiyatını yaşıyorsa neden on sene birkaç saniyede yuvarlandı gitti diyordu? Birinci dimağından kalma bir alışkanlığı mı devam ettiriyordu sadece? Zaman bilincini tamamen yitirirse bunamış mı sayılırdı? Yoksa üçüncü bir zihin mi doğmuş olurdu kafasında, zamanla, zamanın içinde, zamana dair? Bunları eşiyle dostuyla, akıl hocalarıyla konuşabilmeyi çok isterdi, ama dilini cahil zihni yönetiyordu. Belki tanıdığı, karşılaştığı herkes aynı durumdaydı: Derinlerde belirmiş bir şuurun sözlerinin, eylemlerinin gizli tutsağıydı. Belki bir kısmı hâlâ, eskiden kendisinin de taşıdığı masumiyetle (heyhat), hayatı dönüşü olmayan bir yol gibi görüyordu. Belki de hakikat addettiği şeyi yalnız o biliyordu.

Yolculuklarında kuşlar kadar özgür değildi elbette. Birinci dimağının fani engellerine takılıyordu: Yetişkinlik yıllarının altını üstüne getirebiliyorken çocukluğunda duvarlara çarpıyordu. Onüçüncü yaşının bir ayını bir saatte, beşinci doğum gününü ise birkaç haftada zor katetmişti (bunlar çok uzun sürelerdi, çünkü ikinci dimağı hiç uyumuyordu, ilkinin rüyalarını yeniden izlerken bile). Daha gerisi daha da yorucu olacaktı. Durdu çaresiz. Kendini dolu bir şişeye girmiş gibi hissediyordu: Yukarılarda dilediğince yüzüyor, tortulu kısımlarda debelenmeye başlıyor ve dibe, neresiy-

se, inmekten vazgeçiyordu, ya takati kalmadığı ya da hevesi kırıldığı için. Gerekli gücü ve sabrı gösterebilse doğumuna kadar gidebilir miydi? Ana rahmine yerleşip oluşumunu seyredebilir miydi (kimin gözüyle seyredecekse)? Ya daha öncesi? Bir alay hikaye işte.

Halbuki şişenin ağzında ne olduğu belliydi. Ya da ona öyle geliyordu. Çocukluğuna yaptığı uzun yolculuklardan sonra hayatının bu ucundan pek ayrılmaz olmuştu. Mızrakla oynuyordu: Silahın iyice yaklaşarak, hatta kimi zaman etine değerek geri çekilmesini sağlıyordu ki, ipler kimin elinde, açıkça anlaşılsın. Ardından torunuyla ilgili hatıralarına – onu kucağına alıp sevdiği veya balık yakalamaya götürdüğü veya askeri prensipler konusunda aydınlattığı günlere – dönüyordu. Tarihi değiştirmeye çalışıyordu, değiştiremiyordu. Delikanlının düşüncelerini okumaya çalışıyordu, okuyamıyordu. Ve tekrar koridorda buluyordu kendini. Biliyordu, mızrak elbet hedefine varacaktı, onun arzusu yahut gafletiyle. Ama henüz değil.

LII. İmparatorla beraber önemli bir karar verdiğimiz bölüm

Hâlâ Onbir Fazilet Köşkündeydik. O ışık dikdörtgenine bakıyorduk. "Burada sonsuza kadar otursak böyle," dedi hakan, "sohbet ederek, birbirimize hikayeler anlatarak." "Tamam," dedim. Tamam. Sussun şu sözler.

LIII. Başka birinin onun dönüşünden haberdar olduğu bölüm

Garip ama, sadece, zilin ısrarla çaldığını, adımların ahenkle atıldığını, ahizenin tık diye kaldırıldığını duydum, olay bitişik hücrede geçiyormuşçasına. Ses ayırdedilmez kelimeler üretti.

Sanki bizimle birlikte buraya aitti (onu sağır gibi dinlerken göz göze geldik mi?): İkimize dair kopuk kopuk bir homurtuydu, ötede açık seçik duran bir şeyin yamulmuş yansıması değil.

LIV. Kısmetini bekleyen bakireye rastladığım bölüm

Merasim alayı büyüleyiciydi. Kız hizmetkarlar, siyah kuşaklı beyaz pijamalarıyla, arka arka, birbirlerini sıkıştırarak girdiler içeriye. Bir sürü pantuflanın çıplak tahtayı okşayışı uzayıp giden bir sessizlik çağrısı olarak da kabul edilebilirdi (müzik vardı tabii). Gövdeler belden öne bükülmüştü. Her biri, kendi ayaklarını, önündekinin topuklarını ve araya sıkışan zemin parçasını görüyordu, o kadar. Ben ise hem yatay hem dikey olarak ters dizi dizi L'ler görüyordum. Bu kız güruhunu, gök mavisi ipeklere bürünmüş, yine geri geri yürüyen ama eğilmeleri gerekmediği için azametli bir hava yaratabilen küçük memurlar izledi ağır ağır. İkinci topluluğun ilk temsilcilerinin (onlar kendilerini son sırada sayıyor olabilirlerdi gerçi, çünkü ötekilerin sırtlarına bakıyorlardı) birinci topluluğun son (yahut ilk) temsilcilerinin kafalarına çarpmalarını engelleyen şey müziğin sağladığı tempoydu.

Ardından, yüzleri hedeflerine dönük ilerleme ayrıcalığına sahip kişiler sökün etti. Muhtelif eşyalar taşıyan muhtelif şahsiyetler başı çekiyordu. Belki de bir sembol gösterisiydi bu: Şişman bir adam gümüş tabakta saatle, zümrüt yeşili elbiseli bir kadın içi doldurulmuş semenderle, alime benzeyen bir ihtiyar yanan mum ve parşömenle, türbanlı bir Arap lacivert (herhalde) kenarlı porselen kaseyle, arsız denecek ölçüde sakin bir çocuk tepside portakallarla arzıendam etti. Sonra, tek renk değil rengarenk giyinmiş, fildişi asalı büyük memurlar gözüktü. Sonra, kreşendoda bir duraksama olarak (fonda hep müzik vardı), arka arkaya sıralanmış, vakit öldüren kadınlar. Sonra da beklenen zirve: Eteği altı tane harem ağasının nezaretinde ihtişamla salınan altın işlemeli ağır al tuvaleti ve biçimi süsenin üst kısmını andıran incili yeşimli tacıyla, prenses.

Müzik başlıyor böylece. Daha doğrusu ben müziği algılamaya başlıyorum. Çalan gongla beraber surdinli trompetlerden bir re majör akoru yayılıyor, uzaktan sinyal gelir gibi. Prenses bana yakın bir noktada dikiliyor. Refakatçileri yürüyüp gittiler. Neredeyiz, sarayda mı, mabette mi, ben orada ne arıyorum, hiçbir fikrim yok, öğrenme imkanım da yok. Onun gözlerine bakıyorum: Sol omzumu aşıp bir yere çivilenmişler. Ne görüyorlar, keşfetmeye can atıyorum, fakat başımı çevirmem mümkün değil. Kımıldamıyorum. Gözbebeklerimi zorlayarak, arkamda, az aşağıda bir adam tespit ediyorum: Elinde bir çomak, önünde de sayfalarına kandil ışığı vuran bir kitap var. Prenses onu izliyor olmalı. Derken birden dikkati bana yöneliyor ve ağzı açılıyor, ama ne açılmak, alt çenesi kırılıp düşecek sanırsınız. Dudakları sanki lastik şerit: Birbirini takip eden kimi dairesel kimi beyzi nesnelerin etrafına dolanıyor, kah geriliyor kah büzülüyor. Beste ve söz beraber yaratıyorlar bu silsileyi, dil ve küçük dil ve göğüs ve omuzlar da onaylıyorlar, incilerle yeşimler aptal aptal kıkırdarlarken.

In questa reggia, or son mill'anni e mille...

Anlattığı hikayeyi iyi biliyorum. Ama anlatışın ne kadar önemli olduğunu da biliyorum. Yine de içimde, bilmeyen veya bilmiyor izlenimini uyandıran bir ben var: Dinliyor, tepki göstereceğini biliyor, fakat onun nasıl bir tepki olacağını bilmiyor, gösterince bilecek, yaşadığı anda kalmaya, geleceğin ışığını söndürmeye çabalıyor, çünkü ileriye uçup dönmek çok kısa sürse bile tehlikeli, hissediyor, elzem "şimdi"nin malum "önce"ye yaptığı yolculuğa karışan "sonra" bozulur. Böyle varolmak, yalnız o uğrakta, eşine az rastlanır bir deneyim, müthiş bir titizlik istiyor, enerji istiyor. Kulak vermek, seyretmek ve beklemekten öte bir eylemde bulunulabilse iş kolaylaşacak. Lakin "cak" diye bir şey olmamalı.

Yüzyıllar öncesine ait bir hikaye bu. Prenses, kendi soyundan, kaçırılmış bir kadının, attığı çığlığı bütün bir ömür yüreğinde duyuşunu dile getiriyor. Ve beni kötü adamın yerine koyuyor. Gözleri bazen nefret dolu bazen tehditkar. Adımı haykırıyor: "Straneiro" Sonra kendi dünyasına dalıyor. Bu kez, müzik dalga dalga yükselirken, ona katılabileceğimi hissediyorum. Kelimeleri çıkaramasam da sabırlıyım. Artık dümdüz karşıya bakıyor, yine sol omzumun üstünden, hiç değilse o yön onunmuş gibi. Ve bir zafer anı inşa ediyor.

Gli enigmi sono tre, la morte una!

Ezgiyi tanıyorum. Derken ağzımın içinde bir tepki beliriyor. Beklenmedik bir yakınlaşma, hedefe ulaşma, rüyadan uyanma ya da rüyaya yuvarlanma duygusu bu. Dudaklarımdan sözler dökülüyor, ama döküldükten sonra ayırdediyorum onları, yankılarından mı ne, sanki dilimi başka biri çeviriyor, ben seyirciyim.

No, no! Gli enigmi sono tre, una è la vita!

Böylece seslerimiz örtüşüyor. Bir an, telaffuz ettiğim bilmeceleri çözmek istiyorum, fakat hemen topluyorum kendimi, zira geçmişe takılmak geleceği gözetlemek kadar tehlikeli. Zamanla uygun adım ilerlemeli ve ödülümü almalıyım. Surdinli trompetler bu sefer, ismim ikinci kere söylensin diye işaret veriyorlar. Ardından prenses bana herkesin dua ettiği hayaletin adını soruyor. Afallayıp susuyorum. Ama cevabı bulmam uzun sürmüyor.

La speranza!

Kolay olacak.

LV. Ressama döndüğüm bölüm

Herhalde dört büyük daldan dört büyük ustamı, yani ressamı, kaligrafı, şairi, ilahiyatçıyı (tali alanlardan rehberlerim de oldu) yadedebilirim hâlâ. Ressamdan başlayacağım. Taidulu Chao Meng-fu'yla her biraraya gelişimizde, atelyede dikilerek yahut şehir parkında dolaşarak yahut akşam sofrasında yiyip içerek, onun sanatını konuşurduk. Yaşıttık. Biz hanın sarayında iki kaplanız, derdi Meng-fu, üç kuşak önce uzak kuzeyde dünyadan bihaber çadır kurup hayvan otlatırken şimdi köklülük taslayan insanların arasında, medeniyetlerimizin katiyeti ve kudretiyle sivrilmişiz (ben bu üstünlük duygusunu paylaşmıyordum haliyle). Erkanda yer edinmiş ender Çinlilerdendi. Dahası bir asilzadeydi. Ancak, hemen belirteyim, yükselişini idari becerilerinden ziyade sanat yeteneğine borçluydu: Mimari planlama müfettişi olarak işe yaradığı söylenemezdi.

Pasaklı bir tipti. Gömleğinde çam yapraklarının siyahi yeşilinden lekeler, pantalonunda dağ eteklerinin sepyasından sıçrantılar çarpardı gözünüze muhakkak, öyle ki, onu tanımayıp eserlerini bilenler üstündeki boyalardan kimliğini çıkarabilirlerdi. Özensizliği kısmen sarayın sonradan görme zarafetine düşmanlığının, kısmen de mükemmeliyetçiliğindeki yabaniliğin ifadesiydi. Çoğu resminin atelyeden uğurlanması seneler sürerdi, fakat bu yine de, işin bittiği anlamına gelmezdi, eser her an geri çağrılabilir ve esas sahibinin zihninde geçirdiği evrime uydurulabilirdi. Öte yandan beyaz kartonların bir haftada grup portrelerine, hayvan tasvirlerine, kır manzaralarına, açık hava eğlencelerine dönüşmeleri de mümkündü: Meng-fu bazen kafasında ne varsa bir çırpıda ortaya döküverirdi, aktörler veya sırılsıklam aşık erkekler gibi. Gün olur, sadece bu şekilde yaptığı tabloları kendisinin sayar, ötekilerin hocalarından ve Tang ustaları kadar eskiler de dahil bütün önemli ressamları çözümlemeyi hedefleyen kişisel çalışmalarından öğrendiği şeyleri yansıttıklarını söylerdi. Ama çabuk doğanları başlarına buyruk davrandıkları için üvey evlat addettiğini de işitirdiniz. Arada bir de, şüphesiz gene ruh haline göre, eserlerinden hiçbirinin ona ait olmadığı fikrini savunurdu: Sanatçı işine damgasını vurmamalıydı ki, izleyici ürünü yeniden yaratabilsin, tabiatı yeniden yarattığı gibi.

Tahmin etmiştim: Dostumun tipini gözümün önüne getirmek istediğim zaman bölük pörçük birtakım kıssalar ve vecizeler hatırlıyorum, o kadar. Sesini susturmam çok zor. Bırakıyorum, konuşsun.

Şöyle bir şey vardı örneğin: "Resim, içinde gönlümüzce gezip tozalım diye kurulmuş bir parktır. Haritası olmamalıdır. İşaret levhaları da."

Ya da şöyle: "Hiçbir bakış açısı kullanılmamalıdır, bütün bakış açıları kullanılmalıdır." Daha uzakta duran nesnelerin daha küçük çizilmesi kuralını anlatıyordum ona, tabii anladığım kadarıyla.

Ya da şöyle: "İnsan resmedilemeyecek ölçüde karmaşık bir mahluktur. Portreler tek bir özelliği – cüretkarlığı, yaşı, asaleti, canayakınlığı, bağlılığı – ortaya koyarlar." Bu kez de San Giovanni Battista Kilisesindeki Aziz Antonio'nun belleğimde bulutlanmış yüzünü tarif etmeye çalışıyordum.

Ya da şöyle: "Resim bu dünyanın sureti değildir, başka bir dünyaya açılmış penceredir. Sanatçıların işi o alemi değişik pencerelerden göstermektir." Gölleri birleştiren bir köprüde batı tepelerini seyrederek dikiliyorduk. Gökteki bulut kümelerini onun bir tablosunda gördüklerime benzetmek gafletinde bulunmuştum.

Ya da şöyle: "Resim tasarlanırken resimdir. Yapılınca ölür."

Ya da, yine batı manzarasına karşı cevherler yumurtladığım bir sefer, şöyle: "Güneş sadece kendisine bakan göz için batar. Kimse ilgilenmiyorsa yeryüzünde akşam karanlığı da yoktur, şafak da. Resme dalan kişi de, bu şekilde varolan bir aleme adım attığı, oradaki ilk ve tek kişi olduğu hissini duymalıdır."

LVI. Ünleri dünyaya yayılmamış seyyahları andığım bölüm

Kuşkusuz, bizden önce gelenler olmuştu. Giovanni di Piano Carpini ve Guillaume de Rubrouck adlı Fransiskanlar, kahverengi cüppeleri, inançları ve açgözlülükleriyle, Kubilay'ın seleflerini yola getirmek ve kitapları için malzeme toplamak üzere Karakurum'a kadar ilerlemişlerdi. Rubrouck'un seyahatnamesini okumanızı tavsiye ederim: Benimkinden çok daha fazla gözlem içeriyor, ayrıca muhteşem klişelerle dolu, mesela bir bölümünde Mongu'nun rahipleriyle hesaplaşılıyor ve ilahiyat tartışması her zaman olduğu gibi bol şaraplı eğlenceye dönüşerek sona eriyor. Bu iki Fransiskan'ı kısa süre arayla takip eden Ashbyli David de unutulmamalı. Yalnız, onun yazdığı kitabın hemen hemen tüm bölüm başlıkları kayıp. Dolayısıyla yolculuğu, duvara bir-iki yerinden çivilenmiş, uzun mu uzun, gevşek bir ipe benziyor.

Ya bizden sonra gelenler? Tanca'dan çıkıp camili kameriyeli odalıklı arabeskli toprakları aşarak Çin'e ulaşan İbni Battuta'yı ve Roma'dan Pekin'e kitap ve mobilya ve mukaddes eşya götürmeyi her nasılsa başaran kafileyi kastediyorum.

Ya biz giderken gelenler? Babam, amcam ve ben Avrupa'nın yolunu tutmuşken, başka bir Fransiskan, Giovanni di Montecorvino, denizden Pekin'e vasıl olmuştu (belki Madras'ta karşılaşmış ve

bir evin üst katında baharatlı yemekler yiyerek fikir alışverişinde bulunmuşuzdur). Ama saraya kabul edilmedi. Çünkü Kubilay Han birkaç gün önce ölmüştü. Ve ben asla öğrenemedim bunu, en azından yaşadığım sürece.

Ya biz gelirken gidenler? Pekinli Nesturi Rabban Sauma, biz onun doğup büyüdüğü şehre ayak bastığımız sırada, bizim kıtamızda, Rusticien'in de bildiği iki şahsiyetle tanışmaktaydı: Papa (artık X. Gregorius değil IV. Nicolaus'tu) ve Edward Plantagenet (o zamanlar İngiltere kralıydı). Ne demişler, dünya küçük.

LVII. Kaligrafa döndüğüm bölüm

Kelimelerle başı dertteydi. Parşömenler, tavandaki kancalardan sehpalara iniyor, sehpalardan döşemeye yuvarlanıyor, dolaplardan taşıyor, rafları deviriyordu: Avuç içi kadar bir odada, yazılar, gene yazılar. Kimi kocaman bir tabakada tek bir karakterden, kimi daha ufak kağıtlarda dizili satırlar yahut sütunlardan oluşuyordu. Zaptedilmez tomarlar ve kurdeleler halinde dört duvarı sarmışlar, eşyalara dolanmışlar, zemini güz toprağına çevirmişlerdi.

"Dillerimiz birbirini tamamlıyor," dedi. "Sizinki düşünceyi yönlendiriyor, yol haritası gibi. Bizimki fikirleri sabitliyor, şehirler atlası gibi. Siz ilişkilerle uğraşıyorsunuz: Bağlantılar, yakınlıklar, kıyaslarla ağ örüyorsunuz. Biz ise duraklar kuruyoruz, aralarına loş, dolambaçlı, esrarlı, hatta görünmez hatlar çizerek.

Bu farklılığı kısmen yazı sistemlerimiz yaratıyor: Dilin keşfinden sonra ortaya çıkmalarına rağmen konuşma yeteneğimizi biçimlendirmişler, tanrılar aklımızı nasıl yoğurmuşlarsa öyle. Ben ilk lisanı engebesiz bir yamaçtan akan su gibi tasavvur ediyorum. Aşağıya varınca bir yatak açmış kendine. Irmağa ilelebet yön verecek bir düzen bu: Yazı düzeni. Sizinkinde yükseltiler var, gürül gürül dereler meydana gelmiş. Bizimkinde sarp kayalar var, şelaleler ve gölcükler meydana gelmiş. Burada kırlar bile Çince fısıldaşırlar, işitmediniz mi? Onlara uydurduğumuz coğrafi isimler-

den bahsetmiyorum. Dağlarımız şekilleri ve dokularıyla tıpatıp dilimize benzerler. İnsanlarımız kelime kelime yürürler. Bakın ne göstereceğim size."

Kalktı. Sandalyesini arkadaki sehpaya çarptırınca iki-üç parşömen daha kaydı yere, rahatları bozulmuş yılanlar gibi. Bastonuyla kağıtları sağa sola iterek, döşemeye tutunmaya çalışarak, duraksaya duraksaya bana doğru ilerledi. Çok yaşlıydı. İçindeki zaman kuruyup gitmiş, geride birer tutam ak saç ve sakal bırakmıştı. Mavi ipekten takım olarak dikilmiş cepkeni, pantalonu, takkesiyle, sağ elini önünde bastonla beraber sallayıp sol elini boşlukta dalgalandırarak uzun ve ihtiyatlı adımlar atan bir ihtiyar, arkasında da boydan boya yazı kaplı beyaz bir duvar: Sanki eserinin orta yerine çizilmiş dev bir Tai karakteriyle karşı karşıyaydım. Yanımdan geçerken doğrulup peşine takıldım. Atelyenin öbür ucuna götürülüyordum.

O tarafta nedense daha az metin birikmişti. Tavandan yine parşömenler sarkıyordu sinek kağıtları gibi, duvara yine azgın tomarlar raptedilmişti ve etraf hâlâ kaligramlardan dokunmuş bir çadırı andırıyordu. Ama ustanın sağ elinin ayasıyla kuvvet aldığı masanın üstünde sadece, bir kullanılmamış varak, bir de, mukavvadan, içine mürekkepler, fırçalar, mühürler dizilmiş malzeme kutusu vardı. Ben iyice yaklaşınca kaligraf gülümsedi, dayanağıyla temasını kesti, titreye titreye kutuya uzandı ve bulduğu ilk kalın fırçayı porselen hokkalardan birine, siyah mürekkebe daldırdı. O sarsak, eğri büğrü el, kendisine atfedilemeyecek sihirli bir gücün boyunduruğundaydı artık: Kıllar neredeyse daha kağıda değerlerken ıslak bir şekil yaratmışlardı.

"Okuyun." Gözlerini eserinden ayırmadan fırçayı yerine koydu, eski zangırtılı yavaşlığıyla. Onun yazı dilinden öğrendiklerimi zihnimde şöyle bir taradım.

"Sun," cevabını verdim. "Harikulade," sıfatını da ekleyebilirdim pekala, oralarda iltifatın boş laf sayıldığını henüz idrak edememiş olsaydım.

"Anlamadan bilmek neye yarar?" Sesi pek kınayıcı değildi, bitkindi daha ziyade.

"Gönüllü itaat diye çevrilebilir."

"Hayalinde canlandırmadan anlamak neye yarar?" Gene o bit-

kin mırıltı.

Kısa bir süre düşünüp, beklentisini gerçekleştirdiğimi umarak, "Bir bahçe kapısı, bir ev, bir de adam yahut yapraklarını dökmüş ağaç," dedim. Durup dururken nereden çıkmıştı bu sınav?

"Algılamadan hayalinde canlandırmak neye yarar?" Aynı yorgun mırıltı.

"Beyaz bir kağıtta siyah fırça darbeleri. Mürekkep daha kurumamış, parlıyor."

"Vakıf olmadan algılamak neye yarar?" Hâlâ aynı yorgun mırıltı.

"Bir ifade." Cevabım en ufak ikircik dahi taşımıyordu maalesef. Daha ne kadar dürtüklenecektim böyle?

"Bilmeden vakıf olmak neye yarar?" Son kez aynı yorgun mırıltı.

Sustum. Bir yahut iki yahut beş dakika geçti (kafamın içi bomboştu, zaman mevhumumu bile kaybetmiştim). Ve usta başını kaldırıp yüzüme baktı nihayet, sorgulama boyunca ilk defa.

"Sizin sözleriniz kozalak tırnakları gibi: Ortak özlerinin ve arzularının çengelleriyle kavrıyorlar birbirlerini. Bizimkiler ise yuvarlak çakıl taşları gibi: Yalnız, bağımsız varlıklar, hep kendi etrafında döndüğü için bütünden haberdar olamayan bir tefekkürün ürünleri."

LVIII. Mesih Buda için yapılan ayini kaydettiğim bölüm

In die festis Inlustrationis Domini Buddhae:

Giriş

Ayinin rengi safrandır. Rahip altara yaklaşır, tütsü çubuklarını havada dolaştırır.

Verbum. Gelmesi gereken sen misin? Yoksa başkasını mı bekleyelim?

Responsum. Arayın, bulursunuz. Amen.

Bilgisizlikler

Bodisatva Matta'nın yedi cehaleti:

Şükürler olsun sana, yeryüzünü ve cenneti yaratan Tanrım, onları akıl fikir sahibi kimselerden gizlediğin için.

Kullar Oğul'u tanımaz, Baba kulları tanımaz, Baba Oğul'u korusun.

Kulaklarınla işiteceksin, anlamayacaksın, gözlerinle göreceksin, algılamayacaksın.

Cennet bir definedir: Yerini keşfeden, içine saklanır.

Kadına karşılık vermedi.

Sonra havarilerine tembihledi: Onun Mesih İsa olduğunu kimseye söylemeyeceklerdi.

Sustu.

Buda'lar

V. Buda'da Mesih
R. Mesih'te Buda
V. Buda'da Mesih

Sitayiş Vecizeleri

Tanrı ihtişamını dışavursa dünyada ne huzur kalır, ne iyi niyet.
V. Rab Buda sizinle olsun.
R. Her yerde olsun.

Kısa Dua

Ulu Tanrımız, sana yalvarıyoruz, bizi aziz oğlun ilahi Buda'nın ışığını yansıtan aynalara dönüştür ki, kör ve bahtiyar yaşayalım. Amen.

Mektup

Mektup, Kapısız Kapı'nın altıncı babında yazılıdır. Orada Buda Grdhrakuta dağına çıkar, bir çiçek koparır, çiçeği elinde evirip çevirir ve havarilerine uzatır. Bir sessizlik olur. Yalnız Maha-Kashapa adlı havari, içine doğan şeye güler, lakin o da belli etmez. Ve Buda şöyle der: Bana hakikatin kelamı sunulmuştur. Bana cennetin yüreği gönderilmiştir. Bana suretsiz suret bağışlanmıştır. Bana erdemin ebedi adımı ihsan edilmiştir. Ve bunlar şahsımın

yahut başkasının lafıyla değil, değişik bir suretle olmuştur. Ve işte ben öğrettiklerimi Maha-Kashapa'ya bırakıyorum.

İlahi

Bodisatva Tomas'la beraber elimizi deliğe sokar ve bir şey bulmayız. Çok şükür.

İncil

V. Rab Buda sizinle olsun.
R. Her yerde olsun.
V. Mukaddes telkin, bodisatva Yuhanna'ya göre İncil'in sekizinci babının başında yer alır.
R. Sana sena ediyoruz, ya Rab Buda.
V. İsa akşam Zeytin dağına tırmanır, sabah erkenden mabede gider, oturur ve etrafına toplanan ahaliye bildiklerini anlatır. Kitabeciler ile Ferisiler bir kadın getirirler, kalabalığın önüne iterler. Derler ki, ya mürşit, bu kadın zina işliyordu ve suçüstü yakalandı, Musa böylelerinin taşlanmasını buyurmuştur, senin düşüncen nedir? Maksatları onu denemek, sonra da itham etmektir. Lakin İsa eğilip parmağıyla yere yazı yazmaya koyulur, sanki onları işitmemiştir.
R. Sana hamdediyoruz, ya Rab İsa.

Kabulleniş

Bir müddet sessiz kalınabilir.

Sunuş

V. Kötüleri konuşturmadı.
R. Çünkü onu tanıyorlardı.

Aşai Rabbani Kanonu

V. Son yemek tek ve ebedidir.
R. Araya girmemize hacet yoktur.

Takdis

V. Tanrı'nın bağışladığı o akıl sır ermez selamet kalpleri ve zihinleri cahil kılar. Lakayt Tanrı'nın takdisi kafa karıştırır.
R. Amen.

V. Git, ayin bitmez.
R. Doğru, bitmez.

LIX. Mazisi olmayan bir şehre ulaştığımız bölüm

münakaşa eden iki ses duyuluyor kaldırımda bir mazgaldan, aynı camiaya mensup olmaları muhtemel, resmi giyimli, elleri tozdan yeşermiş, sözleşmişçesine suskun yürüyen üç kişiye rastlıyoruz, yolun kenarındaki olukta bir bina planı sürükleniyor, tartışma bir seyahat hakkında, kadın ve – galiba – adam farklı güzergahlardan bahsediyorlar, birazdan çıt yok, önce bir kütüphane geçiyoruz (gök bulutsuz, mavi, bir bayan mini radyosunu kulağına bastırmış, işaret parmağını ağzına götürmüş, haber dinliyor), sonra bir tiyatro, sonra da yanıltıcı vaatlerde bulunan bir turizm acentası, o noktada da yeraltından sesler geliyor (herhalde daire çizdik), ama bu seferkiler umumi telefonda avaz avaz bağıran delikanlı yüzünden anlaşılmıyor, yandaki tezgahtan gazete alıyoruz, genç bir kadınla karşılaşıyoruz, düşünceli bir hali var, duraksaya duraksaya ilerliyor, şimdi de adliye sarayı, başka atışmalara kulak misafiri oluruz belki, ardından hastane, duvara yaslanıp gazetenin ilavesini açıyoruz (uzaklaşan taksinin içinde gördüğümüz tanıdık yüz şaşırtıyor bizi, burada ne işi var, herhalde o değildi), yolumuza devam ediyoruz, bir kumarhane, yere düşmüş bir fotoğrafı çiğniyoruz, bir elektrik malzemeleri dükkanı, sahibi uyuyor, çalan telefonu duymuyor, önemsiz bir şey hatırlıyoruz, koltuğunun altında sarı bir ciltle yaylana yaylana yürüyen rahibi kaçırıyoruz bu yüzden, kaldırımda peydahlanan çukur bizi kendimize getiriyor, dönüp rahibi tespit ettikten sonra temkinli adımlarla inşaat bölgesini geride bırakıyoruz, ciddi bir konuya dalmış iki yabancı rüzgar gibi geçiyorlar yanımızdan (üst katlarda bir opera şarkısı yankılanıyor), batıya, günbatımına yöneliyoruz, fısıltılara kulak kabartıyoruz, akşam yelinin kırıştırdığı postere aldırmıyoruz, katedrale de bakmıyoruz ve

LX. Birinin Pekin'de beş ilginç mekana yapmış olduğu beş ziyaretin sonuncusunu anlattığı bölüm

Belki de ilk defa yan yana katediyorduk ormanı. Patika, yeni bileşik yaprakların kıvır kıvır baskısından kamburlaşmış, hatta kırılmış, yaşlı, paslı, odunsu eğreltiotlarıyla sarılıydı. Daha geride yıldız yıldız beyaz anemonlar göze çarpıyordu. Ve mevsimin ilk böcek sisi inmişti. Rehberim "Burası ilginizi çekebilir," dedi, zira patika kıvrılmış, karşımızda, etrafı çitli bir avlunun içinde, önü boydan boya verandalı, ahşap bir çayhane belirmişti. Bahçede, verandaya çıkan merdivende, verandada, pencere kenarlarında, dikilen, gezinen, oturan, ikili üçlü, kadınlı erkekli gruplar görülüyordu. Yalnız hareket edenler, içeriden dışarıya, dışarıdan içeriye tepsi taşıyanlardı. Son derece canlı ve zarif bir eğlence tablosuydu bu.

Çitin ortasında bırakılmış boşluktan avluya girerken Başarısız Bilge açıkladı: "Çoğu kişi buraya değişiklik olsun diye gelir. Biz imtiyazlıyız: Çay efendisiyle tanışacağız. Fakat önce diğerleriyle beraber şu nimetlerden yararlanabiliriz pekala." Verandadaki tuhaf sessizliği merdivende farkettim. Etraf bir bayram kutlanıyormuşçasına kalabalıktı, ama işittiğim gürültü sadece, uzakta bir porselen fincanın tabağına kavuşma şıngırtısı, daha yakında bir sohbetin sustu-susacak mırıltısı ve daha da yakında, biz adım attıkça yoğunlaşan tahta gıcırtısı oldu. Verandayı aşıp içerinin kasvetine daldık ve bulduğumuz ilk boş masaya yerleştik.

Bina heybetini dışarıya yansıtmıyormuş meğer: Salonda sekiz kişinin rahat rahat sığabileceği büyüklükte otuz kadar masa vardı ve en ufak sıkışıklık hissi duymuyordunuz. Refakatçim öne eğilince (ortada bir kağıt peydah olmuştu, onu inceliyordu), sağımızda, iskemlelerinde kıvrıla büküle dışarıyı seyreden al tünikli bir adam ve mavi mantolu bir kadın takıldı gözüme. Avluda yürürken dikkatimi çekmiş olan o iki asık surat besbelli bu iki asık surattı. Aniden kafamda bir şimşek çaktı: Güneşli açık hava mekanı ile atmosferi kısmen nefeslerden kısmen baharat kokularından ağırlaşmış loş salon arasında kaçınılmaz bir bağ vardı.

Rehberimin okuduğu şey herhalde menü değildi ki, genç bir kadın bize çay getirmekteydi. İki masa dizisini ayıran boşlukta tehli-

keli yalpalar yaparak ilerliyordu. Tepsiye, çaydanlık, iki kase ve bakınca deniz kabuklarıyla, tadınca boyalı badem şekerleriyle dolu olduğu söylenebilecek bir tabak konmuştu. Şekerlerimizi kıtırdattık, çaylarımızı höpürdettik ve tek laf etmedik. Başarısız Bilge'nin gözleri hâlâ o buruşuk kağıttaydı, kah önde kah arkada gezinmekteydi. Benimkiler ise loşluğa iyice alışmış ve bizim gibi davranmayan, kıpırdamadan oturup dışarıyı izleyen diğer konukları kolaçan etmeye girişmişlerdi fıldır fıldır. Derken yoldaşım, aniden, en ufak işaret vermeden, bizzat eylemi bir uyarıymışçasına, kağıdı katlayıp sağ yenine soktu ve ayağa kalktı.

"Efendinin huzuruna çıkma vakti." Ve savruk garsonumuzun elinde bizim tepsiyle sökün etmiş olduğu kapıya doğru seğirtti. Çayımdan son bir yudum alıp, şişkin şişkin dalgalanarak masaları dip dibe duruyorlarmış gibi gösteren o lacivert hayaletin peşine düştüm.

Kapı mutfağa açılmıyormuş meğer. Yan duvarları üçer, karşı ucu tek girişli bir dehlizin başlangıç noktasındaydık ve gördüğüm her şey – zemin ve tavan da dahil bütün yüzeyler – cilasız tahtadandı. Sonra salonun kapısı kapandı ve ben kör oldum sandım. Anlaşılan, çayhanenin bu ücra köşesinde içeriye ışık sızdıracak küçük bir delik bile yoktu. Rehberimin döşemede sürüklenen terliklerinin sesini dinleyerek, güçbela, sağdaki ikinci girişe ulaştım. Bilge kapıyı itip de karanlık dağılınca (az ötemizde alçak bir masanın üstünde gaz lambası yanıyordu) eni de boyu da yüksekliği de aşağı yukarı dokuz kadem olduğuna göre küp şeklinde, silme ahşap, penceresi olmayan, sehpa ile kandili saymazsak eşyası da olmayan, çırılçıplak bir oda belirdi gözlerimin önünde (refakatçim bir şey keşfetmiyordu şüphesiz). Ve tabii bir de çay efendisi. Yalnızdı. Sehpanın öbür tarafına oturmuş, ışığa bakıyordu. Saçı da sakalı da yoktu, uzun bıyıkları vardı. Bacaklarını altına kıvırmış, ellerini uyluklarına koymuştu. Cüppesi omuzlarında, kollarında, dizlerinde derin katlar meydana getirerek döşemeye dökülüyordu. Üstündeki renkleri isimlendiremiyordum, kandil alevinin kahverengi-turuncusuna boyanmışlardı. Bütün mevcudiyetiyle sükunet içindeydi.

Yoldaşımı taklit ederek yere çöktüm. Sanırım ikimiz de onun gibi durmak zorundaydık. Çay efendisi karşımdaki adam mıydı, bilmiyordum aslında. Ve sessizlik bakışlarımı ürkütüyordu. Halbu-

ki buraya onun azametini seyre gelmiştim. Hem odada dikkatimi yöneltebileceğim başka ne vardı ki? Dakikalar geçti böyle. Sonunda korkumu yendim: O ışığa dikili gözbebeklerinin oynamalarını bekledim, oynamadılar, o kumaş kıvrımlarının kıpırdamalarını bekledim, kıpırdamadılar. Derken kafamdaki şaşkınlık bulutları dağılıverdi, basit gerçeği kavradım: Bir heykelin huzuruna çıkarılmıştım. Dolayısıyla çay efendisini, ki artık "hayali çay efendisi" addedilmeliydi, zincirlerinden boşanmış merakımla, dilediğim gibi inceleyebilirdim. Malzemesi neydi? Tahta mı, taş mı, bronz mu, seramik mi? Ağaçtan yapılmış olması çok muhtemeldi, çünkü mekanla bütünleşmişti ve böylesine sıcak, çekici bir dokuyu başka madde yaratamazdı. Bıyıkları bir sanat şaheseriydi: Gözüm takıldıkça, yoksa titriyorlar mı, diye tedirgin oluyordum. Ve belini saran kuşak da dahil hiçbir yerinde ek bulunmaması, Hangchow'un kadim imparatorluk bahçelerinde gördüğüm incirler kadar kalın gövdeli bir ağaçtan oyulmuş olduğunu düşünmeme yol açıyordu.

Çay efendisi, özüyle tabiatın, biçimiyle insanoğlunun eseriydi, artık inanmıştım buna. Kanıt topluyordum: Sağ yendeki (sol yeni seçemiyordum) katlanmalar pek gerçekçi değildi, sağ diz civarında minik bir yumru farkediliyordu, göğüsteki o ince çizgiler de neydi öyle, tamam işte, kandil yıllardır – belki de asırlardır – yaydığı sıcaklıkla ağacı kurutup çatlatmıştı, hem de beş yerinden. Fakat tetkiklerim orada kesildi. Zira rehberim gene en ufak işaret vermeden kalkıp kapıya yönelmişti. Ben de ayaklandım. Tek laf etmeden, geçidi, salonu, avluyu geride bıraktık. Ormana girince Başarısız Bilge bozdu sessizliği.

"Üstat sorunuzu cevapladı mı?"

Cümlesi tereddütlerimi, kanaatlerimi, hepsini bir anda sildi. Ve yüreğim aptalca bir pişmanlık sancısıyla burkuldu: Bir kahinin huzuruna kabul edilmiş ve kös kös oturmuştum! Böyle bir şans ikinci kere yakalanmazdı, hatta hiç yakalanmazdı.

"Ben soru falan sormadım!"

"Doğru. Ama en önemli sorular sorulmayanlardır. Efendi insan mı, heykel mi, diye kafa yorduğunuzu sanmıştım ben."

Zekasını hesap etmeyi ne zaman öğrenecektim? "Aslında yoruyordum. Merakımı giderir misiniz?"

"Açıklamam tahmininizden uzun sürebilir. Çünkü en önemli

cevaplar verilmeyenlerdir." Birkaç dakika konuşmadan yürüdük. "Gerçi aşağılara, sözü mümkün kılan seviyelere inebiliriz. Evet, size çay efendisini tanıtabilirim. Sırası gelmişken belirteyim, üstadın içtiğimiz çayla bir alakası yok, ikametgahı çayhanede olduğu için böyle isimlendiriliyor."

"Her türlü malumat kabulüm."

"Malumat dağıtmak bu naçiz kulun ne haddine! O sadece hikaye anlatabilir, unuttunuz mu?"

LXI. Başarısız Bilge'nin hikayesini dinlediğim bölüm

"Çay efendisi, öteki adıyla bölücü, dünyadaki eski ayrımları parçalayıp yeni ayrımlar yaratmakla yükümlüdür. Bir mesele göre, hep hiçten farklılaşıp kainat ortaya çıktığında o yaşıyordu. Daha önce, tabii şayet zamanın evvelinde bir zamandan bahsedilebilirse, hep hiçti, hiç de hep: Ayrılış anı doğuş anı oldu. Bu konuda bazıları, başlangıç noktasında kainatta yalnız hep ile hiçin bulunması üstadın bulunmamasını gerektirir, çünkü o üçüncü bir şeydir, diyorlar. Bazıları da, o bir şahsiyettir, şey değildir, hep ile hiçin bağlarının çözülüşü sırasında mevcuttu, dolayısıyla zamanın evvelinde bir zamandan dem vurabiliriz, iddiasındalar. Bir grup daha var ki, hep hiçten koparken çay efendisi de kendi zıttından koptu, fikrini savunuyor ve bu iki kopuşa, yani maddenin madde olmayanı, benliğin benlik olmayanı reddine mutlak ve dolaşık bir bağımlılık ilişkisi atfediyor. Ancak bu akademik tartışmalar..."

"Bir dakika. Eğer bölücü bir heykelse, cisimden önce gelebilir mi?"

"Heykel olarak hayır. Ama heykel bir kişiyi temsil eder, tıpkı şu anda yanımda yürüyen bedenin sizi temsil etmesi gibi. Kolunuza dokunursam," dokundu, "size mi, yoksa sadece kolunuza mı dokunmuş olurum? Dimağınızdaki nefes elle tutulamaz elbette."

"Zihnim etimle kemiğimle birlikte ortaya çıktı."

"Güneş kafanızda mı sıcaklık yayıyor?" "Evet." "Ekmek ve su

kafanızda mı hayat veriyor?" "Evet." "Öyleyse dimağınız birçok bakımdan kertenkeleninkiyle, ağacınkiyle uyum içinde. Belki de zannettiğiniz kadar genç değilsiniz."

Kendimi algılayışımın bu genel şeylere tabi olmadığını, yeryüzünde bir tek beni tanımlayan hatıralara, beğenilere, düşüncelere dayandığını öne sürebilirdim. Ama sustum, boşuna konuşmamak için. Çünkü göstereceği tepkiyi adım gibi biliyordum: Kendinizi algılayışınız ile kendiniz apayrı oluşumlar, diyecekti, evvelce de demişti. Zaten hikayesine devam ediyordu.

"Üstadın o ilkel hep-hiç egemenliğini kırmaya çalışırken önce hangi kategorileri ortaya attığı konusunda değişik görüşler var. Çoğunluk ikinci olarak aydınlık ile karanlığın, üçüncü olarak katı ile sıvının, dördüncü olarak canlı ile cansızın ayrıştığına inanıyorsa da, sonrası açıklanırken iddialar çatallanıyor. Fakat bölünmeler çoğaldıkça bütünle kurulu bağın zayıfladığı kesin. Mesela kemikliler-kıkırdaklılar sınıflandırması balıkları etkiliyor, yıldızları, fıkraları, gökkuşaklarını ilgilendirmiyor. İşte böyle: Çay efendisi görevini yapmış, kainat bugüne ulaşmış."

"İşini bitirmiş mi yani?"

"Sorunuzun tabiatı ve sorulmuş olması 'evet' cevabını gerektiriyor. Sınırları gitgide genişleyen bir dünyada nasıl yaşayıp söyleşebiliriz ki? Lakin bu konuda da farklı hipotezler var. Kimilerine göre, kainat durdu, çünkü üstat öldü. Kimilerine göre, faaliyet sürüyor, ama ayrımlar öyle ince ki bir şey seçemiyoruz. Kimilerine göre ise, bu yağmurun sonu tufan."

LXII. Meşhur seyyahı daha yakından tanıdığım bölüm

Yolculuk çöl ve ova ve dağ geçidi ve sokak ve kurumuş nehir yatağı görmekten ibaret değildir. Sayfa ve paragraf katetmekten ibaret de değildir. Zaman gelir, T biçimli ıssız dehlizlerde, boş salonlarda dolaşırsınız, zaman gelir, hayat ve ölüm yadigarlarına, bedeli ödenmiş ya da ödenmemiş nesnelere dokunursunuz:

Eşya. Yüan çağında Kingbai'de üretilmiş seramik fincan, yarım küre şeklinde, saplı, üzerinde uzunlamasına altı ince oyuk var, çiçeğe benziyor bu yüzden, bembeyaz, neredeyse şeffaf, yalnız birkaç yerinde doku kalınlaşıp ışığı grileştiriyor. Cariyeye nişanında bir çift fincan hediye etmişti, teki hemen kırılmış, nasıl bilmiyoruz, bu öbür teki. Yazları akşama doğru, naneli, afyon yapraklı, çam iğneli, ballı, sandal ağacı özlü, anasonlu soğuk çay karışımları akıtırdı dudaklardan içeri. Bir gün gemiye bindi, ama prensesin çeyizinin bir parçası olarak değil, anı olarak. Sefer altı yüzyılda ancak tamamlanacak, o ise batıya dönüş yolunun yarısında etrafı köpük köpük bir dalgakırana rastlayıp çırpıntıların ısrarıyla karaya çıkacaktı.

Eşya. İçi bir galon gaz alabilen, renkli camdan cami lambası, şişesi şişman bir devedikeni başını andırıyor, saydam boynuna mavi, mavi beline saydam metinler yazılmış, kızıl yaprakları ve çiçekleri de var küçük küçük. Memluk sultanı Muhammed İbni Kalaun için yapılmış olduğu söyleniyor. Kahramanımız avdet ederken Trabzon'da gördü onu: Manidar bir armağan olarak törenle Aziz George Kilisesine taşınmaktaydı, sokağın kumuna ve çıplak ayaklı altı diyakozun dalmatiklerine ve duacıların öne uzanmış titrek kollarına kıvılcım yağdırıyordu.

Eşya. Kuzey İran işi, kalevi perdahlı seramik kase, beyazı yıldız yıldız parlıyor, ağzına koyu mavi bir hat çekilmiş, o hattın altında yarı saydam noktacıklardan bir şerit, içeride, dipte de kataloğun ağaç altında ördek diye tanımladığı bir karalama var, aslında boya lekesi bile olabilir, ama bilmediğimiz bir yazı düzeninde bir karakter yahut bir ismin baş harfleri de olabilir. Aynı otorite alçakgönüllü bir muğlaklıkla kasenin "1250-1300 yıllarından kalma" olduğunu belirtiyor. Biz daha kesin bir tarih verebiliriz, çünkü duyduk ki seyyah 12 Ağustos 1272 akşamı 19:48'de Tun'da ünlü bir fahişenin sedirinde onun içindeki ballı incirlerden tatmış.

Eşya. Longquam işi seladon kase, gri-yeşil, dibini bir çift kırmızı havuz balığı süslüyor. Bir adam kıllı bodur parmaklarını onun içine daldırmış, kafasındaki hükmün değişmezliğine uygun düşen bir azimle salatada mahun cevizi avlıyor. Hükümdardan başkası değil bu. Kutsal Üçlü'den bahsediyorlar.

Eşya. Dev bir heykel. Bodisatva Avalokitesvara bir kürsüde o-

turuyor, sağ elini havaya kaldırmış, sol eli yok ama belli ki onu da sol dizine koymuş, esvabının omuzları ve göğüs kısmı ve beli ince ince büzgülü, açık bacaklarının arasından bir değnek sarkıyor, eylemi küçümseyen engin erkekliğinin göstergesi olarak, saçları karmakarışık örgülü, başında çiçeklerden bir taç, alnında tek taşlı bir mücevher var. Önden seyredilmek üzere yapılmış olduğu kesin, zira sırtı pürüzlü ve bir sürü kutu gibi oyuk barındırıyor, herhalde vaktiyle oralardan bir altara takılıydı veya törenlerde gezdiriliyordu. Kırılıp yapıştırılmış izlenimini uyandıran tek eli dışında hiçbir yerinde ek bulunmaması aşırı iri gövdeli bir ağaçtan oyulmuş olduğunu düşündürüyor (öğrendik, incirdenmiş), yontma işleminden sonra alçıyla kaplanıp renklendirilmiş, elbisesinde al ve kobalt mavisi, kulaklarında pembe, saçlarında siyah boya izleri var. Uzmanlar 1300'lerde yaşamış Shanxili bir sanatçının eseri olduğunu yazıyorlar. Ama bu doğru değil. Seyyahımız 1287 yazında, Pekin'de, Onbir Fazilet Köşkünün kapı direklerinin de yaratıcısı olan Chu Kia-fu'nun atelyesinde onun tepetaklak, kıpırtısız, heybetli, ciddi, erkek kılığına girmiş bir Daphne gibi doğuşuna tanık oldu. Onsekizinci yüzyılda Avrupa'da bir rivayet dolaşıyordu, hatta muhtemelen Coleridge'in de kulağına gelmişti, kürsüde oturan adam ulu han, diyorlardı. Saçmalığın dik alası! Bir kere o yüz bir Moğol yüzü değil, Çinli yüzü. Kaldı ki Usta Chu gördüğünü tasvir etmezdi. Gerçi seyyah, ne yalan söylemeli, o dünyadan bihaber yumuk gözlere baktıkça Pekin'deki rehberini hatırlıyordu.

LXIII. Şaire döndüğüm bölüm

İki yıl sonra, onların hikaye ettiklerinden yola çıkarak, nehirli uçurumlu stepli melekli buzlu üç diyar gezecek ve düşünü kağıda dökecekti. Tarih hatalarını önemsemeyen birinin pekala "günün kitabı" diye nitelendirebileceği malum cildi karıştırırken veya içinde iki adamın volta atıp birbirlerinin zihinlerine ayna tuttukları hücreyi hayalinde ziyaret ederken gözünüzün önüne getirebiliyor

musunuz onu?

Beşyüz yıl sonra başka bir düş kaleme alacak, fakat eserini bir "müsekkin"in etkisine maledecekti.

Altıyüzseksendokuz yıl sonra bütün de parça da kayacaktı elinden.

LXIV. Seyyahın başlangıç noktasına döndüğü bölüm

Damların üstünde bir gondol salınıyordu, ama balona falan bağlı olmaksızın, kendi kendine: Yerden yüzelli kadem yüksekte, tabanı çatılara paralel duracak şekilde eğik, gövdesi ondan tarafa yatık, yüzeyi düz, içi insan dolu bir hava çanağı. Yolcular kenarlardan korkusuzca sarkarak birbirlerine aşağıyı gösteriyorlar ve heyecanlı heyecanlı konuşuyorlardı, o mesafeden bile işitiliyordu sesleri. Gerçekten de üstlerinde balon yoktu ve ilerlemiyorlardı. Gondol hasır değildi, bez de değildi, pırıl pırıl mermerdi. Gördüğünün ne olduğunu, o taş dokuyu keşfedince keşfetti. Ve özü de biçimi de kavradı, dünyaca ünlü bir yapıya hiç beklemediği bir anda, çocuk gibi hesapsız rastlayıverme hedefine nihayet ulaşmış olmasından doğan haz ve ferahlık eşliğinde. Tabii, tren istasyonundaki haritaya güzergah değil yön tespit edecek kadar bakmıştı. Bu bir kavuşmaydı. Önemli olabilirdi.

Çalışmasını yarılamış sayılırdı. Daha doğrusu, birbirini kovalayan bölüm başlıklarından ibaret bir müsvedde vardı elinde. Hücredeki iki adama gelince, ilkinin şehrini bir kere gençliğinde bir kere de 1984 Ağustosunda ziyaret etmişti, onun dokunduğu taşlara dokunduğu, onun dalıp gittiği kanallara dalıp gittiği hissini yaşayarak, ikincinin şehrine ise henüz ayak basmıştı, tarih 29 Haziran 1986'ydı, Aziz Petrus Aziz Paulus yortusu kutlanıyordu, kendisinin de isim günüydü. Ve iki şehri bağlayan iki yıllık aranın bir yerinde, kitabın, I Ching'deki altılıların geleneksel özelliklerine uyan altmışdört bölümden oluşması gerektiğine karar vermişti. Esin kaynağı, Ronald Latham tarafından çevrilip Penguin tara-

fından yayınlanmış haliyle, zaten ne zamandır yanında geziyordu. Başka metinlerden da yararlanacaktı: Örneğin Liu Jung-en'in *Six Yüan Plays*'inden (Penguin, 1972), *Lands and Peoples: The World in Color*'ın III. ve IV. ciltlerinden (Grolier Society, 1932-57), Fung Yu-lan'ın *A Short History of Chinese Philosophy*'sinden (Macmillan, 1960), Rubrouck'un Réne Kappler derlemesi *Voyage dans l'empire mongol*'undan (Payot, 1985), Lee Shiu Keung'un *The Cross and the Lotus*'undan (Christian Study Centre on Chinese Religion and Culture, 1971), Paul Reps'in *Zen Flesh, Zen Bones*'undan (Penguin, 1971), Liu Junwen'in *Beijing: China's Ancient and Modern Capital*'ından (Foreign Language Press, Pekin, 1982), baskıya hazırlanan bir telefon rehberinden ve daha kim bilir nelerden. Ve sonra hepsine teşekkür edecekti.

Ya ölülerin kitapları müzeler? Metropolitan'da tam o döneme ait, içini gıcıklayan bir resim vardı: Önde bir hizmetkar, arkada eşeğe binmiş yaşlı bir adam, daha arkada çizmeli genç bir adam ve üçüne de kanat geren bir karakter, kıvrılıp bükülmüş çıplak dallarının, uzun kara kışlar atlatmış iğne yapraklarının uçlarına kadar anlam yüklü, muazzam bir çam ağacı. Ondan bir şey çıkarabilir miydi ki? İçinden bir ses evet diyordu. Ashmolean'daki hazinelerden henüz haberdar değildi. Bir kaldırım kafesinde kahvesini yudumlayarak, karşısına dizilmiş geometrik kütleleri inceliyordu: Vaftizhane uzamış yarım küreydi, katedral dokuzgen prizma, çan kulesi tam silindir. Yoksa cami, avlu, minare yahut tapınak, salon, pagoda kılık değiştirmişlerdi de göze böyle mi görünüyorlardı? Cebinde sigarasını aradı.

Birkaç gün önce de Duomo'daydı. Güney kanatta Dante'nin imparatorunun taştan suretine rastlamış, o bitimsiz şarkı ve çağrı yankılarını dinlemişti. Tınılar asla kesilmiyorlardı. Bir tekinin bile sonunu ayırdedememişti. Demek, çalınan ve söylenen her şey gitgide hafifleyerek de olsa asırlar boyu işitilecekti. O halde o da sesini onunkine katarak, dua kisvesi altında, dua gibi üç kelime mırıldanabilirdi: "Buon giorno, Rustichello."

LXV. Başka bir kitabın devam ettiği bölüm

Or avint que a les MCLXXXVII anz de l'ancarnasion de Crist les Tartars font un lor roi avoit a nom en lor lengajes Cinghis Can. Cestui fui home de grant valor et de gran senz et de grant proesse...

Her büyük edebi eser gibi bu kitap da ele avuca sığmıyor. Onun için "Hakikatin çoğulluğunu ve değişkenliğini anlatıyor" ya da "Doğu ile batıyı karşı karşıya getiriyor" ya da "Batının temel değerlerini sorguluyor" ya da "Okuyucuyu zamanda ve mekanda yolculuğa çıkarıyor" diyenler olacaktır. Ama tarihin koca bir dilimi ve dünyanın yarısı bir kaleidoskobun içine sokulmuş, insanlık durumu bütün karmaşıklığı ve renkliliğiyle seyrimize sunulmuşken, böyle klişelere söz düşer mi?

En iyisi sözü yazara bırakalım: "Kıskandığım, onun şahsı değil, sureti, hatırası. Belleğimin yarattığı mahluk ruhumu bürüdü. Bana ait olanı tanınmaz, keyif vermez, sevilmez kıldı. Şu ana kadar yaptıklarını ilelebet yapabilir: Kinsai'nin ada-mabetleri ile durgun sulara bakan sarayları arasında mekik dokuyabilir, refakatçisinin kerametlere ışık tutan incelikli açıklamalarını dinleyebilir, ülkesinden sonra aklına da hakim olamadığını hissetmeye başlamış bir hükümdarın maiyetinde yer alabilir, Beihai parkında dolaşabilir, bir cariyenin kollarında kendinden geçebilir. Benim derdim, hatırladıklarımın özgürlüğüne ortak olmak, onun gibi bir bellek kahramanı haline gelmek. Belki elinizdeki kitabı yazmamın nedeni de bu, başka zihinlere girme, oralarda gezip tozma arzusu. Boşuna mı uğraşıyorum? Göreceğiz. Siz ve ben."

"Yirmi yıl sonra Çin'den Venedik'e dönen Marco Polo bir savaşa katılır ve Cenevizlere esir düşer. Hücre arkadaşı, roman yazarı Pisalı Rustichello'dur, Polo'yu ona anılarını yazdırmaya ikna eder. Kalem, dinleyecek, dudak bükecek, değiştirecek, süsleyecektir. Ortaya çıkan ironiler, belirsizlikler, olgu-kurgu kaymalarıdır postmodern yazarın malzemesi... Eco, Calvino, Perec gibi Avrupalı yazarların oluşturduğu gelenek çerçevesinde felsefi, ansiklopedik, renkli, gerilimli, şaşırtıcı bir Çin bulmacası."

THE GOOD BOOK GUIDE

"Anlatım örgüsü Arap kaligrafisi kadar zarif... Paul Griffiths muhteşem yazıyor."

THE DAILY TELEGRAPH

AYRINTI • EDEBİYAT
ISBN 975-539-179-7
9 789755 391793